

KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI

(Yüksek Lisans Tezi)

Necla YILMAZ

RİZE 2015

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Necla YILMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

RİZE 2015

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Necla YILMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

21 /07 /2015
Tez Savunma Tarihi

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmza

Başkan : Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

Üye : Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nihat UZUN

Prof. Dr. Şevket TOPAL

..... / / 20..

Onay Tarihi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 22/06/2015

Necla YILMAZ

ÖN SÖZ

İslam Dini'nin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerim, nâzil olduğu bölge insanı tarafından anlaşılabilmesi için, o insanların konuştuğu dil olan Arapça olarak inzâl edilmiştir. Ancak nüzûl döneminde yaşamış insanların, sırf Arapça konuşmaları sebebiyle, Kur'ân'ın bütün ahkâmını, inceliklerini ve manalarını anlamaları mümkün değildir. Çünkü Kur'ân, zengin bir dili kullanması, özgün bir üslûbunun olması ve kapalı ifadelerle yer vermesi gibi sebeplerle açıklanmaya ihtiyaç duyulan bir kitaptır. Bu aşamada Hz. Peygamber devreye girerek, Kur'ân'dan anlaşılamayan hususları izah etmiştir.

Allah'ın keliminden, Allah'ın ne dediğini ve ne demek istediğini anlamak olarak da tarif edilen tefsir faaliyetleri, mücmelini beyân, mutlakını takyîd ve âmmını tahsîs gibi şekillerde Rasulullah'ın Kur'ân'ı açıklamasıyla başlamış ve Kur'ân ilk olarak, onu en iyi bilen ve anlayan Hz. Peygamber tarafından tefsir edilmiştir.

Hz. Peygamber'den sonra, İslam'ın yayılması, Arap olmayanların Müslümanlaşması, değişen ve gelişen sosyal şartlar sebebiyle, Kur'ân açıklamalarına daha çok ihtiyaç duyulmuş ve tefsir faaliyetleri hızlanarak artmıştır. Artan ve gelişen bu çalışmalar, beraberinde usûl ilmi disiplininin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ulûmu'l-Kur'ân olarak gelişen bu ilmî disiplin, ilk dönemlerde birkaç alandan ibaretken zamanla sayıları hızlanarak çoğalmıştır.

Kur'ân'daki bir kelimenin, Kur'ân'da geçen bütün manalarını tesbit etmek ve o kelimeyle benzer manalar taşıyan kelimeleri ortaya çıkarmak anlamına gelen Vucûh ve Nezâir İlmi, Kur'an ilimlerinden biridir. Çok anlamlılık ve eş anlamlılık olarak da ifade edebileceğimiz bu ilim, Kur'ân'ın mana zenginliğini göstermesi ve bütün manalarıyla bilinen bir kavramın, geçtiği âyetlerin daha doğru anlaşılabilmesi hususu açısından son derece önemli bir ilimdir.

İşte bu çalışmamız, Kur'ân-ı Kerim'deki bir kavramı etraflıca açıklamak arzusundan ortaya çıkmıştır. Amacımız, Kur'an'da pek çok kez geçmekte olan fakat şu ana kadar detaylı bir şekilde müstakil olarak araştırılmamış karye kavramını, tüm kullanım biçimleriyle birlikte ele alıp, Kur'an'da hangi manalara geldiğini araştırmak ve karye manasında kullanılmış diğer kelimeleri ve bu

kelimelerin ortak manalarını tespit etmektir. Yani ilgili âyetleri inceleyerek kavramın tüm vecihlerini ve nezâirlerini ortaya çıkararak bu sayede ilgili âyetlerin daha doğru anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Üç bölümden oluşan araştırmanın, genel özellikleri hakkında geniş bilgi verilen giriş bölümünün ardından, birinci bölümünde, karye kavramının lügavî yönü izah edilmiştir. İkinci bölümde, söz konusu kavramın Kur'ân'da geçtiği bütün manaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise karye kavramıyla benzer manalar taşıyan kelimeler tespit edilerek, ortak manaları incelenmiştir.

Bu çalışmamızda kıymetli yönlendirmelerinden son derece istifade ettiğim danışman hocam Sayın Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU'na, çalışmamızın tetkikini yaparak bize destek olan Sayın Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR'e, katkılarını bizden esirgemeyen Doç. Dr. İlyas KARSLI ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU hocalarıma ve değerli arkadaşım Havva USTA'ya, isimlerini zikredemediğim ama çalışmamda maddi-manevi katkısı olmuş herkese ve kıymetli aileme şükranlarımı arz ederim.

Haziran 2015

Necla YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	3
İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	8
Araştırmanın Konusu	9
Araştırmanın Yöntemi.....	10
Araştırmanın Önemi	11
Araştırmanın Amacı	12
Araştırmanın Kaynakları	13

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KARYE KAVRAMININ FİLOLOJİK İZAHI.....	17
1. 1. Kavramın Kökü ve Anlamları	17
1. 1. 1. Kökü	17
1. 1. 2. Anlamları.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI	22
2. 1. Ülke	22
2. 1. 1. Mısır	23
2. 1. 2. Herhangi Bir Ülke	24
2. 2. Bölge	25
2. 2. 1. Şam.....	25
2. 3. Şehir	27
2. 3. 1. Mekke /Ummu'l-Kurâ	28
2. 3. 2. Kudüs.....	33
2. 3. 3. Antakya.....	36

2. 3. 4. Sodom.....	40
2. 3. 5. Ninova	43
2. 3. 6. Aden	44
2. 3. 7. Medyen	45
2. 3. 8. Eyke/Eyle	46
2. 3. 9. Taif	47
2. 3. 10. Eski Kavimlere Ait Şehirler	47
2. 3. 11. Herhangi Bir Şehir.....	56
2. 4. Kasaba	62
2. 4. 1. Benî Nâdir	62
2. 5. Kale	63
2. 5. 1. Herhangi Bir Kale.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI ANLAMINDA KULLANILAN DİĞER KAVRAMLAR.....64

3. 1. Mısır	64
3. 1. 1. Mısır	64
3. 2. Medine.....	67
3. 2. 1. Medine-i Münevvere	68
3. 2. 2. Efes veya Tarsus.....	70
3. 2. 3. Hicr	71
3. 2. 4. Sodom.....	71
3. 2. 5. Antakya.....	72
3. 2. 6. Mısır'ın Bir Şehri	73
3. 3. Belde/Beled	74

3. 3. 1. Mekke	74
3. 3. 2. Sebe' Ülkesi.....	76
3. 3. 3. Helak Edilen Şehirler	77
3. 3. 4. Belirsiz Ülkeler.....	77
3. 3. 5. Herhangi Bir Şehir.....	78
3. 4. Dâr	79
3. 4. 1. Mekke	79
3. 4. 2. Medine-i Münevvere	81
3. 4. 3. Hicr	81
3. 4. 4. Medyen	82
3. 4. 5. Eyke	83
3. 4. 6. Benî Nâdir Kasabası.....	83
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	86
ÖZET.....	92
ABSTRACT	93
ÖZGEÇMİŞ.....	94

KISALTMALAR

ae.	: Aynı eser
age	: Adı geçen eser
ay	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicri
Haz	: Hazırlayan
hk.	: Hakkında
H.z.	: Hazreti
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
km.	: Kilometre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milatta önce
MÜİFAV:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts	: Basım tarihi yok
vd.	: Ve diğerleri
ys	: Basım yeri yok
y.	: Yayınları

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, Yüce Allah'ın vahiylerini insanlığa sunan, her yönüyle incelenmeye değer ilâhî bir kitaptır. İnsanların, hidâyet rehberi olan kelimadan azami derecede faydalanması için, bu kitabın doğru anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Muhteva, dil ve uslûb gibi yönleriyle pek çok özellik ve üstünlükler taşıyan Kur'ân'ın tefsîrî faaliyetleri, nüzûl döneminden itibaren başlamış, İslâmiyetin hızla yayılması ve Arap olmayanların Müslüman olmasıyla ivme kazanmıştır. Bu çalışmalar sonraki dönemlerde de hızını artırmış her asırda yüzlerle ifade edilebilecek tefsirler ortaya konmuştur. Tefsir çalışmaları yoğun bir şekilde sürerken diğer yandan tefsir usûlü ve ulûmu'l- Kur'ânla ilgili eserler vücuda getirilmiştir.¹

Kur'ân ilimleri, esbâb-ı nüzûl, nâsîh ve mensûh, muhkem ve müteşâbih, garîbu'l-Kur'ân gibi ilimlerle başlamış ve bu ilimlerin sayısı giderek artmıştır.² Söz konusu ilimler arasında vücûh ve nezâir ilmi de yer almaktadır. “Vücûh, bir lafzın müteaddid manalarda kullanılmasına denir. Birbirine muvafık düşen lafızlara ise nezâir denir. Buna göre vücûh manalarda, nezâir lafızlarda olur.”³ Yani tek kelimenin değişik manalarda kullanılmasına vücûh, tek mânânın değişik lafızlarla belirtilmesine nezâir denir.

Araştırmanın Konusu

İlâhî emirleri doğru anlamaları ve anlatabilmeleri için her peygamberine kendi ana diliyle vahiy göndermiş⁴ olan Yüce Allah, Hz. Muhammed'e, Kur'ân-ı Kerim'i Arapça indirmiştir.⁵ Arapça, gerek farklı dil ve lehçelerin etkisiyle, gerekse kendi öz yapısı ve kaynakları sebebiyle zengin bir dildir. Hem lafız hem mana yönüyle büyük bir zenginliğe sahip olan Kur'ân-ı Kerim, bu dile ayrı bir

¹Ali Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (MÜİFAV) Yayınları, İstanbul: 1990, s. 5.

²İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, Ankara: 2012, s. 115.

³Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut: 1987, I, 299; Mustafa b. Abdullah Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esmâi'l-kütübi ve'l-fünûn*, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayınları, İstanbul: 1971, II, 2001; Cerrahoğlu, age, s. 184; Mehmet Okuyan, *Kur'ân'da Vücûh ve Nezâir- Çok anlamlı Kavramlar, Kelimeler ve Edatlar*, Etüt y., Samsun: 2001, s. 29.

⁴İbrâhim 14/4.

⁵Yûsuf 12/2.

güzellik ve zenginlik katmıştır. Çünkü Kur'ân, belîğ bir sözdür; lafız ve mana itibariyle mucize olabilecek kadar güzeldir. Şiir ve nesir olmayıp kendine özgü bir ifade tarzı vardır. Zira Kur'ân, Allah kelimidir ve hiçbir söze benzememektedir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok kavram yer almaktadır. Bu kavramlardan biri de karye kavramıdır. Çalışmamız, kavramın Kur'ân-ı Kerim'de hangi anlamlara geldiğini tesbit edip ortaya koyma faaliyetine yöneliktir. Buna ilaveten karye ile aynı anlamda kullanılan kavramların ortaya konulması da çalışmamızın diğer kısmını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Dilsel tahlil ağırlıklı olarak Kur'an'ın dili ve anlatım üslubunun özellik ve nitelikleri üzerinde durarak filolojik izahlı tefsirler yapmak, tefsir metodlarından biridir. Bundan dolayı bu tefsir yaklaşımını lügavî tefsir olarak adlandırmak mümkündür. Bu yöntem Kur'an âyetlerini veya âyet gruplarını, bütüncül bir yaklaşımla tefsir edip yorumlamaktan daha çok, cümlelere ve tek tek kelime ve ifadelere ayırarak, parçacı bir yaklaşımla açıklayıp yorumlamaktadır. Adı geçen yöntem, günümüzdeki filolojik analizlerle ve metin çözümlemesi teknikleriyle oldukça yakınlık arz etmektedir. Bu açıdan söz konusu çalışmamızın yönteminin, klasik lügavî tefsir yaklaşımının metin çözümlemesi ve etimolojik analiz tarzında olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bununla birlikte şunu da belirtmek gerekir ki, çalışmamız bir semantik⁶ çalışması değildir. Yani kelimenin, var olan manasını başka âyetlerle açıklama yoluna gidilmemiş, her âyetteki zikredilen manası tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple bu çalışma, her ne kadar kavram çalışması olarak isimlendirilmiş olsa da aynı zamanda lügavî kelime çalışması olarak da yorumlanabilir.

Toshihiko İzutsu⁷, “Kelimelerin her biri, bizim söz konusu kelimeyi içine sığdırdığımız belli bir görüş açısını temsil eder ve ‘kavram’ denilen nesne, böyle

⁶ “Semantik, Kur'ân'nın kendi tanımlarını izah etmesini ve kendi adına konuşmasını sağlamaktır.” Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Pınar y., İstanbul: 1991, s. 172.

⁷ “1914-1993 Yılları arasında yaşamış, İslam düşüncesi ve Kur'ân semantiği üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Japon şarkiyatçıdır.” <http://www.filozof.net/Turkce/islam-filozoflari/13918-toshihiko-izutsu-kimdir-biyografi-kitaplari-hakkinda-bilgi.html> [09.06.2015]

öznel bir perspektifin kristalleşmesinden meydana gelir.”⁸ diyerek araştırmacının sahip olduğu ön düşünce ve bilgilerin, üzerinde durulan kelimeye anlam vermede araştırmacıyı yanlışla sürükleyebileceğini bildirmektedir. Böyle bir yanlışla düşmemek için araştırma esnasında ön bilgi ve yargılardan tamamen uzak kalmaya çalışılarak, nesnel bir bakış açısıyla hareket edilmiştir.

Üç bölüme ayırdığımız bu çalışmanın birinci bölümünde, karye kelimesinin hangi kelime kökünden türetildiği araştırılmış ve muteber lügatlerdeki anlamlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, kavramın geçtiği âyetlerde hangi manalarda kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen yerleşim yeri manalarının ülke, bölge, şehir, kasaba, hatta kale manasında bile olabileceği dikkati çekmiştir. Söz konusu yerleşim yerleri, coğrafi olarak değil, siyasî örgütlenme açısından büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Üçüncü bölümde ise karye kavramı ile aynı manalarda kullanıldığı anlaşılan mısır, medine, belde ve dâr kavramları irdelenmiş karye ile münasebeti ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Kur’ân’ın Kur’an’la tefsiri, önemli tefsir yöntemlerinden biridir ve bu yöntem Kur’ân’ın nüzûlü ile başlamaktadır. Vucûh ve nezâir çalışması da bu yöntemin bir parçasıdır. Zira bir metni izah edebilmek için, o metnin kelimelerinin anlamlarını iyi bilmek gerekmektedir. Aksi takdirde o metni tam ve doğru anlamak mümkün olmaz.⁹ Kur’ân’da geçen bir kelimeye bir mana verip daha sonra o kelimenin geçtiği her yerde ona aynı mânâyı vermek şüphesiz yanlış olacaktır. Dolayısıyla kelimenin bütün manalarının bilinmesi, o kelimenin geçtiği âyetlerin tam ve doğru anlaşılmasını sağlar.

Konunun önemini belirtmek açısından Suyûtî (ö. 911/1505), “Bir kimse Kur’ân’daki bütün vecihleri bilmedikçe, gerçek manada fakih olamaz veya Kur’ân’ı anlayamaz.”¹⁰ rivâyetinde yer alan “Kur’ân’daki bütün vecihleri bilmedikçe” sözünden, “Vecihleri gördükten sonra manasına yönelmek.”

⁸ İzutsu, age, ay.

⁹ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve’n-nezâir*, Haz. Ali Özek, İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) Yayınları, İstanbul: 1993, s. 27.

¹⁰ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: 1417/1997, IX, 4776.

anlaşıldığını nakletmektedir.¹¹ Anlaşılan o ki, Kur'ân'ı doğru anlamak için önce Kur'ân kelimelerinin vecihlerini bilmek, ondan sonra onu anlamaya çalışmak gerekmektedir.

Klasik dönem müfessirlerinin oldukça önemsedığı ve elzem gördüğü bu ilmi, bazı çağdaş dilcilerin reddetdikleri de bir gerçektir. Vücûh ilmini kabul etmeyenler, Arapçada farklı iki manaya gelen lafızların (lafzı müşterek) bulunmasını, birbirinden farklı iki dil veya lehçede gerçekleşen hazf ve kısaltmadan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Oysa ki, Kur'ân'da çok anlamlılık olgusu her ne kadar bazı dilciler tarafından münakaşa konusu yapılsa da lügatçilerin ve usülcülerin çoğuna göre inkar edilemez bir gerçektir. Çünkü çok anlamlılığı yok saymak, anlamları arasında yapılan tevilleri geçerli sayacak türden hiçbir bağlantı olmayan pek çok kelimeye tek anlam vermek demek olur ki bu doğru değildir. Kaldı ki bir kelimenin birçok anlam taşıması, dilin bir kusuru ve eksikliği değil, aksine söz konusu dilde bulunan anlatım gücünün özlü bir ifade tarzı ve olumlu bir yönüdür.”¹²

Dolayısıyla, çalışmamızın konusunu teşkil eden karye kavramıyla, kastedilen bütün manaların açıklığa kavuşturulması ve aynı anlamda kullanılan farklı kelimelerin tespit edilmesi, ilgili âyetlerin daha doğru anlaşılmasına ve Kur'ân'daki anlatım gücünün büyüklüğünün ve zenginliğinin bir kez daha ortaya çıkmasına yardımcı olması açısından büyük önemi haizdir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın konusunu teşkil eden karye kavramı, Kur'ân'da çokça karşımıza çıkmakta ve çeşitli manalara geldiği görülmektedir. Günümüzde manası “köy” olarak bilinen bu kavramın,¹³ Kur'ân'daki kullanımlarına bakıldığında, “köy” anlamında hiç kullanılmayıp farklı anlamlarda kullanıldığı dikkati

¹¹ es-Suyûtî, *el-İtkân*, I, 299.

¹² Sabri Türkmen, “Arapçada Çok Anlamlılık ve Kur'ân-ı Kerim”, *Diyanet İlmî Dergi*, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Yayınları, Ankara: 2011, s.536; Detaylı bilgi için bkz. Celâleddin es-Suyûtî, *el-Müzhir fî ulûmi'l-luğa ve envâihâ*, Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut: 1987, I, 369, 385, 389; Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît*, Riyad: [ts], II, 122; Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1984, s. 29.

¹³ İsmail bin Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luğati ve sıhâhi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire: 1377, VI, 2460.

çekmektedir. Ayrıca bazı âyetlerde, cins isim olarak kullanılan karye, bazı âyetlerde de belli bir yer anlamında kullanılmaktadır. Her ne kadar, İbnu'l-Cevzî (ö. 691/1299)'nin *Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzır fi İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir* adlı eserinde karye kavramının on farklı vechi zikredilmiş ise de¹⁴ bundan daha çok anlamda kullanıldığı dikkatten uzak kalmamıştır. Üstelik adı geçen eserde, karye kavramı anlamında kullanılan diğer kelimelere hiç temas edilmemiştir. Halbuki bu kavramla eş anlamlı olarak kullanılan mısır, medine, belde ve dâr kelimelerinin Kur'ân'da yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple Kur'ân'da çokça yer alan karye kavramının, âyetlerdeki farklı manalarını ortaya çıkarma ve karye kavramı yerine kullanılan kelimeleri tespit ederek müstakil bir çalışmayla derinlemesine inceleme arzusu, çalışmamızın amacı olmuştur.

Araştırmanın Kaynakları

Çalışma esnasında başta tefsirler olmak üzere âyetlerde yer alan bazı müşkil lafızlar hakkında dil bilimcilerin görüşlerini nakleden eserlere müracaat edilmiştir. Kavramların filolojik açıdan izahları için lügat kitaplarına müracaat edilmiş ve yeri geldiğinde çağdaş bilgi kaynaklarından da istifade edilmiştir. Kur'ân ilimleri konulu çalışmalara da gerek duyuldukça atıfta bulunulan bu araştırmada esnasında yararlanılan belli başlı kaynak eserler şunlardır:

Lügat Kitapları

el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*

el-Cevherî, *Tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*

el-İsfehânî, *Mu'cemü müfredâti elfâzi'l-Kur'ân*

el-İsfehânî, *el-Mecmûu'l-muğîs fi ğarîbi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*

İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*

el-Fıyrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*

es-Suyûtî, *el-Müzhir fi ulûmi'l-luğa ve envâihâ*

ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*

¹⁴Cemalüddîn Ebu'l-Ferec Abdürrahmân İbnu'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-e'yünü'n-nevâzır fi ilmi'l-vücûhi ve'n-nezâir*, thk. Muhammed Abdülkerîm Kâzîmi'r-Râzî, Beyrut: 1404/1984, s. 499.

Asım Efendi, *Okyânûsu'l-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*,
el-Bukâî, *Tertîbü kitâbi'l-ayn ve meahû ed-delîlü ile'l-müste'melâti fî'l-
lügati'l-Arabiyye*

Tefsir Kitapları

et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*
es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*
el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*
el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*
ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-
te'vîl*
el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Kâdi'l-Beydâvî*
el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*
Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-muhît*
İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*
el-Fiyruzâbâdî, *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-kitâbi'l-azîz*
en-Nisâbûrî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*
el-Mahallî - es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*
es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsîri'l-me'sûr*
er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*
el-Bursevî, *Tenvîru'l-ezhân min tefsîri rûhi'l-beyân*
eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*
el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm ve's-Seb'i'l-mesânî*
el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*
İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*
ez-Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-münîr fî'l-akîde ve's-şer'iyye ve'l-menhec*
Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-hakîm*

Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*

el-Mevdûdî, *Tefhîmü 'l-Kur'ân*

es-Sâbûnî, *Safvetu 't-tefâsir*

Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*

Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*

Kur'ân İlimleri Kaynakları

Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve 'n-nezâir*

İbn Cevzî, *Nüzhetü 'l-a'yûni 'n-nevâzir fi ilmi 'l-vücûhi ve 'n-nezâir*

es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi 'l-Kur'ân*

es-Suyûtî, *Lübâbü 'n-nükûl fi esbâbi 'n-nüzûl*

İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*

Ali Turgut, *Tefsir Usûlü Ve Kaynakları*

Çalışmamızda yer alan âyetlerin meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'nın *Kur'ân-ı Kerim Meâli* esas alınarak verilmiştir.¹⁵ Yeri geldiğinde internet bilgi kaynaklarının kullanıldığı çalışmada, Diyanet İslam Ansiklopedisi ve diğer kültür ansiklopedilerine ihtiyaç duyuldukça başvurulmuş ve çeşitli makaleler de gözden geçirilmiştir. Ulaşılabilen makalelerden, Ilse Lichtenstadter'in "*Origin and Interpretation of Some Qur'ânic Symbols*" adlı makalesinde yazar, üç Kur'ânî sembolü işleyerek Hz. Muhammed'in kullandığı sembollerin altında yatan ana fikrin kimliğini tespit etmeye çalışmıştır. Bu üç sembol karye, gemi ve hût'tur. Ancak makalede çalışmamızla ilgili olan karye kelimesinin sadece diğer iki sembolle olan iç tutarlılığı incelenmiş başka bir hususa vurgu yapılmamıştır.¹⁶ Ayrıca yine *Cancise Encyclopedia of Arabic*

¹⁵ *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, Haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, DİB Yayınları, Ankara: 2013.

¹⁶ Ilse Lichtenstadter, "Origin and Interpretation of Some Qur'ânic Symbols", *Studi Orientalistici in Onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma: 1956, II, s. 58-80.

Civilization adlı başka bir kaynakta da karye'nin sosyolojik tanımları yapılmış fakat kavram olarak incelenmemiştir.¹⁷

¹⁷ Stephan Ronart and Nandy Ronart, "Village", *Concise Encyclopedia of Arabic Civilization*, Amsterdam: 1959, s. 551-555.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KARYE KAVRAMININ FİLOLOJİK İZAHI

Bu bölüme, kavramın kökünü ve lügat anlamlarını araştırarak başlamak, temel teşkil etmesi açısından uygun görülmüştür. Kavramın ulaşılabilen bütün anlamlarına yer verilerek anlam çerçevesi çizilmek suretiyle karye kavramı, dil ve anlam açısından detaylı olarak izah edilmeye çalışılacaktır.

1. 1. Kavramın Kökü ve Anlamları

1. 1. 1. Kökü

Kelime olarak karye **فَرِيَّةٌ**, **فَعْلَةٌ** vezninde bir isimdir. Cem'i, vezne aykırı olarak **فَرَى** şeklinde gelmiştir. Söz konusu vezinde olan bir kelimenin, meselâ **رَكْوَةٌ** kelimesinin cem'i **رَكَاءٌ** şeklindedir. Bu durum Yemen lehçesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu lehçede, **ذُرَى** kelimesinin cem'i olan **ذُرَى** örneğinde olduğu gibi **فَرِيَّةٌ** kelimesinin ilk harfi (fâul fi'l) kesra olarak gelmektedir.¹⁸ *Lisânu'l-Arab* adlı eserin müellifi İbn Manzûr (ö. 711/1311), **فَرَى** kelimesinin tekili olan **فَرِيَّةٌ** kelimesinin başında yer alan ق harfinin harekesinin kesralı oluşunu kabul etmemekte ve bunun bir hata olduğunu belirtmektedir.¹⁹

Kaynaklarda **فَرِيَّةٌ** kelimesinin hangi kökten geldiği ve kök manasının ne olduğu ile ilgili filologların müşterek bir kanaatte olmadıkları görülmektedir. Kökü mu'tel (illetli) olan bu kelime hakkında bazı dilciler, **فَرَوَ** kökünden, bazıları ise **فَرَى** kökünden geldiği görüşündedirler. Nitekim lügatçilik tarihinde önemli bir yeri olan Halil b. Ahmed (ö. 175/786)'in *Kitâbu'l-Ayn* adlı lügat kitabında, kelimenin kökünün birinci babdan **فَرَا يَفْرُو فَرَوًا** şeklinde, bir nesneye yönelmek manasına gelen kökten türediği görülmektedir.²⁰ Bu kökün bir şeyin

¹⁸Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, [ys], [ts], IX, 270; el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh tâcu'l-luğati ve sihâhi'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire: 1377, VI, 2460; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 147; Asım Efendi, Ebu'l-Kemal Ahmed, *Okyânusu'l-basît fi tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*, [ys], H. 1272, III, 902; Yusuf Hayat ve Nedim Mar'aşlı, *Lisânu'l-Arabi'l-muhît*, Dâru Lisâni'l-Arab, Beyrut: 1970, III, 78. Abdü'l-Emir Ali Mühennâ vd., *Lisânü'l-lisân tehzîbü lisâni'l-Arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1993, II, 380-381.

¹⁹İbn Manzûr, *age*, ay.

²⁰Muhammed Hasan Bukâî, *Tertîbu Kitâbi'l-ayn ve meahû ed-delîlü ile'l-müste'melâti fi'l-luğati'l-Arabiyye*, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmi, Kum: 1414/1994, s. 662.

peşine düşüp araştırmak, atarak isabet ettirmek, hedefi tutturmak anlamları da vardır.²¹

Öte yandan Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed Firuzâbâdî (ö. 817/1415) alanla ilgili *Kâmûsi'l-Muhît* adlı eserinde, mezkûr karye kelimesinin, biriktirmek, toplamak, bir araya getirmek anlamında قَرَى قَرِيًّا , şeklinde ikinci babdan geldiğini kaydetmektedir. Nitekim suyu havuzda topladım anlamında قَرَيْتُ الْمَاءَ فِي الْحَوْضِ , deve otu ağzının yan tarafında biriktirdi anlamında البَعِيرُ يَفْرِي الْعَلْفَ فِي شِدْقِهِ denmektedir.²²

Karye kelimesinin ikinci babdan قَرَى يَفْرِي قَرِيًّا şeklinde geldiği kabul edilmesi durumunda misafire ikram etmek, misafiri ağırlamak, ziyafet vermek manalarına geldiği görülür. Nitekim misafire ikramda bulundum anlamında قَرَيْتُ الضَّيْفَ قَرِيًّا denmektedir.²³

Ayrıca bu kelimenin okumak manasında olduğu da söylenmiştir.²⁴ Nitekim zikredilen iki kök kelimededen türeyen kelimelerin birbirine yakın anlamlar taşıdığı bilinen bir husustur.²⁵

²¹İbn Manzûr, *age*, ay; AsımEfendi, *age*, ay; Bukâî, *age*, ay.

²² Muhammed b. Ya'kûb el-Firuzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dâru'l-Hayâ et-Türâsü'l-Arabiyye, Beyrut: 1412/1991, IV, 546; Bilgi için bkz. el-Cevherî, *age*, ay; İbn Manzûr, *age*, XII, 146; Asım Efendi, *age*, ay.

²³ el-Cevherî, *age*, VI, 2460; İbn Manzûr, *age*, XII, 151; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: 1995, s. 703; İlyas Karslı, *Arapçada Çok Kullanılan Fiiller Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul: 2011, s. 463.

²⁴ İbn Manzûr, *age*, XII, 150; Asım Efendi, *age*, III, 903.

²⁵ “Meselâ: الْقَرْوُ , derenin suyunu sıkıştıran şey ve onun kanalı; kollara ayrılmış büyük bir havuzun, içine deve ve koyunların salı verildiği tahtadan yapılmış bir kolu; aynı yol üzerindeki şeylerin hepsi, ağaçtan yapılan kadeh; köpek yalağı; bir yerden bir yere gidip iyice araştırmak; içi oyularak oyuğunda bir şeyler ıslatılan hurma kütüğü; kendisine develerin geldiği nehir gibi uzun havuz; şişman insanların yemek su ya da bağırsağının karnında toplanmasıyla karın derisinin büyümesi; her tarafı yağmur suları kapladığında ortada kalan kuru adacık gibi manaları vardır. الْقَرَى , arka yüz, arka taraf; الْقَرَى , bahçelerde olan su akidesi(oluğu); الْقَرْوَاءُ , uzun hörgüçlü deve; قَرَوًا , arkası güzel olan deve; قَرَوَى , Küfe yolunda bir yerin ismi; قَرَوَان , kervan, asker ve derrâc isimli kuşun erkeği manalarındadır. قَرَا , arka, sırt, sırtın ortası, tepenin üzeri; قَرَا kabak; قَرَاه yakın olmak; قَرَوَاه ilk yoluna dönmek; الْقَرِيَّةُ , evlerde direklerin başına konan delikler olan ağaçlar; الْقَارِيَةُ Araplar tarafından rağbet edilen, iri cüsseli kişileri ona benzettikleri ve uğurlu saydıkları ayakları kısa arkası yeşil bir kuş; قَرَى cefne denen büyük kase; her yandan akan yağmur sularının toplandığı yer; الْقَرَاءُ bir yerde bir suyun ismi; الْقَوَارِي شَاهِدِلَر وَغَوْدَرِنِ اْوُ كَسْكِنِ اْوَلَانِ كِيسْمِي مَانَالَرِنْدَادِر. الْقَرَى bir nesneyi iyice araştırmak; الْاِقْتَرَاءُ derinlemesine araştırıp sonuca varmak; الْاِقْرَاءُ atın arkasında eziyetle gitmek; الْقَرَى iyilik etmek; قَرَى konak ve yemek; الْقَرَى su aramak manasına gelmektedir.” Asım Efendi, *Okyânüsü'l-Basît*, III, s. 902-903.

Karye kelimesinin yukarıda geçen anlamları dikkate alındığı zaman, bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Misafire bir şeyi ikram etmek için ona yönelmek gerekir. Bu ikram etme, ikram edilecek şeylerin misafirin önünde birikmesine kadar devam eder. Yani suyun havuza doğru yönelip toplandığı gibi ikramlıklar da misafirin önünde toplanır. Dolayısıyla, yönelme olmadan toplanma olmaz. Suyun havuzda toplanması için suyun ona doğru akması, misafirin önüne ikramlıkların toplanması için de yine ona doğru yönelmesi gerekir. Bu ifadelerden anlaşıldığına, göre karye kelimesinin ikinci babdan فَرَى fiilinden değil, birinci babdan olan فَرَوَ fiilinden türemiş olması daha muhtemeldir. Nitekim yukarıda adı geçen *Kitâbü'l-Ayn*'da bu kelimenin فَرَوَ maddesi altında verilmesi bu görüşü teyid etmektedir.²⁶

1. 1. 2. Anlamları

Kullanım yelpazesi çok geniş olan karye kavramı, en küçüğünden en büyüğüne kadar her çeşit büyüklükteki yerleşim yeri manalarına gelebilmektedir.

Karye kelimesinin, günümüzde daha ziyade “köy” anlamıyla meşhur olduğu bilinmektedir.²⁷ “Pek çok insanın bir araya gelerek oluşturduğu topluluğa” karye dendiği gibi, “insanların toplandığı yerleşim yerine” de yine karye adı verilmektedir. Yani karye kelimesi zikredilerek, bu kelimedden “karye halkı” da kastedilir.²⁸

Sadece insan topluluğuna değil, “karınca yuvasına” da karye denilmektedir. Çünkü karıncaların yuvaları, toplandıkları barınakları ve evleridir. Meselâ; “*Peygamberlerden biri karınca karyesinin yakılmasını emretmişti.*”²⁹ buyrulan hadiste karye, karınca yuvası, topluluğu anlamındadır.³⁰

²⁶ Bukâî, *age*, ay.

²⁷ el-Cevherî, *es-Sihah*, VI, 2460; İlyas Karşlı, *Türkçe-Arapça Sözlük*, İstanbul: 2010, s. 372.

²⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XII, 148; Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb el-İsfehânî, thk. Nedim Maraşlı, *Mu'cemü müfredâti elfâzı'l-Kur'ân*, Beyrut: [ts], s. 317; İbnu'l-Cevzî, *Nüzhe*, s. 499.

²⁹ Buhârî, Cihad, 153, Müslim, Selam, 148, Ebû Dâvud, Edeb, 164, Neseî, 38, İbn Mâce, Sayd, 10, Ahmed İbn Hanbel, VI, 403.

³⁰ İbn Manzûr, *age*, XII, 147.

Karye aynı zamanda “ev” manasına geldiği gibi, “bina ve ışıkların toplandığı şehirle bağlantılı yer, kasaba” anlamına da gelmektedir.³¹

“*Kurâyı zenginleştiren bir karye ile emrolundum.*”³² hadisini örnek gösteren İbn Manzûr, karyeleri zenginleştiren karyenin Medine olduğunu ve etrafındaki onunla bağlantılı yerlerin de yine karyeler olarak anıldığını belirtmektedir. Yine İbn Manzûr’un belirttiğine göre Medine şehri ile etrafındaki şehirlerin Medine ile bağlantısı, etrafındaki bu şehirlerin halkına destek olması ve zenginliklerinden onları da faydalandırmasına dayanmaktadır.³³

Karye kavramının günümüzde ise “kasaba” anlamında kullanıldığı, başında büyüklük ifade eden bir sıfat bulunmadıkça büyük yerleşim yerleri için kullanılmamakta olduğu belirtilerek şöyle denmektedir:

Köy ve yahut küçük kasaba manasına gelen bu kelime, başında herhangi bir büyüklük ifade eden sıfat bulunmadıkça büyük şehir manasında kullanılmaz; fakat Kur’an’da Mekke ve Kudüs dahil olmak üzere herhangi bir büyüklükteki şehir manasına gelmektedir. Halen bir kazanın veya idarî taksimatın başlıca şehri olmayıp yalnız küçük birer vergi tahsil merkezi bulunan kasabalar hakkında kullanılmaktadır.³⁴

İslam Ansiklopedisi’nde söz konusu karye kelimenin günümüzde “kale” manasına da geldiği belirtilerek şöyle denmektedir: “Şimâli Afrika’nın bazı mntıklarında ve Fas’ın bazı bölgelerinde bu kelime bir kabile reisinin veyahut eşraftan bir ailenin oturduğu kaleye de delâlet eder.”³⁵

Şehirden ve köyden daha geniş olan büyük şehir manasına da gelmektedir.³⁶

Ayrıca yine karye kelimesi için, *emniyet güçleri, mahkemesi ve ticari sokakları olmayan, küçük ev toplulukları* şeklinde tanımı da yapılarak şu bilgi verilmiştir: “Bu gibi yerlerde ezanın, cemaatle namazın, cuma namazı ve bayram namazlarının edasının hükmü vaciptir.” denmiştir.³⁷

³¹ İbn Manzûr, *age*, ay.

³² Buhârî, Medine, 2; Müslim, Hacc, 388; Muvatta, Medine, 5, Ahmed İbn Hanbel, VI, 237, 247, 384.

³³ İbn Manzûr, *age*, XII, 148.

³⁴ T.W. HAIG, “Karye”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul: 1977, VI, 372.

³⁵ T.W. HAIG, “Karye”, *age*, ay.

³⁶ Asım Efendi, *Okyânüsü'l-basît*, III, 902.

³⁷ Muhammed Ravvâs Kal’aci, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-müeyyessera*, Beyrut: 2000, II, 81.

Hatta bazı araştırmacılar, Arapçada karye demek olan, Peştucada da deh (village) denilen köy manasındaki kelimenin açıklamasında deh kelimesiyle ifade edilen köylerin dört çeşidinin bulunduğunu belirterek, bu dört çeşidin etnik köy, savunma amaçlı kurulan yerleşke, dağınık yerleşim yeri ve toplu yerleşim yeri olduğunu nakletmişlerdir.³⁸

Şunu da belirtmek gerekir ki karye kelimesinin, فُرَّانْ kelimesi ile aynı kökten geldiğini söyleyenler olmuştur. Onlara göre Kur'ân, Allah'ın kelamını bir araya toplayan kitap olduğu için bu ismi almıştır.³⁹

³⁸ Daniel Balland and Marcel Bazin, “Deh”, *Encyclopedia Iranica*, Costo Mesa, California: 1996, VII, s. 204-209.

³⁹ İbnu'l-Cevzî, *Nüzhe*, ay; Asım Efendi, *age*, ay.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI

Araştırmanın bu bölümünde, öncelikle karye kavramının Kur'ân'da geçtiği anlamlar üzerinde durulacak, tespit edilmeye çalışılan bu anlamlar kendi aralarında gruplandırılacaktır. Her bir grup, ayrı bir başlık altında verilerek, Kur'ân'da karye kavramının hangi anlamlarda kullanıldığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de otuz yedi yerde tekil,⁴⁰ bir yerde ikili⁴¹ ve on sekiz yerde de çoğul⁴² olmak üzere elli altı yerde geçen karye kavramı, büyüklük ya da küçüklüğüne ve bir otoritenin olup olmadığına bakılmaksızın her çeşit insan topluluklarının yerleşim yeri manasında kullanılmaktadır. VII. Yüzyılda inzal edilmiş Kur'ân, indirildiği dönemdeki insanların yerleşim yerlerinden bahsettiği gibi, nüzûl döneminden önce yaşamış toplumların yerleşim yerlerinden de bahsetmektedir. Aşağıda, karye kavramıyla bahsedilen yerleşim yerleri “ülke”, “bölge”, “şehir”, “kasaba” ve “kale” olmak üzere sıralanarak incelenecektir.

2. 1. Ülke

Ülke, bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, devlet ve bir özelliği yönünden düşünülen bölge anlamlarına gelir.⁴³ Bir hükümete ve ortak kanunlara bağlı teşkilatlı millet veya milletler topluluğu şeklinde tanımlanan devletle eş anlamlıdır. Bu tanımlar bu günün ülkesi için yapılmış tanımlardır. Bu gün anladığımız manada devletler, ilk olarak XVI. Yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴⁴ “Bir şef, belli bir topluluğu hakimiyeti altına alır ve bu topluluk, şefin ölümünden sonra dağılacağı yerde devam ederse, o andan itibaren devlet var demektir.” Eski Yunanlılar bu manada devlete polis, Romalılar ise civitas

⁴⁰ el-Bakara 2/58, 259; en-Nisâ 4/75; el-En'âm 6/123; el-A'râf 7/4, 82, 88, 94, 161, 163; Yûnus 10/98; Yûsuf 12/82; el-Hicr 15/4; en-Nahl 16/112; el-İsrâ 17/16, 58; el-Kehf 18/77; el-Enbiyâ 21/6, 11, 74, 95; el-Hacc 22/45, 48; el-Furkân 25/40, 51; eş-Şuarâ 26/208; en-Neml 27/34, 56; el-Kasas 28/58; el-Ankebût 29/31, 34; Sebe' 34/34; Yâsin 36/13; ez-Zuhruf 43/23; Muhammed 47/13, 13; et-Talak 65/8.

⁴¹ ez-Zuhruf, 43/ 31.

⁴² el-En'âm 6/92, 131; el-A'râf 7/96, 97, 98; Hûd 11/100, 102, 117; Yûsuf 12/109; el-Kehf 18/59; el-Kasas 28/59, 59; Sebe' 34/18, 18; eş-Şûrâ 42/7; el-Ahkâf 46/27; el-Haşr 59/7, 14.

⁴³ *Türkçe Sözlük*, “ülke”, Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, Ankara: 1998, I, 2307.

⁴⁴ *Meydan Larousse*, “devlet”, Meydan Yayınları, İstanbul: 1990, III, 620.

demektedir. Bu kelimeler yani polis ve civitas kelimeleri, aynı zamanda devlet ve şehir manalarına da gelmektedir. Çünkü Eski Yunan ve Roma dönemlerinde devlet toprakları, sitenin (şehir) genişlemiş topraklarını ifade ediyordu. Dolayısıyla bu manada devlet, daha da eski dönemlere dayanan bir olgudur.⁴⁵

Yukarıda zikredildiği gibi belli topraklarda egemenliğinden bahsedilebilen, merkezi bir idareye ve otoriteye sahip teşkilatlı toplumlara ülke denmektedir. Bu başlık altında karye kavramının “ülke” manasında kullanıldığı âyetler üzerinde durulacak ve karye kavramı ile hangi ülkelerin kestedildiği belirlenmeye çalışılacaktır.

2. 1. 1. Mısır

Dünyadaki en eski medeniyetlerden sayılan Mısır, birçok peygamberin kısa ya da uzun süre yaşadığı bir ülke olmuştur. Bilhassa Kudüs ile Hicaz arasında bulunması yönüyle ayrıca önem kazanmıştır. Bu özellikleri sebebiyle Kur’ân-ı Kerim’de bazı âyetlerde Mısır’dan bahsedilmektedir. Söz konusu âyetler daha çok peygamberlerin hayatlarından bahseden kıssalarla ilgilidir. Aşağıda görüleceği şekilde, âyetlerde bahsi geçen Mısır ülkesi, karye kavramıyla ifade edilmiştir.

وَأَسْأَلُ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ

“Bulduğumuz ülke halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.”⁴⁶

Bilindiği üzere Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, kuyudan zindana ve rüya yorumu kabiliyeti ile de zindandan Mısır vezirliğine kadar yükselmiştir. O yıllarda ortaya çıkan kıtlık sebebiyle Mısır’dan yiyecek almaya gelen kardeşleriyle karşılaşmış, fakat kardeşleri Hz. Yûsuf’u tanımamışlardır. Hz. Yûsuf, öz kardeşi Bünyamin’i bir plan doğrultusunda alıkoyunca, büyük üvey kardeşi diğer kardeşlerine, *“Şayet babanız size inanmazsa, içinde bulunduğumuz Mısır halkına ve birlikte geldiğimiz kervana sor. Şüphesiz ki biz, doğru söylüyoruz, deyin.”⁴⁷* demiştir. Hz. Yûsuf’un kardeşleri, babaları Hz. Yâkub’a

⁴⁵ Meydan Larousse, ay.

⁴⁶ Yûsuf 12/82.

⁴⁷ Yûsuf 12/82.

gelip olayı anlatmış, Hz. Yâkub ise onlara inanmamış ve şöyle demiştir: "*Bilakis nefsiniz bir işi daha size yaldızlı gösterdi. Artık güzelce sabretmekten başka çarem yoktur. Umarım ki Allah, oğullarımın hepsini bana gönderir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"⁴⁸

Âyette geçen karye, Taberî (ö. 310/923)'ye göre Mısır ülkesi'dir.⁴⁹ Yine bu kavramdan Mısır'ın kastedildiğinin bir diğer delili de, sûrenin başından itibaren anlatılan Hz. Yûsuf'un kıssasının Mısır'da gerçekleşmiş olmasıdır. Nitekim şu âyet-i kerimelerde karye yerine Mısır ifadesi geçmektedir:

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي...

"Mısır'da onu satın alan kimse hanımına, 'Buna iyi bak...' dedi."⁵⁰

وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ

"...(Yusuf, anne babasına) 'Buyurun, Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin' dedi."⁵¹

2. 1. 2. Herhangi Bir Ülke

Hz. Süleyman, Sebe⁵² melikesini, kendisine itaat etmeye davet etmiş, melike Belkıs, Hz. Süleyman'a hediyeler göndermiş, Hz. Süleyman ise hediyeleri kabul etmemiştir. Belkıs, Hz. Süleyman'a gönderdiği hediyelerin kabul edilmediğini görünce onun peygamber olduğunu anlamış ve Hz. Süleyman'a iman etmiştir.⁵³ Kur'ân-ı Kerim'de iki sûrede Sebe'den bahsedilmektedir.⁵⁴ Karye kelimesinin geçtiği Sebe' sûresinde, Hz. Süleyman'ın, Güneşe tapan Sebe'

⁴⁸ Yûsuf 12/ 83.

⁴⁹ Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1408/1988, VIII, 37; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, thk. Hasan Küsravî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1425/2004, III, 400; Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî-Celâlüddîn Abdurrahmân Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Mısır: 1306, I, 121.

⁵⁰ Yûsuf 12/21, bkz. et-Taberî, age, VII, 175; es-Sa'lebî, age, III, 360; el-Mahallî, age, I, 118.

⁵¹ Yûsuf 12/99, bkz. et-Taberî, age, VIII, 66; es-Sa'lebî, III, 412; el-Mahallî, age, I, 122; Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Adil Ahmed el-Mevcûd ve Ali Muhammed Muavvad, Mektebetü'l-Arabiyye, Riyad: 1998, III, 325.

⁵² "Sebe", M.Ö. X. Yüzyıl öncesinde Hz. Süleyman zamanında, Yemen veya Habeşistan'da hüküm süren bir krallığın adıdır. Kurdukları üstün medeniyetle bütün Arap Yarımadası'nın bin yıl hakimi olmuşlardır." İsmail Yiğit, "Sebe", *DİA*, İstanbul: 2009, XXXVI, 241.

⁵³ en-Neml 27/ 22-44.

⁵⁴ en-Neml 27/20-40; Sebe' 34/15-21.

Krallığı'nın melikesi Belkıs'a, kendisine itaate davet mektubu gönderdikten sonra melikenin adamlarına danışarak şunları söylediği bildirilmiştir:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ

“(Kraliçe Belkıs)şöyle dedi: “Krallar bir ülkeye girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hale getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.”⁵⁵

Belkıs, Hz. Süleyman'la savaşmayı isteyenlere, eğer krallar bir ülkeye girerse orayı harap ederler diyerek savaşma taraftarı olmadığını belirtmiştir. Âyetin bağlamından, anlaşıldığı üzere söz konusu karyenin, “herhangi bir ülke” manasında olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶

2. 2. Bölge

Bölge, sınırları idarî, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki örtüsü benzeliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka olarak tarif edilmiştir.⁵⁷ Ülke gibi belli bir otoriteye bağlı olmayan, tek başına egemenliğinden bahsedilemeyen ve teşkilatlanmamış yerleşim yerlerinin ortak adı olmuştur. Şehirden daha büyük telakki edilir. Kur'ân'da çeşitli yerleşim yerleri için kullanılan karye kavramı, “bölge” manasında da kullanılmaktadır.

2. 2. 1. Şam

Günümüzde Suriye'nin başkenti olarak bilinen Şam, Suriye, Filistin Lübnan, Ürdün topraklarını içine alan bölgeye verilen addır ve tarihi, M.Ö. 4000'lere kadar uzanır. Bu bölgede Asurlular ve Süryaniler yaşamakta idi.⁵⁸ Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Şam bölgesinin sınırları, batıda Akdeniz ve Mısır, kuzeyde Anadolu, doğuda Cezîre ve çöl, güneyde Arabistan

⁵⁵ en-Neml 27/34.

⁵⁶ Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman Ebî Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1414/1993, VI, 336; Vehb ez-Zuhaylî, *et-Tefsîrû'l-münîr fi'l-akîdeti ve's-şer'iyeti ve'l-menhec*, Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâsır, Dâru'l-Fikr, Dimeşk:1411/1991, XIX, 293-298.

⁵⁷ *Türkçe Sözlük*, “bölge”, I, 353.

⁵⁸ Şehabeddîn Ebî Abdullah Yâkut b. Abdullah el- Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, tsh. Muhammed Emin Hancî, Matbaatü's-Saade, Kahire: 1906/1324, c. 5-6, 217; Cengiz Tomar, “Şam”, *DİA*, İstanbul: 2010, XXXVIII, 311.

Yarımadası ve Kızıldeniz'e kadar uzanmaktadır. Buna rağmen o coğrafyada şimdiki Suriye devletinin kuruluşuna kadar, güçlü bir merkezî devlet kurulamamıştır. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da imparatorluklar kurulurken, Suriye hep bunların gölgesinde kalmıştır.⁵⁹

Şam bölgesi ile ilgili bu kısa bilgiden sonra karye kavramı ile söz konusu bölgenin kastedildiği âyet-i kerime şöyle buyrulmaktadır:

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي
وَأَيَّاماً آمِنِينَ.

*“(Sebe’ halkı) ile bereketlendirdiğimiz kentler arasında (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: “Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın.”*⁶⁰

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerimede, Sebe’ halkına verdiği çeşitli nimetleri ve refah içinde geçirdikleri hayatı zikretmektedir. Bereketli kılınan Şam topraklarındaki şehirlerle Yemen'de bulunan Sebe’ ülkesi arasında, birbirinden görünecek kadar yakın mesafelerde şehirler var ettiğini, bu şehirler arasındaki mesafelerin, yolcuların ihtiyacına göre ayarlandığını beyan etmektedir. Allah Teâlâ, Sebelilere, buralara, gece-gündüz gidip gelme imkânları sağlamış ve onlara büyük lütuflarda bulunmuştur. Fakat onlar bu nimetlere karşı Allah’a şükretmeleri gerekirken bu şükrü eda etmemiş, bilâkis rahatsız olduklarını söylemişlerdir.⁶¹

“Bereketlendirdiğimiz kentler” الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا den maksat, Şam bölgesi⁶² olduğunu söyleyenlerin yanında müfessir Kurtubî (ö. 671/1273), bu kentlerin Şam, Ürdün ve Filistin olduğunu ileri sürerek şöyle demiştir:

Bu yerler, Yemen ile Şam arasındaki bir yerdir. *“Bereket verilen topraklar”* ise Şam, Ürdün ve Filistin'dir. *“Bereket”*e gelince, bunun ağaç, mahsûl ve su ile bereketlendirilmiş dört bin yedi yüz kasaba olduğu söylenmiştir. *“Bereket verdiğimiz”* buyruğunun sayı çokluğu ile bereketlendirdiğimiz anlamına gelme ihtimali de vardır. *“Ardarda kasabalar”* buyruğu hakkında Medine ile Şam arasında demek olduğunu söyleyenler de olmuştur. *“Ardarda”* yol üzerinde birbirine bitişik demektir. Sabah giderler, öğle vakti bir yerde dinlenirler, akşam dönüşlerinde ise bir

⁵⁹ <http://www.turkcebilgi.com/%C5%9Fam> [07.06.2015]

⁶⁰ Sebe’ 34/18.

⁶¹ et-Taberî, *age*, XII, 83; es-Sa’lebî, *age*, IV, 154; el-Mahallî, *age*, II, 70.

⁶² ez-Zemahşerî, *age*, V, 115; Yazır, *age*, VI, 3956.

başka yerde geceyi geçirirlerdi. Her bir millik mesafede pazarı olan bir kasaba vardı.⁶³

Yukarıda yapılan izahlardan anlaşıldığına göre, âyet-i kerimede geçen karyenin çoğulu olan kurâ kelimesi Şam bölgesi manasındadır.

2. 3. Şehir

Farsça kökenli “şehir” kelimesi, çalışma yaşındaki nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade eder.⁶⁴ Bu kelime Türkçeye şehir olarak geçmiş ve halen de bu manada kullanılmaktadır.⁶⁵

Şehir ve şehirleşme çok eski tarihlere kadar dayanan bir olgudur. İlk şehirleşme faaliyetleri M.Ö. 6800'lere varacak kadar eskidir.⁶⁶ O zamanlardan bu güne yüzyıllardır süren bu şehirleşme faaliyetleri, değişen ve gelişen toplumlara bağlı olarak değişmiş ve her çağda farklı özelliklerde ve büyüklüklerde şehirler ortaya çıkmıştır.

Şehirlerin bazıları peygamberlerin gönderildiği kavimlerin yaşadığı şehirler bazıları da bir vesileyle Kur'ân'da zikredilmiş şehirlerdir. Kur'ân-ı Kerim'de İslamiyetten önceki peygamberlerin kavimlerinden ve onların yaşadığı şehirlerin akibetlerinden çokça bahsedilmiştir. Çoğunluğunu eski kavimlerin yaşadığı şehirlerin oluşturduğu bu şehirlerden bahsederken, bazen isimleri zikredilmiş bazen de zikredilmemiştir. İsmi zikredilmeyen şehirler yerine, şehir manasına gelen “karye”, “mısr”, “medine”, “belde” ve “dâr” kelimeleri kullanılmıştır ki, ileride her birine temas edilecektir.

Yukarıda sözü edilen karyelerle kastedilen yerleşim yerlerine günümüzde anladığımız manada “ülke” anlamı vermek uygun gözükmemektedir. Çünkü o dönemlerde günümüzdeki gibi bir ülke anlayışı mevcut değildir. Öte yandan, helâk edilen karyelerden kasıt, evlerin, binaların ve ışıkların toplandığı şehirle bağlantılı yer⁶⁷ diye tarif edilen “kasaba” olmadığı da kuvvetle muhtemeldir.

⁶³ Ebû Adullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire: 1372/1952, XIV, 289.

⁶⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “şehir”, *DİA*, İstanbul: 2010, XXXVIII, 441.

⁶⁵ *Türkçe Sözlük*, “şehir”, II, 2081.

⁶⁶ Küçükbaşçı, “şehir”, *age*, ay.

⁶⁷ İbn Manzûr, *age*, XII, 147.

Çünkü peygamberlerin insanların yaşadığı şehirlerin merkezlerine gönderildiği⁶⁸ bilinmektedir. Kasabalar ise köyden büyük, şehirden küçük, köyün gelişmiş şeklidir.⁶⁹ Yani merkezî yerler hükmünde değildir. Karyenin günümüzdeki en meşhur tanımı “köy”⁷⁰ olsa da, Kur’ân’da yer alan karye kavramının, küçük yerleşim yeri anlamında olmadığı, bilakis köyden büyük yerleşim yerlerini işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Peygamberler şehirlere gönderildiği⁷¹ ve hiçbir karye uyarıcı bir peygamber gönderilmeden helâk edilmediği⁷² için âyetlerde karye diye bahsedilen yerlerden, peygamber gönderildiği bilinenler, şehir olarak değerlendirilmiştir.

2. 3. 1. Mekke /Ummu’l-Kurâ

Mekke, Hz. Âdem, Hz. İbrahim ve daha birçok peygambere beşiklik etmiş olan kutsal bir şehirdir. Özellikle Müslümanların kiblesi Kabe’yi içinde barındırdığı ve Hz. Muhammed’in doğup büyüdüğü, peygamberliğinin yaklaşık on üç yılını yaşadığı yer olduğu için, İslam dini açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim’de, Mekke ve Mekke halkı ile ilgili pek çok âyet bulunmaktadır. Söz konusu âyetlerde Yüce Allah, bazen Mekke’nin ismini aynen zikretmiş, bazen de onun yerine Bekke,⁷³ Ummu’l-Kurâ,⁷⁴ Belde-i Emîn⁷⁵ gibi ifadeler kullanmıştır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de Mekke başka isimlerle de zikredilmiştir.⁷⁶

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقٌ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا...

“İşte bu (Kur’ân) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri tasdik eden ve şehirler anasını ve bütün çevresini uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır.”⁷⁷

Görüldüğü gibi, bu âyet-i kerimede geçen karye kavramı çoğul olarak ve isim tamlamasının bir ögesi olmak üzere *şehirlerin anası, merkez şehir* anlamında

⁶⁸ el-Kasas 28/59.

⁶⁹ Tuncer Baykara, “kasaba”, *DİA*, İstanbul: 2001, XXIV, 525.

⁷⁰ el-Cevherî, age, VI, 2460.

⁷¹ el-Kasas 28/59.

⁷² el-En’âm 6/131; eş-Şu’arâ 26/28.

⁷³ Âl-i İmrân 3/96.

⁷⁴ el-En’am 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

⁷⁵ el-Bakara 2/126; İbrâhîm 14/35.

⁷⁶ bkz. Nebi Bozkurt ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *DİA*, Ankara: 2003, XXVIII, 556.

⁷⁷ el-En’am 6/92.

أُمَّ الْقُرَى şeklinde geçmektedir. Taberî'ye göre, burada sözü edilen “Şehirlerin anası/başkent” anlamındaki Ummu'l-Kurâ'dan kasıt, Mekke-i Mükerreme'dir.⁷⁸

Mekke'ye Ummu'l-Kurâ denmesinin sebebine ilişkin olarak, kısa adıyla *el-Keşşâf* adlı tefsirin müellifi Zemahşerî (ö. 538/1143) şu ifadelerle yer vermektedir: “Çünkü o, insanlar için yapılan ilk ev, tüm karye halklarının kiblesi, müminlerin hac yeri ve civarındaki karyelerin en büyüğü olduğu için bu isimle adlandırılmıştır.”⁷⁹

Âyet-i kerimede, Kur'ân-ı Kerim'in sadece Mekke halkına indirilmediğini, yani sadece Araplara gelmediğini vurgulamak ve böyle bir yanlış anlaşılmaya mahal bırakmamak için وَمَنْ حَوْلَهَا “*Ve bütün çevresini*” kelimesinin hemen ardından zikredildiği görülmektedir. Kaldı ki Hz. Muhammed'in bütün insanlığa bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderildiğini bildiren âyetlerde evrensel peygamberliğine vurgu yapılmıştır.⁸⁰

Nitekim meşhur müfessir Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209), Ummu'l-Kurâ ifadesini “başkent” olarak yorumlamış ve bu tabirle kastedilenin, Mekke olduğuna âlimlerin ittifak ettiğini bildirmiştir. Ancak Mekke'nin neden bu şekilde adlandırıldığı konusunda ihtilaf olduğunu zikrederek bu konuda şu ifadeleri kaydetmektedir:

Alimler, bu âyette bir mahzufun bulunduğu ve takdirinin “*bir de başkent olan (Mekke)nin halkını uyarman için...*” şeklinde olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Yine, Başkent'in (Ummu'l-Kura'nın) Mekke olduğu hususunda ittifak, ama Mekke'nin bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi hakkında ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas, “Mekke, bütün yeryüzü, onun altından ve etrafından itibaren genişletilip bu hale getirildiği için Ummu'l-Kurâ (şehirlerin anası) diye isimlendirilmiştir” demiştir. Ebû Bekr el-Esamm ise şöyle demiştir: “Mekke, bütün dünyanın kiblesi olduğu için böyle isimlendirilmiştir. Sanki o bir asıl (ana, kök), diğer belde ve şehirler de, ona bağlı olan yerler gibidir. Yine, dünyadaki mü'minlerin temel ibadetlerinden birisi de hacc olup, hacc da ancak bu beldede yapılabilir. İşte bu sebepten dolayı, bütün insanlar, çocukların annelerinin etrafında toplanması gibi, onun etrafında toplanır. Yine dünyanın bütün Müslümanları, hacc sebebiyle orada toplandıkları zaman, o beldede, başka beldelerde bulunmayan birçok ticaret ve istifadeler hâsıl olur. Şüphesiz yok ki, kazanç ve ticaret, geçim yollarının asıllarından, temellerindedir. İşte bu sebepten dolayı Mekke, şehirlerin anası diye isimlendirilmiştir. Yine denildiğine göre Mekke, “Kabe, ibadet maksadıyla, insanlar için yapılmış olan ilk yapı olduğu

⁷⁸ et-Taberî, *age*, V, 271. Detaylı bilgi için bkz. el-Kâdî el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Kâdî'l-Beydâvî*, Dersaadet, 1303, I, s. 391-391; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Hadîs, Kahire: 1413/1993, II, 45; Şehâbeddin Seyyid Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fi tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm ve's-Seb'i'l-mesânî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1408/1987, IV, 221.

⁷⁹ ez-Zemahşerî, *age*, II, 371.

⁸⁰ Sebe' 34/28; el-Enbiyâ 21/107; el-A'râf 7/158; el-Furkan 25/1; Âli İmran 3/20.

için" Ummu'l-Kurâ diye isimlendirilmiştir. Bir de, "Mekke, yeryüzünde meskûn olan ilk belde olduğundan böyle adlandırılmıştır" denilmiştir.⁸¹

Ayrıca, Ummu'l-Kurâ isminin İslamiyetten öne verilmiş olabileceği ve Ummehâtu'l-Kurâ'nın Yesrib, Taif, Hayber, Vâdi el-Kurâ,⁸² Dûmetü'l-Cendel⁸³ ve Yemame olmak üzere altı tane olduğu da bildirilmiştir.⁸⁴ Üstelik Mekke'nin önceleri kasaba olarak kurulduğu, daha sonra geliştiği bilgisi de bunu doğrular niteliktedir.⁸⁵

Ummu'l-Kurâ tabiri, şu âyette de geçmektedir:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ

*“Böylece biz sana Arapça bir kur’ân vahyettik ki şehirlerin anası ve onun çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları uyarasın.”*⁸⁶ Âyet-i kerimede yer alan Ummu'l-Kurâ ifadesinden, yine Mekke kastedilmiştir.⁸⁷

Konuyla ilgili diğer bir âyet-i kerime de şudur:

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ.

*“Rabbin, kentlerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe onları helâk edici değildir. Zaten biz, halkları zâlim olmadıkça kentleri helâk etmeyiz.”*⁸⁸

Zemahşerî, zikredilen âyette yer alıp, “kentlerin merkezî yerlerine” diye çevrilen *فِي أُمِّهَا* ifadesinden kastedilen yerin, Mekke olduğunu ifade eder. Ona göre Mekke, karyelerin merkezidir ve Hz. Muhammed, bu merkeze peygamber

⁸¹ Muhammed Fahreddin b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr (Mefâtihu'l-ğayb)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut:1401/1981, XIII, 84.

⁸² Vâdi el-Kurâ, Hicaz ile Şam arasında bir yerdir.

⁸³ Dûmetü'l-Cendel, Kuzey Arabistan'da, Hicaz-Suriye kervan yolu üzerinde bulunan eski bir iticaret merkezidir. bkz. Ahmet Güner, “Dûmetülcendel”, DİA, İstanbul: 1994, X, 1-2.

⁸⁴ A. N. aL-Wohaibi, “Karya”, *The Encyclopedia of İslam*, Leiden: 1978, IV, 680.

⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, tc. Salih Tuğ, İrfan Yayınları, İstanbul: 2003, s. 816.

⁸⁶ eş-Şûrâ 42/7.

⁸⁷ et-Taberî, *age*, XIII, 8; Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vil*, Matbaatü'l-Misriyye:1304, IV, 90; eş-Şevkânî, *age*, IV, 738.

⁸⁸ el-Kasas 28/59.

olarak gönderilmiştir.⁸⁹ Her ne kadar söz konusu edilen ve iki defa geçen الْقَرْىَ “kentler” kelimesinden, ilk etapta Mekke kastedilse de Allah’ın uyarıcı göndermeden hiçbir şehri helak etmeyeceği gerçeği sadece Mekke için değil, diğer tüm şehirler için de geçerlidir.

Taberî’nin ifedesine göre, Cenâb-ı Allah, ana merkezlerine âyetlerini okuyan bir peygamber göndermeden, şehirleri helâk etmiş değildir; ancak halkı zalim olan şehirler helâk edilmiştir. Şehirlerin ana merkezi olan Mekke’ye, peygamberini gönderip, âyetlerini insanlara okutmadıkça Allah, Mekke’yi ve çevresindeki yerleri helâk edecek değildir. Çünkü Allah, halkı zalim olmayan kentleri helak etmez.⁹⁰

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا

“Size ne oluyor da Allah yolunda ve “Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu şehirden çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?”⁹¹

Âyet-i kerimedeki هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا “ halkı zalim şehir” ifadesinde geçen karye kelimesinden kastedilen yerin, Mekke olduğu konusunda ittifak edildiği bildirilmiştir.⁹² Zira Mekkeli mü’minlerden, Medine’ye göç edemeyen veya ettirilmeyen zayıf erkeklerle kadın ve çocuklar, müşriklerin eziyetlerine maruz kalmışlardı. Onlar bu eziyetlerden kurtulmak için Rablerine yalvarıp yakararak bir yardımcı bekliyorlardı. Cenâb-ı Allah, mü’minlere savaşı emretmiş ve savaşmamak için hiçbir mazeretleri olmadığını bildirmişti.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ.

⁸⁹ ez-Zemahşerî, *age*, IV, 517; el-Beydâvî, *age*, II, 221; eş-Şevkânî, *age*, IV, 254.

⁹⁰ et-Taberî, *age*, XI, 95.

⁹¹ en-Nîsâ 4/75.

⁹² ez-Zemahşerî, *age*, II, 108; el-Beydâvî, *age*, I, 288; er-Râzî, *age*, X, 187; eş-Şevkânî, *age*, I, 729; el-Âlûsî, *age*, II, 82.

“Allah şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırâbını tattırdı.”⁹³

Âyet-i kerimede, sözü edilen karyenin, Mekke olduğu konusunda görüş birliği yoksa da Vehb ez-Zuhaylî, çoğu müfessirler tarafından bu görüşün tercih edildiğini bildirmektedir.⁹⁴ Gerekçe olarak, Hz. İbrâhim’in yapmış olduğu dua sebebiyle⁹⁵ Mekke’nin emin belde olmasının, savaştan ve korkudan uzak bulunmasının ve hacıların oraya bol rızıklar getirmesinin, âyetteki misal şehre uymasını göstermektedirler.⁹⁶

Müfessir İbn Kesir (ö. 774/1373), kendisinin de tercih ettiğini bildirdiği bu görüşe muhalif olarak, âyetteki misal kentten kastedilen yerin Medine olduğuna dair bir rivâyet zikreder. Zikrettiği rivâyete göre, Hz. Peygamberin hanımı Hafsa, hacdan dönerken, Medine’de muhasara altında bulunan Hz. Osman’ın öldürüldüğünü öğrenince, “Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, orası Allah’ın, ‘Allah şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırâbını tattırdı.’ buyurduğu yerdir.” demiştir.⁹⁷

Bilindiği üzere Hz. Muhammed ve ona inananlar, Mekke’li müşriklerin eziyetlerine, baskılarına dayanamamış ve Medine’ye hicret etmek zorunda kalmışlardır. Hz. Peygamber, Mekke’yi çok sevmesine rağmen, bu kenti terk etmek mecburiyetinde bırakıldığı için çok üzülmüştür. Yüce Allah, hem peygamberini yurdundan çıkararak Mekkelileri tehdit etmek ve hem de Hz. peygamberi teselli etmek için şu âyet-i kerimeyi indirmiştir.

وَكَايِنَ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْنَاكَ أَهْلَكُنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ

⁹³ en-Nahl 16/112.

⁹⁴ ez-Zuhaylî, *age*, IVX, s. 250-252. Bilgi için bkz. el-Beydâvî, *age*, I, 684; eş-Şevkânî, *age*, III, 281.

⁹⁵ “O vakit İbrâhim, ‘Ey Rabbim, burayı emniyetli bir şehir yap ve halkından Allah’a ve ahiret gününe inananları her çeşit meyvelerle rızıklandır.’ dedi.” el-Bakara 2/126.

⁹⁶ et-Taberî, *age*, VIII, 185.

⁹⁷ İbn Kesir, Ebü’l-Fidâ İsmâil b. Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, Dâri’l-İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, Mısır: [ts], II, 589.

“(Ey Muhammed!) Seni yurdundan çıkararak kendi şehir halkından daha güçlü nice şehir halkları vardı ki, biz onları helak ettik. Onların hiç yardımcısı da olmadı.”⁹⁸ Âyet-i kerimede yer alan karye kavramından kastın, Mekke olduğu söylenmiştir.⁹⁹

Taberî, bu âyetin nüzûl sebebi hakkında şu rivâyeti nakletmiştir:

Resûlullah, Mekke'den çıkıp Sevr dağındaki mağaraya gelince Mekke'ye doğru döndü ve şöyle dedi: ‘Sen bana, Allah’ın memleketlerinin en sevimli olanısın. Eğer müşrikler beni senden çıkarmamış olsalardı ben senden hiç çıkmazdım. Düşmanların en beteri, mukaddes topraklarında Allah’a karşı düşmanlık edendir. Veya katilden başkasını öldürendir. Yahut cahiliye intikamı ile bir kimseyi öldürendir.’ Bunun üzerine Allah, peygamberine bu âyeti indirdi.¹⁰⁰

Görüldüğü gibi bu âyet-i kerime, Peygambere ve ona inananlara her türlü zulüm ve eziyeti yapan Mekkelileri tehdit etmekte ve onların da geçmiş inkarcı ümmetlerin akıbetlerine uğrayacaklarını haber vermektedir. Buna göre âyette geçen ilk karye kelimesiyle, önceki şehirlerden birinin, ikincisiyle de Mekke’nin kastedilmiş olduğu görülmektedir.

2. 3. 2. Kudüs

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Kudüs, üç semavî din olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık için çok kutsal ve önemli bir şehirdir. Müslümanlar için önemli olmasının sebebi, kıblenin değişmesinden önce Müslümanların kıblesinin buradaki Mescid-i Aksâ (Beyt-i Makdis)’nin olması ve Hz. Muhammed’in, İsrâ ve Mirâc mucizelerini burada yaşamasıdır. Kudüs’teki mabedin adı olan Beytü’l-Makdis’in, aslı Ârâmîcede Beth makdeşa, İbrânîcede Beth ha-mikdaş’tır ve başlangıçta mabedi ifade ederken, zamanla şehrin tamamı için kullanılmıştır. Mabet ise Harem olarak anılmıştır. Kur’ân’da Kudüs ismiyle hiç yer almamış olan bu şehri, Müslümanlar, İliya veya Beytü’l-Makdis olarak adlandırmışlardır.¹⁰¹

⁹⁸ Muhammed 47/13.

⁹⁹ et-Taberî, *age*, XIII, 47; es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, IV, 478; el-Mahallî, *Tefsîru’l-celâleyn*, II, 107.

¹⁰⁰ et-Taberî, *age*, ay.

¹⁰¹ Ömer Faruk Harman, “Kudüs”, *DİA*, Ankara: 2002, XXVI, 324.

Beytü'l-Makdis'e Kur'ân-ı Kerim'de İsrâiloğulları ile ilgili bilgiler verilen âyetlerde değinilmiştir. Söz konusu âyetlerde, buranın özel ismi değil, onun yerine karye kelimesi kullanılmıştır.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ.

“Hani, ‘Şu şehre girin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve “hutta”(Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha fazlasını vereceğiz’ demiştik.”¹⁰²

Âyet-i kerimede sözü edilen karye, Kudüs’teki Beytü'l-Makdis mevkiidir.¹⁰³ Kudüs’ün yakınlarındaki Erîha kasabası olduğunu söyleyenler de mevcuttur.¹⁰⁴ Bu yerin, Kudüs olduğunu belirten İbn Kesir, Erîha olmasının imkânsız olduğunu, çünkü Erîha’nın İsrâiloğullarının yolları üzerinde olmadığını bildirir.¹⁰⁵

Bu âyette Allah, İsrâiloğullarını, cihattan yüz çevirip mukaddes topraklara girmedikleri için kınamıştır. Çünkü Hz. Musa’ın eşliğinde Mısır diyarından gelip ataları Hz. Yâkub’dan kendilerine miras olarak kalan mukaddes topraklara girmekle emr olunmuşlar ve oranın inkarcı halkı olan Amâlîka ile savaşmaları istenmiştir. Fakat onların savaştan vazgeçip zayıf düşmeyi tercih etmeleri sebebiyle Allah Teâlâ da ceza olarak çöle düşürmüştür.¹⁰⁶ İbn Kesir, Hz. Musa ile Hz. Yûşâ’nın beraber kırk yıl çölde kaldıktan sonra oradan çıktıklarını ve Yüce Allah’ın, bir cuma akşamı fethi müyesser kıldığını belirtmiştir. Bu şehri fethedince memleketlerini kendilerine geri verdiği, çölden ve sapıklıktan kurtardığı için Allah'a şükür nişanesi olarak şehre kapısından secde ederek

¹⁰² el-Bakara 2/58.

¹⁰³ Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn tefsîri'l-Mâverîdî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1412/1992, I, 125; Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Safvân Adnân, Dâru'l-Kalem, Dimeşk: 1415/1995, I, 107; ez-Zemahşerî, *age*, I, 272; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, [ys], [ts], I, 362.

¹⁰⁴ et-Taberî, *age*, I, 299; İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 500.

¹⁰⁵ İbn Kesir, *age*, I, 98.

¹⁰⁶ İbn Kesir, *ay*.

girmeleri istendiğini söyleyen İbn Kesir, Yahudilerin hiçbir şekilde Allah'ın emrine boyun eğmedikleri ve ilâhî buyrukları değiştirdiklerini ifade etmiştir.¹⁰⁷

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ
سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ

“O zaman onlara denilmişti ki: ‘Şu memlekete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi yiyin ve Hıttâ (Ya Rabbi! Bizi affet)’ deyin. Kentin kapısından eğilerek tevazu ile girin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara daha da fazlasını vereceğiz.”¹⁰⁸

Yüce Allah'ın, İsrâiloğullarına, şehre girerken şükür ve tevazu ile hareket etmelerini bildirdiği âyet-i kerimede belirtilen karye kavramından, nerenin kastedildiği konusunda farklı görüşler olmakla birlikte cumhurun görüşü, Kudüs olduğu yönündedir. Kudüs'ün yakınlarındaki Eriha, Şam, Remle, Ürdün, Filistin veya Tadmür olabileceğini ileri süren müfessirler de vardır.¹⁰⁹

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا...

“Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, ‘Allah burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?’ demişti...”¹¹⁰

Âyet-i kerimede geçen karye kavramından, kastedilen şehrin neresi olduğu konusunda ihtilaf olmakla birlikte, Zemahşerî, bu yerin Beyt-i Makdis olduğunu bildirmektedir.¹¹¹ Şehrin, Beyt-i Makdis'e iki fersah uzaklıkta, Karyetü'l-İneb veya Arz-ı Mukaddes, ölümden kaçan Binler şehri, Dicle kıyısında Deyr-i Hirakl,

¹⁰⁷ İbn Kesir, ay.

¹⁰⁸ el-A'râf 7/161.

¹⁰⁹ ez-Zemahşerî, age, II, 523; es-Suyûtî, age, III, 585; el-Kurtubî, age, VII, 303-304.

¹¹⁰ el-Bakara 2/259; Tüm âyetin meâli şöyledir: “Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, “Allah burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?” demişti. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: “Ne kadar (ölü) kaldın” O, “Bir gün veya bir günden daha az kaldım” diye cevap verdi. Allah şöyle buyurdu: “Hayır yüz sene kaldın. Böyleyken yiyeceğine içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi yapmamız içindir. (Eşeğin) kemiklerine de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz.” Kendisine bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi. “Şimdi biliyorum ki, şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter.”

¹¹¹ ez-Zemahşerî, age, I, 490. Bilgi için bkz. el-Mâverdî, age, I, 331; el-Vâhidî, age, I, 186.

Şabur-âbâd ve Selâmâd şehirleri olduğu da ifade edilmiştir.¹¹² İbnu'l-Cevzî ise bu yerin, Diyar-ı Hirakl olduğunu bildirmektedir.¹¹³

İfade edilmeye çalışılan görüşlerin içinde en meşhuru, âyette geçen şahsın, Hz. Uzeyr b. Şerhiya, karyenin de İsrailoğulları devletinin kurulduğu yer olan Kudüs şehri olmasıdır. Çünkü bu yer, Buhtünnassar'ın¹¹⁴ savaşı ile işgal edilmiş ve tamamen yıkılmış, neticede İsrailoğulları üç bölüme ayrılıp, bir kısmı tamamen öldürülmüş, bir kısmı Şam'a yerleştirilmiş, bir kısmı da esir edilip götürülmüştür. Üzeyr, bu esirlerin arasında olup, daha sonra kurtulmuş ve bir gün eşeği ile Kudüs'e uğrayıp Kudüs'ü bu halde görmüştür.¹¹⁵

2. 3. 3. Antakya

Türkiye'nin en güneyindeki ve ortasından Asi Nehri'nin geçtiği Antakya (Hatay) şehri, M.Ö. 300 yılı civarlarında Büyük İskender'in komutanlarından biri tarafından kurulmuştur. Bu bölge, Anadolu'yu Afrika'ya ve Mezopotamya'yı da Doğu Akdeniz'e bağlayan yolların geçtiği yer olduğu için bölgede bundan başka daha birçok Antakya şehirleri kurulmuştur. İslâm öncesi dönemde Antiochia olarak geçen şehrin ismi, İslâmî dönemde Antâkiye şekline dönüşerek bu güne ulaşmıştır. Antiochia, Hıristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kudüs'e yakın büyük ve zengin bir yerleşim merkezi olması, Anadolu ve Yunanistan'a uzanan yolların kavşağında bulunması sebebiyle Kudüs'ten gönderilen havârilere burada toplanarak Hıristiyanlığı yaymak üzere Anadolu'ya ve Yunanistan'a buradan gitmişlerdir. Şehir Kudüs'ün tahrib edilmesinden sonra Hıristiyanlığın merkezi olmuş, aynı zamanda bölgede çeşitli ayrılıkçı mezhepler ortaya çıkmış, hatta kendilerine gentile dedikleri halktan ayırmak için hıristiyan adını vermeleri ilk defa burada gerçekleşmiştir. Yahudi cemaatinden olmayanlar arasında Hıristiyanlığın yayılması da yine bu şehirde başlamıştır.¹¹⁶

¹¹² Yazır, *age*, II, 882.

¹¹³ İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 501.

¹¹⁴ Buhtünnassar, M.Ö. 700'lü yıllarda yaşamış Âsûrîlerin en meşhur hükümdarıdır. Filistin'i alıp Kudüs'ü yıkmış ve Tevratı imha etmiştir. Hz. Danyal'ı esir eden bu güneşperest hükümdar, II. Babil devletinin sınırlarını Mısır'ın çöllerine kadar genişletmiştir.

¹¹⁵ Yazır, *age*, ay.

¹¹⁶ Halil Sahillioğlu, "Antakya", *DİA*, İstanbul: 1991, III, s. 228-232.

Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen kıssalardan biri de bu coğrafyada yaşamış eski Antakya halklarından birinin kıssasıdır. Söz konusu kıssa ile ilgili Mevdûdî (ö. 1321/1903), Kureyşlileri kastederek, “Sizler nasıl inat ve zıtlıkla Rasûlullâh’ı inkâr ediyorsanız, o beldedekiler de aynı yanılgı içindeydiler. Aynı yolu takip ettiğiniz ve inadınızda ısrarlı olduğunuz takdirde, sizlerin sonu da o beldedeki insanlar gibi olacaktır” dedikten sonra Cenâb-ı Allah’ın Kur’ân-ı Kerim’de uyarı sebebiyle Antakya adını zikretme gereğini duymadığını ifade etmiştir.¹¹⁷

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ

“(Ey Muhammed) Onlara, o memleket halkını örnek ver, hani onlara elçiler gelmişti.”¹¹⁸

Pek çok müfessir, âyette geçen karyenin Antakya şehri olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹

Taberî’ye göre Hz. İsa, halkının iman etmesi için iki elçiyi bu şehre göndermiş, sonra da bir kişi daha göndererek iki elçiyi güçlendirmiştir.¹²⁰ Yine Taberî’nin ifadesine göre, bu şehrin kralının Allah’a ortak koşan ve putlara tapan bir kimse olduğu ve Yüce Allah’ın, şehir halkına iki peygamber gönderdiği, kasaba halkının peygamberleri yalanlamaları üzerine üçüncü bir peygamberin görevlendirildiğini belirtmiş, buna rağmen halkın söz konusu peygamberlere iman etmediğini vurgulamıştır.¹²¹

Söz konusu kıssayı ele alan âyetteki karye kavramından, bilinen Antakya şehrinin kastedilmediğini savunan bazı müfessirlerin bulunduğunu belirten İbn Kesir şöyle demektedir:

1 - Kıssanın zahirinden, bu kişilerin Allah tarafından gönderilen elçiler oldukları anlaşılıyor. Mesîh tarafından değil. Çünkü Allah Teâlâ “Hani onlara iki elçi göndermiştik de bunları yalanlamışlardı.” buyuruyor. Ve yine; “Onlar: “Rabbimiz bilir ki biz, muhakkak size gönderilmiş elçileriz” dediler. “Bize düşen, sâdece apaçık tebliğdir.” Eğer bu kişiler İsa peygamber tarafından gönderilen havariler olsaydılar, kendilerinin Mesîh’in gönderdiği elçiler olduklarını belirten uygun bir

¹¹⁷ Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân, Kur’anın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Heyet, İstanbul: 1987, IV, 514.

¹¹⁸ Yâsîn 36/13.

¹¹⁹ el-Mâverdî, *age*, V, 10; el-Vâhidî, *age*, II, 897; ez-Zemahşerî, *age*, V, 169; İbnu’l-Cevzî, *age*, s. 500-503.

¹²⁰ et-Taberî, *age*, XII, 155.

¹²¹ et-Taberî, ay.

ifade kullanırlardı. Diğer taraftan şayet bu kişiler Mesih'in elçileri olsaydılar kavimleri kendilerine "Siz, ancak bizim gibi birer insansınız." demezlerdi.

2 - Antakya halkı Mesih'in kendilerine gönderdiği elçilere iman etmişlerdi. İsa peygambere inanan ilk şehir Antakya idi. Bu sebeple Hıristiyanların dört patriğinden birisi Antakya şehrinde bulunur. Diğer patriklerin bulunduğu şehir, İsa peygamberin kenti olan Kudüs'tür. Baştan sona halkının İsa peygambere iman ettiği ilk şehir olması hasebiyle, bir patrik de Antakya'da bulunur. Antakya şehrinin İsa peygambere iman eden ilk şehir oluşu kesin olduğuna, Allah Teâlâ da bu sûrede gönderdiği elçileri yalanlayan kasabadan bahsettiğine ve bu kasabanın bir çığlıkla helak olduğu ve sönüp gittiğini bildirdiğine göre burası Antakya olmamalıdır.

3 - Antakya'nın Mesih'in arkadaşları havarilerle olan kıssası Tevrat'ın nüzulünden sonradır. Ebû Saîd el-Hudrî ve Seleften başkaları; Allah'ın Tevrat'ı indirdikten sonra, hiçbir milleti azapla helak etmediğini bildirmişlerdir. Bundan sonra inananlara putperestlerle savaşma emri gelmiştir. Nitekim Kasas sûresinde "Andolsun ki, Biz, önceki nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya o kitabı verdik."¹²² zikredilmişti. Böylece ortaya çıkıyor ki; Kur'an'da zikredilen bu kasaba Antakya'dan başka bir kasaba olmalıdır. Seleften birçok kişinin ifade ettiği bu kasaba Antakya değildir. Ya da Antakya ismi eğer bu kıssada söz konusu edilen şehir ise, bilinen meşhur Antakya'dan ayrı bir kasaba olmalıdır. Çünkü ne Hıristiyanlık tarihinde, ne de ondan önce meşhur Antakya kasabasının helâk edildiğine dair bir bilgi yoktur.¹²³

Âyeti kerimede, malûm olan Antakya şehrinin kastedilmediğini savunanlardan birisi de Mevdûdî'dir. Mevdûdî, Antakya ile ilgili bilgilerin Hıristiyanların sağlam olmayan rivâyetlerine dayandığını belirterek şöyle demektedir:

Hiz. İsa'nın Antakya'ya tebliğ etmeleri için havari gönderdiğine dair Hıristiyanların dayandıkları hiçbir belgeleri yoktur. Bilakis Kitab-ı Mukaddes'in, "Rasullerin işleri" bölümünden, Hiz. İsa'nın göğe kaldırılışından birkaç sene sonra Hıristiyan mübelliğlerin ilk kez Antakya'ya gittikleri anlaşılıyor. Bundan Allah Teâlâ'nın hiçbir peygamberini oraya göndermediği veya peygamberlerinden birini herhangi bir elçi tayin etmediği belli olmaktadır. Şayet bir şahıs oraya kendiliğinden tebliğ etmeye gitmişse bile, o şahsa Allah'ın peygamberi denilerek, tevîl yapılamaz. Yine Kitab-ı Mukaddes'te, Antakya'da Yahudi olmayan birçok kimsenin Hıristiyanlığı kabul ettiklerinden söz edilmektedir. Oysa Kur'an yukarıdaki beldenin önemli bir özelliğini, belde halkının peygamberin davetini reddetmiş olmaları ve dolayısıyla azaba uğradıkları şeklinde açıklar. Tarihi hiçbir belgede Antakya'ya azap geldiğine dair bir kayıt yoktur. O halde Antakya halkının peygamberleri reddettiğini ve bu yüzden azaba uğradıklarını iddia etmek mümkün değildir.¹²⁴

Anlaşıldığına göre âyette geçen karye kavramından bilinen meşhur Antakya şehri değil, aynı adı taşıyan başka bir Antakya şehri olabilir.

¹²² el-Kasas 28/43.

¹²³ İbn Kesir, *age*, III, 566.

¹²⁴ el-Mevdûdî, *age*, IV, 514; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara: 2007, IV, 483.

Burada dikkati çeken bir hususa değinmek yerinde olacaktır. Aynı kıssanın anlatıldığı Yâsîn sûresinde, bahse konu olan yer hakkında önce karye, sonra medine denilmesi düşündürücüdür. Yani sûrenin 13. âyetinde rasullerin gönderildiği yere karye denilmiş, fakat 20. âyetinde Habib-i Neccâr olduğu söylenen kişinin, öbür ucundan koşarak geldiği yer için medine denilmiştir. Araştırmacı yazar Lütfî Bergen’in bu husustaki bir değerlendirmesinde, risâletin çağrısına açık kılınan beldelere medine, risâlete açık olmayan, peygamberlerini kentlerinden çıkarmış beldelere ise karye denildiğini belirtmiştir. Çünkü ona göre, 13. âyette işaret edilen Antakya halkı henüz peygamber çağrısına olumlu cevap verip iman etmedikleri için karye iken, peygamberler gönderildikten sonra iman eden, içlerinden bir kişi dahi olsa artık medine olmuştur. Aynı durumun Kehf sûresinin 77 ve 82. âyetlerinde de söz konusu olduğunu belirten yazar, Hz. Musa ile arkadaşının uğradıkları şehir için, orada iman eden olmamasından dolayı önce karye dendiğini, 82. âyetinde ise, iki yetim çocuğun babalarının mümin olması sebebiyle o şehir için medine kelimesi kullanıldığını bildirmiştir. Kısacası Bergen, tebliğe olumlu cevap veren yerler için medine, olumlu cevap vermeyen yerler için karye denmiş olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَن يُضَيِّقُوا لَهُمَا.

“Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi.”¹²⁶

Zemahşerî, buradaki karye kavramından, Antakya şehrinin kastedildiğini belirtmiştir.¹²⁷ Ancak bahsi geçen Antakya isminin, bu şehre sonradan verilmiş olabileceğini belirten Hamdi Yazır, bu şehrin tam olarak bilinemeyeceğini ve muhtemelen Übülle, Berka, Hıristiyanların nisbet edildiği Nasıra, Bacırvan, Rum topraklarında bir köy ve Endülüs'te Hadrâ adası olabileceği ihtimallerini de zikretmiştir.¹²⁸

¹²⁵ <http://www.derindusunce.org/2012/06/26/lutfi-bergen-ile-soylesi/> [12.05.2014]

¹²⁶ el-Kehf, 18/77.

¹²⁷ ez-Zemahşerî, *age*, III, 602. Bilgi için bkz. el-Mâverdî, *age*, III, 330; el-Vâhidî, *age*, II, 669; el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, II, 23. eş-Şevkânî, *age*, III, 428.

¹²⁸ Yazır, *age*, V, 3267.

2. 3. 4. Sodom

Hız. Lut'un peygamber olarak gönderildiği Lut kavminin¹²⁹ yaşadığı yer olarak bilinen Sodom şehri, kaynaklarda Sedûm olarak geçmekte ve yazılışı hakkında Sedem, Nedem, Sezûm gibi farklı rivâyetler olduğu bildirilmektedir.¹³⁰

Lut Gölü, İsrail, Ürdün ve Filistin sınırları arasında, İsrail'in el-Lisan yarımadasının güneyinde kalmaktadır. M.Ö. 3150-1550 yılları arasında yaşamış oldukları sanılan Lut kavminin bu göl ve çevresindeki yerlerde yaşadıkları, aslında bu şehirlerin Sodom ve Gomorra isminde iki şehir olduğu bilinmektedir.¹³¹ Gölün yakınlarında Zey-i Hâr denen dağda Hz. Lut'un kabri bulunmaktadır.¹³² Kur'ân-ı Kerim'de kıssasına yer verilen Lut kavminin, eşcinsellileri sebebiyle feci bir şekilde helâk edildikleri anlatılmaktadır.¹³³

Eski uygarlıkların düştükleri hatalara düşülmemesi ve gereken ibretlerin alınması için, geçmiş ümmetlerden ve helâk sebeplerinden bahseden Cenâb-ı Allah, başta inzâl dönemindeki insanlara olmak üzere, kıyamete kadar gelecek bütün insanlığa bu duyurusunu yaparak herkesi uyarmıştır. İşte bu uyarıların yapıldığı âyetlerde olayların yaşandığı yerlerin isimleri yerine karye kavramının kullanıldığı görülmektedir.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ.

“Elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde, ‘Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir’ dediler.”¹³⁴

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ .

“Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fasıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.”¹³⁵

¹²⁹ el-A'râf 7/80-84; eş-Şu'arâ 26/ 160-175.

¹³⁰ el-Hamevî, age, III, 226; İbn Manzûr, age, III, 1976-1977.

¹³¹ <http://tarihinizinde.com/sodom-gomorra> [09.05.2014]

¹³² Mümin Çevik, *Tam Metin Seyahatnâme*, Üçdal Neşriyat, İstanbul: 1985, IX, 99.

¹³³ el-A'râf 7/80-84; eş-Şu'arâ 26/ 160-175.

¹³⁴ el-Ankebût 29/31.

¹³⁵ el-Ankebût 29/34.

ez-Zemahşerî ve İbnu'l-Cevzî, zikredilen âyetlerde, karye kelimesi ile Sodom'un kastedildiğini ifade etmiştir.¹³⁶

Hız. Lut'un, kavmine karşı Allah'tan yardım istemesi sebebiyle Allah Teâlâ, ona yardımcı olmak üzere melekleri göndermiş, melekler de misafir kılığında Hız. İbrâhim'e uğramışlardır. Hız. İbrahim meleklerle, misafire yaraşan yiyecekleri getirip ikram etmiş, gelenlerin yemeğe karşı istekli olmadıklarını görünce, Hız. İbrahim endişe duyarak durumu garipsemişti. Karısı Sâre'den sâlih bir çocuğu olacağını müjdeleyen melekler, Hız. İbrahim'e bu müjdeyi getirip kendilerinin Hız. Lut'un kavminin helâki için gönderildiklerini bildirmişlerdir.¹³⁷ Belki kendilerine mühlet verilir de onlara hidâyet bahşedilir diye Hız. İbrahim, kavmi müdâfa etmeye başlamıştır. Melekler: *“Biz, bu kasaba halkını yok edeceğiz.”* dediklerinde, *“(İbrâhim)Ama Lut oradadır.”* demiş, elçiler de, *“Onu ve geride kalan (helak edilecek) lardan karısı dışında ailesini kurtaracağız, dediler.”*¹³⁸ Zira karısı da küfürde ve azgınlıkta onlara benziyordu. Sonra elçiler, Hız. İbrahim'in yanından yola çıkıp güzel yüzlü gençler şeklinde Hız. Lut'un yanına girdiler. Hız. Lut, melekleri bu halde görünce, *“Tasalandı ve çok sıkıldı”*¹³⁹ onlarla ilgilendi. Ancak onları misafir ettiği takdirde kavminden koruyamayacağından korktu. Misafir etmemiş olsa yine kavminin onlara yapacaklarından korktu. O anda onların durumlarını bilmiyordu. Ona dediler ki, *“Korkma ve tasalanma. Doğrusu biz, seni ve geride kalacaklardan olan karının dışındaki aileni kurtaracağız. Bu kasaba halkına da fasıklık yapar olduklarından dolayı gökten azap indireceğiz.”*¹⁴⁰ Cebrail, onların kasabalarını yeryüzünden sökmüş, sonra gökyüzüne yükseltmiş, daha sonra da tersine çevirmiştir.¹⁴¹ *“Üzerlerine sıkıştırılmış ve pişirilmiş, Rabbinin katından nişanlanmış taşlar yağdırmıştır.”*¹⁴²

¹³⁶ ez-Zemahşerî, *age*, IV, 547-548; İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 501; Bilgi için bkz. Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Dâru'l-Tûnûsiyye, ts., XX-XXI, 242-245; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, [ys], [ts], VI, 511.

¹³⁷ el-Ankebût 29/31-34.

¹³⁸ el-Ankebût 29/32.

¹³⁹ el-Ankebût 29/33

¹⁴⁰ el-Ankebût 29/33-34

¹⁴¹ İbn Kesir, *age*, III, 416.

¹⁴² Hûd 11/83

Hız. Lut'un, kavmini yaptıklarından vazgeçirmek için,¹⁴³ “Yaptıkları çirkin işin daha önce hiçbir kavim tarafından yapılmadığını”¹⁴⁴ yani “Kadınları bırakıp erkeklere yaklaşmanın”¹⁴⁵ ilk onlar tarafından yapıldığını anlatmış, fakat kavmi tarafından kabul edilmemiştir.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْفُسٌ يَتَّبَعُونَ

“Kavminin cevabı ise sadece, “Çıkarın bunları memleketinizden! Güya onlar kendilerini fazla temiz tutan insanlar! demek oldu.”¹⁴⁶

Hız. Lut, kavmini yaptığı çirkin işlerden ve irtikab ettikleri eşcinselliklerinden dolayı uyarınca, kavmi şöyle demiştir: “Lut'u, ailesini ve ona iman edenleri buradan çıkarın. Çünkü onlar bizim, erkeklere arkadan yaklaşmamızı çirkin görüyor ve ondan kaçınıyorlar.”¹⁴⁷

Âyet-i kerimeden anlaşıldığı üzere buradaki karyeden kasıt, Lut kavminin yaşadığı yer olan Sodom şehridir. Çünkü Lut kavmi bu şehirde yaşamakta idi. Âyette onlardan söz edildiğine göre, karye kavramından da bu kavmin yaşadığı Sodom şehrinin kastedildiği ortaya çıkmaktadır. Aynı durum, Neml sûresinin 56. âyetinde de geçmekte ve şöyle denmektedir: “Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: “Lut'un ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış(!)”

وَلَوْ طَأَّ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ.

“Biz, Lut'a da bir hikmet ve bir ilim verdik ve onu çirkin işler yapan şehirden kurtardık.”¹⁴⁸ buyrulan âyette de karyeden, Sodom şehri kastedilmiş olduğu aşikardır.¹⁴⁹

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطَرًا سَوًّا.

“Andolsun, senin kavmin, belâ yağmuruna tutularak yok edilen kente

¹⁴³ eş-Şuarâ 26/ 161-164.

¹⁴⁴ el-A'râf 7/80

¹⁴⁵ el-A'râf 7/81

¹⁴⁶ el-A'râf 7/82.

¹⁴⁷ et-Taberî, age, V, 235; İbn Âşûr, age, VIII-IX, 234-235; Ateş, age, III, 364.

¹⁴⁸ el-Enbiyâ 21/74.

¹⁴⁹ ez-Zemahşerî, age, IV, 156; İbn Âşûr, age, XVI-XVII, 111-112; Ateş, age, V, 512.

uğramışlardır.”¹⁵⁰

Âyette bahse konu olan karye kavramından, yine Sodom kastedilmiş, Lut kavminin helak edilmesinden ders alınması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵¹ Yüce Allah, Hz. Muhammed’e, Kur’ân’ı terkedip onu alaya alan müşriklerin, taş yağmuruna tutulan Lut kavminin ülkesi olan Sodom’u bildikleri halde, onların başlarına gelenlerden öğüt almayıp inkârlarından vazgeçemediklerini, tıpkı Lut kavmi gibi davrandıklarını bildirmiştir.¹⁵²

2. 3. 5. Ninova

Ninova, Ortaçağda Dicle nehrinin batı kıyısında kurulan Musul’un hemen karşısında kurulmuş ve Asur devletine başkentlik yapmış bir şehirdir.¹⁵³ Günümüzde Musul topraklarında yer alan Ninova (Ninevâ), Hz. Yûnus’un Allah tarafından peygamber olarak, kötü yoldan dönmedikleri takdirde kırk gün sonra helâk edileceklerini bildirmek üzere gönderildiği şehirdir.¹⁵⁴ Bu şehrin büyük bir şehir olduğu, hatta yüz yirmi bin yahut daha fazla insanı içinde barındırdığı ve Tevrat’ta da zikredildiği belirtilmiştir.¹⁵⁵

Azabı görmeden iman edip, imanın kendilerine fayda verdiği tek memleket ahâlisi olan Hz. Yûnus’un memleketi olan Ninova hakkında şöyle buyrulmaktadır:

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةً آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ .

“Yûnus’un kavminden başka, keşke (azabı görmeden) iman edip, imanı kendisine fayda veren bir tek şehir halkı olsaydı!”¹⁵⁶

Yüce Allah, âyetin bu bölümünde, keşke kendilerine peygamber gönderilen kentlerden bir kent, halkı dine davet edilip gerçekler ortaya konulduğunda azap inmeden ve iman etmeleri imkânsızlaşmadan önce iman

¹⁵⁰ el-Furkân 25/40.

¹⁵¹ es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-beyân*, IV, 421; ez-Zemahşerî, *age*, IV, 352; el-Mahallî, *Tefsîru’l-celâleyn*, II, 38.

¹⁵² et-Taberî, *age*, XI, 16.

¹⁵³ es-Sakkar, Sâmi, “Musul”, *DİA*, Ankara: 2006, XXX1, 361.

¹⁵⁴ Ömer Faruk Harman, “Yûnus”, *DİA*, İstanbul: 2013, XLIII, 597.

¹⁵⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 820.

¹⁵⁶ Yûnus 10/98.

etseydi de imanları kendilerine fayda verseydi, demek istemiş; fakat sadece bunu Hz. Yûnus'un kavminin başardığını bildirmiştir.

Hz. Yûnus, kavmini kendisine iman etmedikleri takdirde azaba uğrayacakları tehdidiyle uyarılmış, sonra aralarından ayrılıp gitmiştir. Hz. Yûnus'un kavmi olan Ninovalılar, azap belirtilerini görünce pişmanlık duyarak iman etmiş, Allah'a boyun eğip yakarmışlardır. Çocuklarını ve hayvanlarını da yanlarına alarak, Allah'tan gelecek olan azabın kendilerinden uzaklaştırılması için kırk gün dua etmişler ve bunun üzerine Allah Teâlâ onlara acıyarak gelecek olan azabı kaldırmıştır.¹⁵⁷

Âyetin bağlamına bakıldığında, karye kavramından Ninova şehri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu şehirde ikamet edenler, Hz. Yûnus'un kavminden başkaları değildir.

2. 3. 6. Aden

Kızıldeniz'in girişinde bulunan ve Yemen'in başkenti olan Aden, tarihi M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanan bir liman şehridir.¹⁵⁸ Taberî'nin bildirdiğine göre, "Kabil, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra kız kardeşi ile birlikte Yemen'den Aden'e kaçmıştır."¹⁵⁹ Kur'an-ı Kerim'de söz konusu şehre ilişkin şöyle buyrulmuştur:

فَكَأَيُّ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِنُورٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ

"Halkı zulmetmekteyken helâk ettiğimiz, böylece duvarları, çökmüş çatılarının üzerine yıkılmış nice şehirler, nice kullanılmaz kuyular, nice muhteşem saraylar vardır."¹⁶⁰

Kurtubî, "Nice kullanılmaz kuyular"dan kasıt, er-Ress kuyusunun olduğu ve bu kuyunun Hadramut bölgesinde, Yemen'nin Aden şehrinde yer aldığı

¹⁵⁷ et-Taberî, *age*, VII, 170; İbn Âşûr, *age*, X-XI-XII, 288-292; Ateş, *age*, IV, 252.

¹⁵⁸ Mustafa L. Bilge, "Aden", *DİA*, İstanbul: 1988, I, 367.

¹⁵⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taber'i*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru Seveydân, 3. Baskı, Beyrut: 1967, I, 143.

¹⁶⁰ el-Hacc 22/45.

kaydetmektedir.¹⁶¹ Burada Hz. Salih'e iman edenlerden bir grup insan gelip konaklamışlar ve beraberlerinde Hz. Salih ile birlikte azaptan kurtulmuşlardır. Hz. Salih'in vefat etmiş olduğu yere Hadra Mevt adı verilmiştir. Günümüzde Hadramut olarak bilinmektedir.¹⁶²

Hz. Salih vefat ettiğinde kendisine bir hazire yapılmış ve halk burada bulunan kuyunun etrafında yaşamaya devam etmişler, başlarına da halka iyi davranan ve halkın da sevdiği bir kişiyi emir yapmışlardır. Zamanla kuyunun çevresinde çoğalmışlar ve bölge halkını bu kuyunun suyundan faydalandırmışlardır. Emir vefat edince onun heykelini yapıp şirke düşmüşler, bunun üzerine Allah Teâlâ onlara bir peygamber göndermiş, fakat bu peygambere inanmadıkları gibi, onu öldürüp kuyuya atmışlardır. Bundan dolayı kuyunun suyu çekilmiş ve neticede helâk olup gitmişlerdir. Âyetteki bağlama bakıldığı zaman, sözü edilen karyenin, er-Ress kuyusunun bulunduğu Yemen'in Aden şehri olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶³

2. 3. 7. Medyen

Medyen şehri, Suudi Arabistan'ın batısında, İsrail ile Ürdün'ün güneyinde, bir sahil şehridir. Medyen, Kudüs'ün kuzeyindeki Ayla'dan Medine'ye giden hacıların takip ettikleri yol üzerinde, ikinci konak yeriydi. Mekke'ye bağlı mevkiller arasında yer alıyordu. IX. Asırda, Medyen'in, akar ve memba suları, bahçeleri ve hurmalıkları bol bir bölge olduğu ifade edilmektedir. Hz. Musa'nın orada Hz. Şu'ayb'ın sürüsünü suladığı ifade edilmektedir.¹⁶⁴ Kur'ân-ı Kerim'de geçen Medyen kelimesi, Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği ve Hz. Musa'nın Mısır'dan çıktıktan sonra yıllarca aralarında kaldığı kavmin yaşadığı bölgeyi ifade etmektedir.

¹⁶¹ el-Kurtubî, *age*, XII, 119-123. Bilgi için bkz. İbn Âşûr, *age*, XVI-XVII, 285; Ateş, *age*, VI, 33.

¹⁶² el-Kurtubî, *ay*.

¹⁶³ el-Kurtubî, *ay*.

¹⁶⁴ Ömer Faruk Harman, "Medyen", *DİA*, Ankara: 2003, XXVIII, 346.

Hız. Şu'ayb, Medyen'e peygamber olarak gönderilmiş, ¹⁶⁵ fakat kavmi tarafından diğer peygamberler gibi yurdundan çıkarılmıştır. Bu durumun anlatıldığı âyetlerden birinde, karye kavramı Medyen anlamında kullanılmıştır.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا
أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ

“Şu'ayb'ın kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: ‘Ey Şu'ayb! Andolsun, ya kesinlikle bizim dinimize dönersiniz ya da mutlaka seni ve seninle birlikte inananları memleketimizden çıkarırız.’ Şu'ayb, ‘İstemesek de mi?’ dedi.”¹⁶⁶

Âyetin bağlamından, Hız. Şu'ayb'ın kavmini tevhide, adalete ve dürüstlüğe çağırdığı, fakat kavminin çağrıya yanaŐmadıđı ve bu sebeple helâk edildikleri anlaşılmaktadır. Âyette geçen قَرْيَتِنَا “Őehrimiz”den kasıt, Hız. Şu'ayb'ın peygamber olarak gönderildiği Medyen'dir.¹⁶⁷

2. 3. 8. Eyke/Eyle

Hız. Şu'ayb, hem Medyen hem de Eyke/Eyle halkına peygamber olarak gnderilmiŐtır.¹⁶⁸ İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bilgilere göre Medyen ve Eyke Şehirlerinin aynı yer olduğu da düŐünmektedir. Eyke, sahil kenarında ormanlık bir yerdir. Ancak tam olarak neresi olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.¹⁶⁹

وَأَسْأَلُهُمَّ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ

“(Ey Muhammed) Onlara, deniz kıyısında bulunan kent halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi (yasağı) konusunda haddi aŐıyorlardı.”¹⁷⁰

Âyetteki kent diye tercüme edilen karye kelimesinden hangi Şehrin kastedildiğine yönelik farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ekseriyete göre burası Eyle kasabasıdır.¹⁷¹ Eyke ve Eyle olarak iki isimle de anılan bu yerin, Medyen'in

¹⁶⁵ el-A'râf 7/85.

¹⁶⁶ el-A'râf 7/88.

¹⁶⁷ el-Mâverdî, *age*, II, 239; el-Vâhidî, *age*, I, 403; İbn Kesir, *age*, II, 232.

¹⁶⁸ el-A'râf 7/85; eş-Şu'arâ 26/176-179.

¹⁶⁹ Harman, *age*, ay.

¹⁷⁰ el-A'râf 7/163.

¹⁷¹ ez-Zemahşerî, *age*, II, 523; İbnu'l-Cevzî, *age*, s. 500.

sahilinde Medyen'e bağı bir kasaba olduğu, ayrıca Medyen ile Aynunî'nin arasında bulunan Mukannâ şehri olduğu da dile getirilmiştir. Taberî'ye göre tercih edilen görüş, sahil kenarında bulunan bir kasabanın ya da sözü geçen bu üç yerden birinin olmasıdır.¹⁷²

2. 3. 9. Taif

Karye kavramının, Mekke manasında kullanıldığı yerlerden biri de Zuhurf sûresinin 31. âyetidir. Ancak bu âyette karyeteyn (iki kent) olarak geçen kelime, Mekke ve Tâif şehirleri manasındadır.¹⁷³

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ .

“Bu Kur'an, iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya, dediler.”

Âyetin nüzûl sebebiyle ilgili Taberî şöyle bir rivâyeti nakleder: “Velid b. Muğîre, ‘Ben Kureyş’in büyüğü ve efendisi iken terk edileceğim; Ebû Mes’ud Amr ibn Umeyr es-Sakafî, Sakîf’in efendisi iken terk edilecek, ikimiz iki kasabanın büyükleri iken bize değıl de Muhammed’e mi vahiy indirilecek?’ demiş ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.”¹⁷⁴

Müşrikler, peygamberliği mal, makam ve nüfûz sahibi kimselere lâyıık gördükleri ve Hz. Muhammed gibi fakir ve şöhretsiz bir kişiye revâ görmedikleri için böyle cümleler kullanmışlardır. Halbuki Allah, aralarında ahlâken peygamberliğe en lâyıık olanı seçmiş, onun mal ve makamına bakmamıştır. Fakat müşriklere, Mekke ya da Tâif’in ileri gelenlerinden birinin değıl de hiç ummadıkları ve uygun görmedikleri birinin peygamber olması ağır gelmiş ve bundan rahatsız olmuşlardır.

2. 3. 10. Eski Kavimlere Ait Şehirler

Ku’ân’da peygamber gönderilen bazı kavimlerin helak edildiği bildirilmekte, âyetlerin bağlamından hangi kavim oldukları anlaşılmalıdır. Ancak bazı âyetlerde helak edilen kavmin hangi kavim olduğu bilinmemektedir.

¹⁷² et-Taberî, *Câmiü'l-beyân*, VI, 90.

¹⁷³ et-Taberî, *age*, XIII, 65; el-Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil*, IV, 104; İbn Âşûr, *age*, XXV-XXVI, s. 199-200.

¹⁷⁴ es-Suyûtî, *Lübâbü'n-Nüzûl*, s. 188-189.

Kavmin, hangi kavim olduğunun belirsizliği ile birlikte, yerleşim yerlerinin şehir ya da kasaba olup olmadıkları da belli değildir. Peygamberlerin mücadele alanları şehirler olduğuna göre,¹⁷⁵ gönderildikleri kavimlerin yaşadığı yerlerin de şehir olması kuvvetle muhtemeldir. Allah, hiçbir karyeyi uyarıcı bir peygamber göndermeden helâk etmediğine göre¹⁷⁶ de helak edilen her kavme peygamber gönderilmiş demektir. Dolayısıyla helak edilen her kavim, peygamber gönderilmiş bir şehirdir.

Bu başlık altında, helak edilmiş eski kavimlerin şehirlerinden olup hangi kavme ait olduğu belli olamayan şehirler için kullanılan karye kavramının geçtiği âyetler incelenecektir.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا...

“İşte böyle, her kentte günâhkârları oranın ileri gelenleri kıldık ki oralarda hilekârlık etsinler.”¹⁷⁷

Âyet-i kerimede Yüce Allah Hz. Peygamber’e, Hz. Lut, Hz. Hud, Hz. Salih gibi peygamberlerin gönderildiği kavimlerin peygamberlerin uyarılarına dikkat etmeksizin, fesat ve fenalık içinde bulduklarını, inkarcıların şükretmek yerine azgınlaştıkları ve bu sebeple azaba maruz kaldıklarını bildirmektedir. Aynı zamanda bu âyet, Mekke müşriklerinin düşmanlık ve kötülüklerine karşı Hz. Peygamber’i teselli etmekte ve her memleketin ileri gelenlerine, kendilerini dünya işlerine kaptıranlara dolaylı olarak uyarıda bulunmaktadır.¹⁷⁸

Yukarı ifade edilmeye çalışıldığı gibi, âyette sözü edilen karye kavramından, nerenin kastedildiğine ilişkin bir bilgi tespit edilememiştir. Bu yüzden bahsi geçen karye kavramını insanların ikamet edip toplandıkları büyük ya da küçük herhangi bir şehir olarak almak yerinde olacaktır.¹⁷⁹

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا...

¹⁷⁵ Vecdi Akyüz, *Kur’an’da Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 1998, s. 457.

¹⁷⁶ el-En’âm 6/131; eş-Şu’arâ 26/28.

¹⁷⁷ el-En’âm 6/123.

¹⁷⁸ Yazır, *age*, III, 2046; el-Vâhidî, *age*, I, 374.

¹⁷⁹ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-hakîm*, Dâru’l-Menâr, Kahire: 1947, VIII, 29.

“Bununla beraber biz, kazançlarının çokluğu ile şıarmış nice kentleri helâk ettik...”¹⁸⁰

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ

“Biz herhangi bir memlekete tehlikeyi haber veren bir peygamber göndermişsek...”¹⁸¹

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ

“Aynı şekilde, senden önce hangi memlekete bir uyarıcı gönderdikse...”¹⁸²

Yukarıdaki üç âyet-i kerimede geçen karye kavramı, helak edilmiş herhangi bir şehir anlamında kullanımıdır.

وَكَايِّنَ مِنْ قَرْيَةٍ أُمْلِيَتْ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ نَّمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ.

“Zalim oldukları halde, mühlet verdiğim, sonra da kendilerini azabımla yakaladığım nice şehir halkları vardır. Dönüş yalnız banadır.”¹⁸³ buyrulan âyette karyeden kastedilen, risaletten önceki helâk edilen şehirlerdir. Bu şehirler Hz. Hud, Hz. Lut ve diğer peygamberlerin kavimlerinin yaşadığı yerlerdir.¹⁸⁴

Karye kavramının, eski kavimlerin yaşadığı şehirler manasında kullanıldığı âyetlerden biri de şu âyet-i kerimedir:

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ.

“(Ey Muhammed!) Bunlar o şehirlerin haberlerinden bazılarıdır. Onları sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de.”¹⁸⁵

Hûd sûresinin, bahse konu olan âyetten önceki bölümünde Yüce Allah, peygamber kıssalarından bahisle, Hz. Peygambere vahiyle bilgi vermiştir. Yine

¹⁸⁰ Kasas 28/58, ez-Zemahşerî, *age*, IV, 516; eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, II, 227.

¹⁸¹ Sebe' 34/34, ez-Zemahşerî, *age*, V, 125; Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Nisâbûrî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ali Ahmed Abdülmecid vd., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut: 1415/1994, III, 496; Ateş, *age*, VII, 258.

¹⁸² Zuhruf 43/23, ez-Zemahşerî, *age*, V, 435; en-Nisâbûrî, *age*, IV, 29; Ateş, *age*, VIII, 246.

¹⁸³ el-Hacc 22/48.

¹⁸⁴ er-Râzî, *age*, XXIII, 46; el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, II, 107; el-Mahallî, *Tefsîru'l-celâleyn*, II, 25.

¹⁸⁵ Hûd 11/100.

burada sözü geçen karye kavramı ile risâletten önce helâk edilmiş şehirler kastedilmiştir.¹⁸⁶

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ.

“Zulüm yapmış şehirlerin halkını yakaladığında, Rabbinin yakalaması işte böyledir! Şüphesiz onun yakalaması can yakıcı ve şiddetlidir.”¹⁸⁷

Allah Teâlâ, Nûh, Âd ve Semûd kavminin kasabalarını azap ile yerle bir ettiği gibi, halkı zalim olan bütün şehirleri de bu şekilde yerle bir etmiştir. Müşriklerin ilâhi azaba maruz kalmaları çok acı, ızdırıp verici ve çok ağır olmuştur.¹⁸⁸ Nitekim Hz. Peygamber’in, “Şüphesiz ki Allah zalime mühlet verir, ama sonunda onu yakaladı mı bir daha da bırakmaz.” buyurduktan sonra,

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ.

âyetini okuduğu rivâyet edilmiştir.”¹⁸⁹

Aşağıdaki âyette Cenâb-ı Allah, Âd, Semûd, Medyen ve Lut kavmi gibi şehirlerin halkının haberlerini dile getirmiş, inkârcıları, zulmedip küfre sapmaları sebebiyle helâk ettiğini bildirmiştir.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا .

“İşte zulmettiklerinde yok ettiğimiz şehirler! Helâk edilmeleri için de belli bir zaman tayin etmiştik.”¹⁹⁰

“Biz onlara helak için de belli bir süre” yani geride kalmayan, ileri de gitmeyen, bilinen bir vakit “tayin etmiştik” demekle de müşriklere, “Siz de başınıza geleceklerden korkup kaçınm. Çünkü peygamberlerin en değerlisini, nebilerin en büyüğünü yalanladınız. Siz bizim katımızda o geçmiş kavimlerden daha değerli ve daha güçlü değilsiniz. Öyleyse benim azabımdan ve uyarımdan

¹⁸⁶ Yazır, *age*, IV, 2820.

¹⁸⁷ Hûd 11/102.

¹⁸⁸ el-Kurtubî, *age*, IX, 95.

¹⁸⁹ Buhârî, Tefsir 11. Sûre 5; Müslim, Birr 61; Tirmizî, Tefsir 11. Sûre 2; İbn Mâce, Fitn 22.

¹⁹⁰ el-Kehf 18/59.

korkun ve kaçının.” uyarısında bulunmuştur. Âyet-i kerimede çoğul olarak gelen karye kavramının, eski yıkılmış şehirler anlamında olduğu görülür.¹⁹¹

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ .

“Biz zulmetmekte olan nice şehirleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka başka toplumlar meydana getirdik.”¹⁹²

Kurtubî, âyetle ilgili olarak, Allah’ın, Yemen taraflarında bulunan birtakım şehirleri veya Hadur¹⁹³ denilen yerin ahalisini kastettiğini bildirerek, bu ahali hakkında şunları nakletmiştir:

Onlara Zu Mehdem Oğlu Şuayb adında bir peygamber gönderilmişti. Bu peygamber, Medyenlilere peygamber olarak gönderilen Şuayb’dan başkasıdır. Çünkü Hadur ile ilgili kıssa Hz. İsa’nın peygamberliğinden önce ve Hz. Süleyman’dan birkaç yüzyıl sonra olmuştur. Bunlar peygamberlerini öldürdükleri gibi o sırada da Ashabu'r-Ress diye bilinenler, kendilerine gönderilmiş adı Safvan oğlu Hanzala olan bir peygamberi öldürmüşlerdi. Hadur denilen bölge Şam cihetinde, Hicaz topraklarında idi. Yüce Allah, Ermiyâ'ya şunu vahyetti: Buhtunassar'a git ve ona Benim kendisini Arap topraklarına musallat kıldığımı ve onun vasıtası ile onlardan intikam alacağımı bildir. Ayrıca yüce Allah Ermiyâ'ya şunu da vahyetti: “Sen Adnan oğlu Mead’ı Burak’ın üzerinde Irak topraklarına taşı ki, onlara isabet edecek olan belâ ve musibet ona isabet etmesin. Çünkü ben onun sulbünden âhir zamanda adı Muhammed olan bir peygamber göndereceğim.” Büyüyünceye kadar İsrailoğulları arasında kaldı ve Meane adında bir kadın ile evlendi. Sonra Buhtunassar orduları ile yola çıktı. Araplara belli bir yerde pusu kurdu. Sonra da Hadurlular üzerine baskınlar düzenledi. Pek çok kimseyi öldürdü, esirler aldı, bayındır yerleri tahrib etti. Hadur’dan geriye hiçbir iz bırakmadı.¹⁹⁴

Kurtubî’nin ifadelerine bakıldığında âyette geçen karye ile Yemen taraflarında bir şehir veya Hadur şehri kastedilmiş olduğu görülmektedir.¹⁹⁵

Allah’a karşı hadlerini aşmaları ve gönderilen uyarıcılara inanmamaları sebebiyle hiç ummadıkları bir anda helâk edilmek, âsî şehirlilerin ortak sonudur. Nitekim A’râf Sûresi’nin 4. âyetinde Allah Teâlâ, inkârcılardan bahisle şöyle buyurmuştur:

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ

¹⁹¹ Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, *et-Tefsîru'l-kebîr (Bahru'l-muhît)*, Dâru'l-Hayâ et-Türâsü'l-Arabiyye, Beyrut: 1311/1990, VI, 138; en-Nisâbüri, *age*, III, 155; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr*, Dâru'l-Kur’âni'l-Kerîm, Beyrut: 1981, II, 197.

¹⁹² el-Enbiyâ 21/11.

¹⁹³ Hadur, Yemen’de San’a şehrinin batısında bir dağdır.

¹⁹⁴ Kurtubî, *age*, XI, 274.

¹⁹⁵ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IV, 234; Kurtubî, *age*, ay; ez-Zuhaylî, *age*, XVII-XVIII, 23.

“Nice kentleri helâk ettik. Onlara azabımız gece uykusuna dalmışken, yahut gündüz istirahat halindeyken gelmişti.”

Bu âyete, bağlamını dikkate alarak baktığımızda Yüce Allah, Peygamberine, Allah'tan başkasına ibadet eden, putları ona denk tutan insanları uyarmasını, Allah'a kulluk etmemeleri halinde helâk edileceklerini bildirmesini emretmiş, Rablerinin emirlerine karşı gelen ve peygamberlerini yalanlayan nice şehir halklarının hiç beklemedikleri bir anda helâk edildiklerini bildirmiştir. Buradaki karyeden kastedilenin, helâke uğramış eski kavimlerin şehirleri olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁶

Allah Teâlâ, yukarıda sözü edilen kentlere, azabın gece ya da gündüz gelebileceğini beyanla şöyle buyurmuştur:

أَقَامِنَ أَهْلَ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ أَوْ أَمِنَ أَهْلَ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا
ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ

“Kentlerin halkları geceleyin uyurken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular? Ya da o kentlerin halkları kuşluk vakti gülüp oynarken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular.”¹⁹⁷

Hamdi Yazır'a göre, bu âyetlerde zikredilen karyenin çoğulu kurâdan kasıt, yaşayan bütün kent halklarıdır. Ona göre âyetin uygun olan manası şudur: *“Şimdi bütün kent halkı (başta Mekke halkı olmak üzere) medeniyet hayatı yaşayan bütün halk, kendilerine şiddetli azabımızın uyurlarken gece baskını halinde gelivermesinden emin mi oldular?”¹⁹⁸*

Yüce Allah, inkarcıları kökten helak etme azabıyla yeniden tehdit ederek, *أَقَامِنَ أَهْلَ الْقُرَىٰ* "O kentlerin halkı emin mi oldular?" buyurmuştur. Bu ifadenin başındaki hemze, istifhâm-ı inkarî olup, bundan maksat, Allah'ın bu kavimleri, son derece gâfil oldukları bir vakitte, üzerlerine azabı indirmekle tehdit edip korkutmasıdır. Allah tanımaz bu insanların son derece gâfil oldukları zaman, geceleyin uyku hali ile gündüzün kuşluk vaktidir; çünkü bu vakit, genel olarak kişinin nefsanî arzulara daldığı vakitlerdir. Râzî'ye göre, bahse konu olan âyetler,

¹⁹⁶ en-Nisâbüri, *age*, II, 348; es-Sâbüni, *age*, I, 436.

¹⁹⁷ el-A'râf 7/97-98.

¹⁹⁸ Yazır, *age*, III, 2220.

Mekkeliler ve benzeri şehir halkları gibi, o şehirlerin kâfir halkı, gaflet halinde, gece uykudayken kendilerine azabımızın inmesinden emin mi oldular, demektir.¹⁹⁹

Allah Teâlâ, önceki kentlerin halklarının iman ettikleri taktirde azaptan kurtulabileceklerini, yerin ve göğün bereketlerine kavuşabileceklerini anlatarak şöyle buyurmuştur:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

*“Eğer o şehirlerin halkı iman etseler ve Allah’a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık.”*²⁰⁰

Âyet-i kerime’de sözü edilen kentlerin halkı iman edip sakınmış olsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden nice bereketlerin kapıları açılacağı, fakat iman etmediklerinden dolayı bu imkândan mahrum bırakılacakları bildirilmiştir.

“Eğer o şehirlerin halkı” ifadesinde şehire karye denilmesi, orada insanların toplanıp bir araya gelmelerinden dolayıdır. *“İman edip sakınmış”* yani şirkten korunmuş olsalardı buyurulmuş, âyetin devamında, elbette üzerlerine gökten ve yerden nice bereket kapıları açılacağı bildirilmiştir. Bu durum, daha önce kendilerinden söz edilen özel birtakım kavimler için geçerlidir. Zira kimi zaman mü’minler geçim darlığı ile sınanabilirler.²⁰¹ Yüce Allah, sûrede bu âyetin bağlamında Hud, Âd, Semûd, Lut kavimleri ile Medyen halkından ve akibetlerinden bahsetmiş, eğer o şehirlerin halkı iman etselerdi, onlara has bir şekilde helâkten kurtulabileceklerini bildirmiştir.

تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقِصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ

“İşte Kentler! Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişti. Fakat onlar daha önce

¹⁹⁹ er-Râzî, *age*, XIV, 193.

²⁰⁰ el-A’râf 7/96.

²⁰¹ el-Kurtubî, *age*, VII, 253.

*yalanladıklarına inanacak değillerdi. Allah, kâfirlerin kalplerini işte böyle mühürler.”*²⁰²

Âyet-i kerimde Yüce Allah, peygamberini âdetâ teselli etmekte ve Nuh, Âd, Semud, Lut ve Şuayb kavimlerinin buldukları yerlerde yaşayan insanların haberlerini bildirerek, düşmanları karşısında zaferin daima peygamberlere ait olduğunu müjdelemiştir. Bu şehirlerin halkına da peygamberlerin, alelâde insanlar gibi değil, apaçık delillerle geldiğini, fakat kendilerine hak geldiğinde onu yalanlayan müşriklerin, elbette ki daha sonra ona iman etmeyeceklerini, geçmişte bu ümmetlerin kalbini mühürlediği gibi, Muhammed ümmetinden olan kâfirlerin kalplerini de öylece mühürleyeceğini bildirmiştir.²⁰³

تِلْكَ الْقُرَى “İşte kentler”den maksat, daha önceki âyetlerde bahsedilen beş kavim, yani Hz. Nûh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz. Şuayb’ın kavimleridir. Bu, "Biz sana, onların nasıl imha edildiklerinin haberlerini veriyoruz. Ama onların dışında kalan kavimlerin haberlerini ise, henüz sana anlatmadık" demektir. Allah, özellikle bu kavimlerle ilgili haberlerden bahsetmiştir. Çünkü onlar, kendilerine verilen onca nimetlere karşılık, uzun zaman başlarına bir azap gelmeyişinden dolayı kendilerinin hak üzere olduklarını sanmışlardır. İşte bu sebeple Allah Teâlâ, aynı duruma düşmekten ve bu gibi fiilleri yapmaktan sakınsınlar diye, Muhammed ümmetinin dikkatini çekmek için bu hâdiseleri zikretmiştir.²⁰⁴

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَنَّتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسِبْنَاَهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاَهَا عَذَابًا نُكْرًا.

*“Nice kentlerin halkı Rablerinin ve onun elçilerinin emrinden uzaklaşıp azdılar. Bu yüzden kendilerini çetin bir hesaba çektik ve görülmedik bir azaba çarptırdık.”*²⁰⁵

Rablerinin ve peygamberlerinin emrine karşı baş kaldıran isyan eden "nice şehir" buyruğunda sözü edilen karye, helak edilen kavimlerden birine ait olmakla birlikte, hangi şehir olduğu belli değildir; karyeden maksat ise oranın ahâlisidir.²⁰⁶

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَى وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

²⁰² el-A`râf 7/101.

²⁰³ et-Taberî, *age*, VI,10; en-Nisâbûrî, *age*, II, 391.

²⁰⁴ er-Râzî, *age*, XIV, 195.

²⁰⁵ Talak 65/8.

²⁰⁶ Ebu Hayyan, *Bahru'l-muhît*, VIII, 286; en-Nisâbûrî, *age*, IV, 322; el-Kurtubî, *age*, XVIII, 173.

“Andolsun, biz çevrenizdeki şehirleri de yok ettik. (Doğru yola) dönsünler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık.”²⁰⁷

Zikri geçen âyet-i kerimenin muhatabı iman etmeyen Kureyş halkıdır. Allah, onlara, etraflarındaki birçok kentleri helak ettiğini, inkârlarından dönmeleri için âyetleri tekrar tekrar onlara açıkladığını bildirmektedir. *وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ مَّا نَبُذُّهَا فِي الْبَحْرِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي سَمَاءٍ مِّنْ سَمَوَاتِنَا وَمَا نَكْتُمُهَا لَكُمْ وَلَا لِقَوْمٍ مِّنْ دُونِكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ* “Çevrelerinde helâk edilen eski şehirlerden” kastedilen ise; Âd kavminin yaşadığı Ahkâf bölgesi, Semûd kavminin yaşadığı Hicr bölgesi, Sebe’ kavminin yaşadığı ve Me’rib şehrinin yıkıldığı yer ve Lut kavminin yere battığı Sodom şehridir. Allah, bu şehirleri, âyetlerini defalarca açıklamasına rağmen inkârda ısrar etmeleri üzerine helâk etmiştir. Bunların durumunu Kureyşli kâfirlere bildirerek “Siz de inkârda ısrar ederseniz sizin de durumunuz aynen böyle olacaktır” demek istemiştir.²⁰⁸

Karye kavramının geçtiği diğer bir âyette de şöyle buyrulmaktadır:

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ

“Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir şehir halkı iman etmedi de şimdi bunlar mı iman edecekler?”²⁰⁹

Âyetin nüzul sebebi ile ilgili olarak şöyle bir rivâyet nakledilir: Mekke halkının Hz. Muhammed’e gelerek, “Eğer söylediklerin gerçek ve bizim sana iman etmemiz seni sevindirecekse Sâfâ tepesini bizim için altına çevir.” dedikleri esnada Cibrail gelip, “Kavminin istediği olacak, ama eğer bu durumda iman etmezlerse kendilerine hiç mühlet verilmeyecek ve helâk olacaklar. Dilersen de kavmine mühlet vereceğim ve rifk ile muamele edeceğim.” demiştir. Hz. Peygamber’in, “Bilâkis kavmime rifk ile muamele etmeni ve onlara mühlet vermeni isterim.” demesi üzerine de Allah Teâlâ, “...Semûd'a da gözleri göre göre bir dişi deve vermiştik...”²¹⁰ âyeti ile bu “Onlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir kent halkı iman etmedi de şimdi bunlar mı iman edecekler!” âyetini indirmiştir.²¹¹

²⁰⁷ el-Ahkâf 46/27.

²⁰⁸ Ebu Hayyan, *age*, VIII, 66; en-Nîsâbûrî, *age*, IV, 114; es-Sâbûnî, *age*, III, 200.

²⁰⁹ el-Enbiyâ 21/6.

²¹⁰ el-İsrâ 17/59.

²¹¹ es-Suyûti, *Lübâbü'n-nukûl*, s. 147-148.

Kurtubî, "*Bunlardan önce helâk ettiğimiz*" yani helâk edileceklerini bildiğimiz "*hiçbir kent halkı imana gelmemiştir*" cümlesiyle ilgili, İbn Abbas'tan gelen rivâyete göre Allah Teâlâ, bu buyruğu ile Hz. Salih ve Firavun kavimlerini kastettiğini bildirmiştir.²¹² Suyûtî'ye göre ise Mekke müşriklerinden önce gelen ve kendileri gibi iman etmeyen önceki ümmetler kastedilmiştir.²¹³

Eski kavimlere ait şehirler başlığı altında zikredilen âyetlerde geçen karye ve kurâ kavramlarından, helâk edilen kavimlerin yaşadığı şehirler oldukları anlaşılmaktadır. Karyenin tekil olarak geçtiği âyetlerde, helak edilen kavimlerin şehirlerinden hangisinin kastedildiği de bilinmemektedir. Kurâ şeklinde çoğul olarak kavramın yer aldığı âyetlerde ise söz konusu helak edilen kavimlerin tüm şehirleri kastedilmiş olabileceği gibi, bunlardan bir kısmı da kastedilmiş olabilir.

2. 3. 11. Herhangi Bir Şehir

Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetlerinde, adı ve niteliği belirtilmeden genel manada şehir için karye kavramının kullanıldığı da görülmektedir. Şehirlerin belirsiz olması, âyette geçen hükümlerin sadece belli bir zaman içinde yaşayan şehirlere has olmadığı, kıyamete kadar gelecek olan tüm şehirler için geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim aşağıda belirtilen birkaç âyet buna örnek teşkil etmektedir.

ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ .

*"Bu (Peygamberlerin gönderilmesi), Allah'ın, halkları habersizken kentleri haksız yere helâk etmeyeceği içindir."*²¹⁴

Taberî, bu âyetin tefsirinde iki görüş zikretmiştir. Birincisi, Allah'ın kendisine ortak koşarak zulme düşen bir şehir halkını derhal helâk etmeyeceği, onlara peygamberler gönderip, uyardıktan sonra devam ettikleri takdirde o zaman helâk edeceğidir. Bu izaha göre haksızlık yapma, şehrin sıfatı olur. İkincisi, Cenâb-ı Allah'ın, bir kente uyarıcı bir peygamber göndermeden, o kent halkını suçsuz yere helâk etmemesidir. Çünkü Cenâb-ı Allah kullarına asla zulmetmez.

²¹² el-Kurtubi, *age*, XI, 270. Bilgi için bkz. Ebu Hayyan, *age*, VI, 295; en-Nîsâbûrî, *age*, III, 230.

²¹³ es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, V, 616.

²¹⁴ el-En'âm 6/131; Konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Fâtır 35/24; en-Nahl 16/36; el-İsrâ 17/15; Mülk 67/8-9; el-A'râf 7/94.

Bu izaha göre de haksızlık yapma Rabbin sıfatı olur. Bu iki farklı yorumdan tercihe şâyân olan görüş birincisidir. Yani Cenâb-ı Allah kendisine ortak koşarak zulmeden bir şehrin halkını uyardıktan helâk etmez.²¹⁵

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلِهَا مُصْلِحُونَ.

“Rabbin, halkları salih ve ıslah edici kimseler iken memleketleri zulmederek helâk etmez.”²¹⁶

Bu âyette de karye kelimesi çoğul olarak gelmiş olup aynı şekilde kent adı verilmemiş ve niteliği belirtilmemiştir. Burada Allah Teâlâ, halkı dürüst olan ve hak yoldan ayrılmayan bir şehrin halkını hak yolda devam ettikleri sürece cezalandırmayacağını bildirmiştir.²¹⁷

Söz konusu âyete ilişkin olarak Fahreddin er-Râzî de, Cenâb-ı Allah’ın, kent halkı birbirlerine karşı doğru dürüst muamelede buldukları müddetçe, sırf şirkleri yüzünden onları helâk etmeyeceğini belirtmiştir. Yine ona göre Yüce Allah, hukûkullahı (Allah’ın haklarını) affeder fakat, hukûku ibâdullahı (kul haklarını) affetmez. Râzî, ehl-i sünnetin, bu âyetle ilgili şöyle dediklerini kaydetmiştir: "Bunun delili, Hz. Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb’ın kavimlerinin, Cenâb-ı Hakk’ın naklettiği üzere, insanlara eziyet etmeleri ve zulmetmeleri sebebiyle başlarına köklerini kazıma azabının emrini vermiş olmasıdır."²¹⁸

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا.

“Dileseydik her şehre bir uyarıcı gönderirdik.”²¹⁹

Konumuza örnek teşkil eden bu âyetle ilgili Taberî’nin şu yorumunu nakletmekte fayda görülmüştür: “ Ey Muhammed! Eğer biz dileseydik her şehre bir uyarıcı, emrimize uymayanlara bir korkutucu gönderirdik de senin yükünü hafifletmiş olurduk. Fakat biz, bütün yeryüzündeki insanları ve cinleri uyarma

²¹⁵ et-Taberî, *age*, V, 37; Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmâil Hakkı el-Bursevî, *Tenvîru’l-ezhân min tefsîri rûhi’l-beyân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru’l-Kalem, Dîmeşk: 1408/1988, I, 508; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, IV, 29.

²¹⁶ Hûd 11/117.

²¹⁷ et-Taberî, *age*, VII, 140; el-Bursevî, *age*, II, 202; el-Âlûsî, *age*, VI, 163.

²¹⁸ er-Râzî, *age*, XIX, 78.

²¹⁹ el-Furkân 25/51.

yükünü sana yükledik; sabretmen halinde karşılığı da fazla olacaktır, demek istemiştir.”²²⁰

Bazı âyetlerde, adı belirtilmeden genel mânâda kent/kentlerden söz edildiği görülmektedir. Nitekim Hicr sûresi 4. âyeti, bu konuda örnek teşkil eden âyetlerden biridir.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ .

“Helâk ettiğimiz her şehrin mutlaka bilinen bir yazısı vardır.”

Bu âyette كِتَابٌ مَعْلُومٌ “bilinen bir yazı”dan kasıt “ecel”dir. Allah Teâlâ, hiçbir şehri aleyhlerinde delil konulmadan ve süreleri bitmeden helâk etmeyeceğini bildirmiştir. Helâk olma zamanı gelen hiçbir ümmet de belirlenen vakti geciktiremez, süresini öne alamazlar. Bu durum, Mekke halkına bir tenbih ve helâke müstehâk oldukları şirk ve inkârlarını bırakmaya bir dâvettir.²²¹

Allah Teâlâ'nın bütün ümmetler hakkındaki sünneti/kanunu aynıdır. Herhangi bir kavme peygamber göndermeden ve peygamberlerinin kendilerine hidâyet ve hak yolu tebliğ etmeden, ayrıca Levh-i Mahfûz'da belirlenen ve takdir edilen ecelleri sona ermeden önce helâk edilmemeleri ve helâk olma vakti gelen hiçbir kavmin azabının da tayin edilen vaktinden sonraya bırakılmaması ve müddetleri bitmeden öne alınmamasıdır.²²²

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

“Her ümmetin (belli) bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman onu ne bir an geri bırakabilirler, ne de ileri alabilirler.”²²³ âyeti de bunu teyid etmektedir.

Şehirlerin ortak kaderlerinden biri de, kıyametten önce helâk edilecek olmalarıdır. İsrâ sûresinin 58. âyetinde Allah, bu durumu şöyle açıklamıştır:

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْفَيْئَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا .

²²⁰ et-Taberî, *age*, XI, 23; er-Râzî, *age*, XXIV, 98; el-Bursevî, *age*, III, 86.

²²¹ ez-Zemahşerî, *age*, III, 398; İbn Kesir, *age*, II, 547; es-Suyûtî, *age*, V, 66.

²²² ez-Zuhaylî, *age*, XIV, 11.

²²³ el-A'râf 7/34.

“Ne kadar kent varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edeceğiz ya da şiddetli bir azapla cezalandıracağız. İşte bu, Kitap'ta (Levh-i Mahfûz'da) yazılmış bulunuyor.”

Âyet-i kerime, Allah Teâlâ'nın kendi nezdindeki Levh-i Mahfûz'da vermiş olduğu kesin bir hükmü haber vermektedir. Buna göre, kıyamet gününden önce helâk edilmemiş veya bütün halkı şiddetli bir azâpla yok edilmemiş bir şehir kalmayacaktır. Bu şehirler, risâletten önceki ve sonraki kıyamete kadar gelecek kentlerdir. Ya öldürme veya başka bir imtihanla bu hükümleri gerçekleştir. Nitekim bu helâk oluş, onların günâhları veya hataları sebebiyle olacaktır.²²⁴

Helâk edilen şehirlerin ortak bir kaderi de Enbiyâ Sûresi'nin 95. âyetinde şöyle bildirilmiştir:

وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ.

“Helâk ettiğimiz bir kent halkının bize dönmeleri imkânsızdır.”

Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan biri şudur; “Helâk ettiğimiz bir şehir halkının dünyaya dönmesi imkânsızdır.” Başka bir izah şekli de şöyledir: “Helâk ettiğimiz bir şehir halkının, tevbe edip yaptıklarından vazgeçmesi imkânsızdır.”²²⁵

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ...

“Biz senden önce de şehirlerin halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz bir takım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?”²²⁶

Hamdi Yazır, âyet-i kerimede, Allah Teâlâ'nın, Hz. Muhammed'den önce gönderdiği peygamberlerin de onun gibi insan olduğunu, yani melek, kadın ve bedevî olmadıklarını ve Hz. Muhammed gibi şehir halkından, medenî insanlardan, kendilerine vahiy indirilen mert ve yiğit erkeklerden olduklarını bildirmiştir.²²⁷

²²⁴ İbn Kesir, *age*, II, 211; el-Bursevî, *age*, II, 352; el-Âlûsî, *age*, VIII, 100-102.

²²⁵ et-Taberî, *age*, X, 86; el-Bursevî, *age*, II, 479; el-Âlûsî, *age*, IX, 90-91.

²²⁶ Yûsuf 12/19.

²²⁷ Yazır, *age*, IV, 2935. Detaylı bilgi için bkz. el-Bursevî, *age*, II, 211; el-Âlûsî, *age*, VI, 203.

Ayrıca bütün peygamberler gibi, Hz. İbrâhim, İshâk ve Yâkub'un da esasen kent halkından ve medenî olduklarını bildiren Yazır, şöyle devam etmektedir:

Yûsuf sûresinin 100. âyetinde وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ “Allah sizi çölden getirdi” buyrulması, Hz. Yâkub ve evlatlarının aslında bedevî oldukları demek değildir. Bunlar peygamberlikten önce az bir müddet çölde bulundularsa da bu geçici bir durum idi ve bedevîleri irşâd ve davet için bir vazife icabı veya başka bir sebepten dolayı idi.” Dolayısıyla peygamberler şehirli, medenî insanlardır. Çünkü nübüvvet, kaba kuvvet ve sertlikle alâkası olmayan hikmet, nezaket ve incelik insanları iknâ gücüdür. Bu açıdan bakılınca bedevîlik peygamberliğin hikmet ve gayesiyle ters düşen ve bağdaşmayan bir olaydır.²²⁸

Medenî insanların ahlâkî olgunluklarında bedevîlere göre daha yüksek gelişmişlik olduğu; medenîlerde bilgi, görgü, yumuşak başlılık ve uyumluluğun varlığına karşılık bedevîlerde bilgisizlik, görgüsüzlük, kabalık, sertlik, acımasızlık ve karamsarlığın önde olduğu kaynaklarda geçmektedir.²²⁹ Âyette de “Bedevîler inkâr ve nifakça daha beterdirlir, bununla beraber Allah'ın, Resûlüne indirdiği vahyin sınırlarını ve inceliklerini bilmemeye daha yatkındırlar...”²³⁰ buyrulması bu duruma işaret edilmiştir. “Öteden beri ilâhî sünnetin ve geleneğin icabı olarak bütün peygamberler kasaba ve site (şehir) ahalisinden, yani medenî olan kesimin erkekleri arasından gelmiştir. Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed de şehirlerin anası anlamına gelen “Ummu'l-kurâ”²³¹ adındaki Mekke şehrinde doğmuş ve orada kendisine peygamberlik verilmiştir.”²³²

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ

“Biz, hiçbir şehri uyarıcıları olmadıkça helâk etmedik.”²³³

Allah Teâlâ, hiçbir kenti, öğüt vermek için uyarıcı peygamber göndermeden helâk etmediğini bildirmektedir. Bu kural, geçmiş ümmetler için söz konusu olduğu gibi Hz. Peygamberin ümmeti için de söz konusudur. Çünkü o, zulmedici değildir. Aynı zamanda, kullarına nasıl merhametli davrandığının ispatı olarak, onlara uyarıcı peygamberler göndermedikçe cezalandırmadığını, herkese ancak hak ettiği cezayı verdiğini, hatta birçok günahlarını da affettiğini beyân

²²⁸ Yazır, *age*, ay.

²²⁹ Yazır, *age*, IV, 2937.

²³⁰ et-Tevbe 9/97.

²³¹ En'âm 6/92, Şûrâ 42/7.

²³² Yazır, *age*, ay.

²³³ eş-Şu'arâ 26/208.

ederek kendisini inkâr edenleri, düşünüp öğüt almaya teşvik etmektedir.²³⁴ "Biz hiçbir ülkeyi helak etmedik" ifadesi mecaz-i mürseldir. Yani ülke halkı demektir. Burada mahal itlak edilip hall murad edilmiştir.²³⁵

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا .

"Biz bir kenti helak etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şumarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o kent hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz."²³⁶

Âyet-i kerimede Allah'ın, fertleri suçsuz yere cezalandırmadığı gibi toplumlari da suçsuz yere cezalandırmayacağı, ancak doğru yola çağrıldıkları halde yanlış yollara saptıkları takdirde cezalandıracağı bildirilmiştir.²³⁷

Ayrıca karye kavramının, herhangi bir kavmin yaşadığı şehir olabileceği düşünülebilir. Nitekim "وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً "Bir şehri de helâk etmek istediğimiz zaman" yani, kökten helâk edecek bir azap ile bir kavmin helâk edilme zamanı yaklaştı mı, "Biz onların ileri gelenlerine, itaat ve hayır işleri yapmayı emrederiz" demek istenmiştir.²³⁸

Rivâyete göre sahabeden Abdullah b. Abbas (ö. 68/687), yönetilen bir şehirden bahsetmekte ve Yüce Allah'ın "أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا "Varlıklarına emir veririz, onlar ise orada fâsıklık yaparlar." buyruğu hakkında şöyle demektedir: "Yani o şehrin kötülerini orada yönetici yaparız; onlar da orada isyan ederler. Bunu yaptıkları takdirde ise azap ile Allah onları helâk eder."²³⁹

Görüldüğü gibi zikredilen âyetlerde yer alan karye kavramından, belli bir şehir veya kasaba değil, herhangi bir şehir kastedilmiştir.

²³⁴ et-Taberî, *age*, II, 117; el-Bursevî, *age*, III, 114.

²³⁵ ez-Zuhaylî, *age*, XIX-XX, 227.

²³⁶ el-İsrâ 17/16.

²³⁷ er-Râzî, *age*, XX, 175-178; el-Bursevî, *age*, II, 336; el-Âlûsî, *age*, VIII, s. 42-44.

²³⁸ ez-Zuhaylî, *age*, XV, 36.

²³⁹ ez-Zuhayli, *age*, ay.

2. 4. Kasaba

Kasaba, şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini de yitirmemiş yerleşim merkezi, belde demektir.²⁴⁰ Kasaba, şehrin sahip olduğu bir kısım özellikleri taşımakla birlikte şehrin sahip olduğu idari merkeze sahip değildir. En az dört köy büyüklüğünde ve nüfus bakımından çok kalabalık olmayan iskân yeridir. Kasaba, eski kaynaklarda şehrin ya da bölgenin surla çevrili kısmını ifade etmek üzere kullanılan ve askeri garnizonunun bulunduğu “kale” anlamına geldiği gibi, çarşısı ve suru olan “büyük köy” anlamına da gelmektedir.²⁴¹

Karye kavramının anlamlarından biri de bina ve ışıkların toplandığı şehirle bağlantılı yer²⁴² anlamında “kasaba”dır. Kur’ân-ı Kerim’de karye kavramı, zikredilen manada Benî Nâdir Yurdu için kullanılmıştır.

2. 4. 1. Benî Nâdir

Benî Nâdir, hicretten sonra Medine’den sürülen ikinci Yahudi kabilesidir. Mahalleleri, Medine’nin civarında bulunuyordu.²⁴³

Benî Nâdir gazvesinden kalan ganimetlerin hükmünün bildirildiği Haşr sûresi 7. âyette şöyle buyrulmuştur:

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى

“Allah’ın, (fethedilen) kasabaların ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar...”

Burada أَهْلِ الْقُرَى “kasabaların ahalisi” tabiri geçmektedir. Bundan kastedilen, nübüvvet dönemindeki kasabalardan biri olan Benî Nâdir’in kasabasıdır.²⁴⁴

²⁴⁰ *Türkçe Sözlük*, “kasaba”, II, 1228.

²⁴¹ Baykara, “kasaba”, *DİA*, XXIV, 525.

²⁴² İbn Manzûr, *age*, XII, 147.

²⁴³ Nadir Özkuyumcu, “Nadir”, *DİA*, İstanbul: 2006, XXXII, 277.

²⁴⁴ et-Taberî, *age*, XIV, 37; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, XXVII-XXVIII, 86-87; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, IX, 344.

2. 5. Kale

Kale, stratejik bir yeri korumak için inşa edilen askeri yapı demektir.²⁴⁵ Karye kelimesinin “kale” manasına da geldiği önceki bölümde zikredilmiştir.²⁴⁶ Yahûdilerin karakterlerinden bahseden aşağıdaki âyet-i kerimede karye kelimesinin “kale” manasında kullanıldığı görülmektedir.

2. 5. 1. Herhangi Bir Kale

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قَرْيٍ مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ.

“Onlar mütahkem kalelerde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle topluca savaşmazlar.”²⁴⁷

Taberî’ye göre, Yüce Allah, Benî Nâdir Yahudilerini kastederek, “Onlar toplu olarak, hepsi birlikte toplanarak sizinle çarpışamazlar, ancak sağlam mevkilerde, kale ve siper gibi icabında sığınmak için sağlam yapılmış sığınaklı kentlerde, yahut duvarlar arkasında, surlar, hisarlar ve siperler içinde saklanarak harp ederler.” demek istemiştir.²⁴⁸

²⁴⁵ Semavi Eyice, “kale”, *DİA*, İstanbul: 2001, XXIV, 234.

²⁴⁶ HAIG, “Karye”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, VI, 372.

²⁴⁷ el-Haşr 59/ 14.

²⁴⁸ et-Taberî, *age*, XIV, 47; İbn Âşûr, *age*, XXVII-XXVIII, s. 105-107; Ateş, *age*, IX, 358.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUR'ÂN'DA KARYE KAVRAMI ANLAMINDA KULLANILAN DİĞER KAVRAMLAR

Bu bölümde, karye kavramı ile aynı manaları taşıyan “mısır”, “medine”, “belde” ve “dâr” kelimelerinin, karye anlamında kullanıldığı âyetlere yer verilerek ortak manaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken, söz konusu kelimelerin, kısa lügavî izahları yapılarak karye anlamında kullanıldıkları âyetlerdeki anlamları ortaya konmaya çalışılacaktır.

3. 1. Mısır

Mısır مِصْر kelimesi, “sınır” ve “şehir” anlamlarında olup çoğulu مِصْرَانِ şeklidir. Aynı kelimenin, tesniyesi olup marife olarak kullanılan المِصْرَانِ sözcüğü, Küfe ile Basra'nın ortak adı olmuştur.²⁴⁹ Söz konusu kelime, Mısır ülkesi anlamında kullanıldığı zaman, gayri munsarif olduğu yani cer ve tenvin kabul etmediği fakat üç harfli olduğu ve aynü'l-fiilin (kelimenin orta harfi) sakin olması durumunda (Nûh ve Lut gibi) munsarif olmasının da caiz görüldüğü ifade edilmiştir.²⁵⁰ Kur'an-ı Kerim'in beş farklı âyetinde geçmekte olan mısır kelimesi,²⁵¹ hem bilinen eski “Mısır ülkesi”, hem de “herhangi bir şehir veya kasaba” anlamında kullanılmıştır. Aşağıda söz konusu kavramın, “ülke” anlamında ve “şehir veya kasaba” anlamında kullanıldığı âyetlere yer verilerek karye anlamında kullanılan mısır kelimesi işlenecektir.

3. 1. 1. Mısır

Mısır kelimesi, aşağıdaki âyetlerde gayri munsarif bir isim halinde Mısır ülkesi manasında kullanılmıştır.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَ لِقَوْمٍ كَمَا بَمِصْرَ بِيُوتًا.

²⁴⁹ el-Cevherî, *es-Sıhah*, II, 817; İbn Manzûr, *age*, VI, 4215; el-Fiyrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, IV, 189; Muhammed Murtaza el-Hüseyn ez-Zebîdî, *Tâcû'larûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Abdül Alim et-Tahâvî, *Dâru'l-Hayâ et-Türâsü'l-Arabiyye*, Beyrut: 1394/1973, XIV, 126; Asım Efendi, *age*, II, 109.

²⁵⁰ Muhammed b. Ebi Bekr b. Ebi İsâ el-İsfehânî, *el-Mecmû'u'l-muğîs fi ğaribi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*, thk. Abdülkerim el-Azbâvî, *el-Câmiatü Ummu'l-Kurâ*: 1408/1988, III, 213; İbn Manzûr, *age*, VI, 4215; Asım Efendi, *age*, II, 109.

²⁵¹ el-Bakara 2/61; Yûnus 10/87; Yûsuf 12/21, 99; ez-Zuhruf 43/51.

“Biz de Musa ve kardeşine şu vahyi bildirdik: ‘Kavminiz için Mısır’da bir takım evler tutun.”²⁵²

Âyet-i kerime’de, Hz. Mûsa’ya kardeşi Hz. Hârun ile birlikte Mısır’da kavimleri için evler yapmaları emredilmiştir.²⁵³

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِأَمْرَأَتِهِ أَكْرِمِي...

“Mısır’da onu satın alan kimse hanımına: ‘Buna güzel bak dedi.’”²⁵⁴

Yukarıdaki âyette, Mısır’da Hz. Yûsuf’u satın alan kişinin, hanımından, Hz. Yûsuf’a iyi bakmasını ve onunla yakından ilgilenmesini ısrarla talep etmiştir.²⁵⁵

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبْوِيهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ.

“Ne zaman ki onlar Yusuf’un yanına vardılar, işte o zaman Yusuf anasını ve babasını kucakladı, yanına aldı ve ‘Buyurun Allah’ın dilemesiyle güven içinde Mısır’a girin’ dedi.”²⁵⁶

Aynı sûrede geçen bu ilâhî mesajda da Hz. Yâkub, ailesi ile birlikte oğlu Hz. Yûsuf’un yanına geldiklerinde Hz. Yusuf aile fertlerine, “Buyurun Allah’ın dilemesiyle güven içinde Mısır’a girin” demiştir.²⁵⁷

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ...

“Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: ‘Mısır hükümdarlığı benim değil mi?’”²⁵⁸

Âyet-i kerimede, Firavun’un kavmi olan Kıptîlere, “Mısır topraklarının bu mülkü bana ait değil mi?” diye sorduğu bildirilmiştir.²⁵⁹

²⁵² Yûnus 10/87.

²⁵³ et-Taberî, *age*, VII, 154; el-Vâhidî, *el-Vecîz*, I, 506; İbn Kesir, *age*, II, 428.

²⁵⁴ Yûsuf 12/21.

²⁵⁵ et-Taberî, *age*, VII, 175; es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, III, 360; el-Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-uyûn*, III, 19.

²⁵⁶ Yûsuf 12/99.

²⁵⁷ et-Taberî, *age*, VIII, 66; ez-Zemahşerî, *age*, III, 325; el-Mahallî, *Tefsîru’l-celâleyn*, I, 122.

²⁵⁸ ez-Zuhruf 43/51.

²⁵⁹ et-Taberî, *age*, XIII, 80; el-Vâhidî, *age*, II, 986; ez-Zemahşerî, *age*, V, 449.

Zikredilen âyetlerde geçen mısır kelimesinin, Hz. Musa ve Hz. Yûsuf'la ilgili bahsi geçen olayların Mısır ülkesinde vuku bulması ve bu kelimenin gayri munsarif bir isim olması sebebiyle, Mısır ülkesi anlamında olduğu görülmektedir.

Yukarıda, üç harfli olduğu ve aynü'l-filinin sakin olması durumunda munsarif olmasının da caiz görüldüğünü belirtmiştik. Aşağıdaki âyette, tenvin alan mısır kelimesinin, "Mısır ülkesi" anlamında değil, "herhangi bir şehir ya da kasaba" anlamında kullanıldığı görülmektedir.

قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ...

*"O da size, 'İyi olanı düşük olana değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var' demişti."*²⁶⁰

Bu âyette, tek çeşit yemekle yetinemeyeceklerini söyleyen İsrâiloğullarına, Hz. Musa'nın اهْبِطُوا مِصْرًا "öyleyse inin şehre" dediği zikredilmiştir. Ancak bu şehrin hangi şehir olduğu bilinmemektedir. Çünkü mısır, özel isim de cins isim de olabilir. Yazır, Hz. Musa'nın kastettiği şehir, Mısır ülkesinin olabileceği gibi, her hangi bir şehir veya kasabanın da olabileceğini ifade ederek şöyle demektedir:

Mısır, hem özel isim, hem de cins ismi olarak kullanılır. Özel isim olduğu zaman gayri munsarif olur; cerr ve tenvin kabul etmez. Fakat üç harfli olduğu ve ortası da sakin olduğu için Nûh, Lut, gibi munsarif olması da caizdir. Cins ismi olduğu zaman genel olarak kasaba anlamına gelir. Bu âyet de her iki anlamıyla da tefsir edilmiştir. Lakin İsrailoğulları'nın, Mısır'dan çıkışından sonra bir daha geri dönmeleri vaki olmadığı için tefsirciler bunu cins ismi olarak, Arz-ı Mukaddes'teki kasabalardan herhangi birine hamletmişlerdir. Gerçek anlamda Mısır diye anlaşıldığı takdirde bu emir sırf bir kınama ve azarlama emri olur. Yani "Mısır'a geri döner de oraya yerleşerseniz, orada bol bol soğan ve sarmısak yersiniz, belanızı da bulursunuz!" anlamında bir azarlama sözü olur. Bununla beraber ikinci takdirde, yani herhangi bir kasabaya yerleşme anlamına alındığında dahi azarlama yönelik bir îmâ söz konusudur. Bunun için karye veya belde (köy veya şehir) denilmeyip "mısır" denilmiştir.²⁶¹

İsfehânî ise, âyette geçen mısır kelimesini garibu'l-Kur'ân'dan sayarak, tenvinli veya fethalı okunmasının caiz olduğunu ve Mısır ülkesi anlamına geldiğini bildirmiştir.²⁶²

Râzî, müfessirlerin âyetteki mısır kelimesi ile neyin kastedildiği konusunda ihtilaf ettiklerini belirterek şu izahı yapmaktadır: "Allah'ın zikrettiği mısır

²⁶⁰ el-Bakara 2/61.

²⁶¹ Yazır, age, I, 369.

²⁶² el-İsfehânî, age, ay.

kelimesiyle murad edilenin, İsrailoğullarının daha önce buldukları belde mi, yoksa daha başka bir belde mi olduğu bilinmemektedir. Çoğu müfessir, âyetteki mısırın, Firavun ile beraber buldukları belde olamayacağını söylemiştir.²⁶³ Taberî, “Allah, Hz. Musa’ya, kavmini alıp istedikleri mahsullerin yetiştiği bir beldeye götürmesini emretmiştir. Bu belde, Şam da olabilir Mısır da.” demektedir.²⁶⁴

Anlaşılan o ki müfessirler, âyetteki mısır kelimesinden nerenin kastedildiği konusunda fikir birliği edememişlerdir. Her ne kadar müfessirlerin çoğu bu yerin, Hz. Musa’nın kavminin Firavun ile beraber buldukları Mısır ülkesi olamayacağını bildirdiğini ileri sürseler de mısır kavramından hangi ülke veya şehrin kastedildiği ihtilaf konusu olmuştur.

3. 2. Medine

Bir yere yerleşmek, orada ikamet etmek anlamındaki مَدَنٌ يَمْدُنُ مُدُونًا fiilinden türemiş bir isim olan مَدِينَةٌ kelimesinin çoğulu مَدَائِنٌ şeklindedir.²⁶⁵ Medenî yaşamak, şehirli olmak, yerleşik bir hayat tarzına sahip olmak, varlık, bolluk ve nimet içinde hayat sürdürmek gibi anlamları ifade eden medeniyet kelimesi de medîne kelimesi ile aynı kökten gelmektedir.²⁶⁶ Medine kelimesinin, “itaat etti”, “hakim oldu” anlamlarına gelen مَدِينٌ kökünden geldiği de söylenmiştir. Yöneticisine itaat edilerek oturulduğu için şehre, medine denilmiş ve şehir halkına hakim olduğu için bu adı almıştır.²⁶⁷ Yazır, “şehir” anlamında medine için, “Mukimlerinin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak şeyleri içinde bulunduran, yerleşim için seçilen yerlere isim olmuştur.”²⁶⁸ demektedir.

Medine kelimesi, hem özel isim olarak “Medine-i Münevvere” anlamında, hem de cins isim olarak “şehir” anlamında kullanılmaktadır.²⁶⁹

Bahse konu olan medine kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de on dört yerde

²⁶³ er-Râzî, *age*, III, 105.

²⁶⁴ et-Taberî, *age*, I, 314.

²⁶⁵ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 705; İbn Manzûr, *age*, VI, 4161; el-Fiyruzâbâdî, *age*, IV, 383.

²⁶⁶ İbn Manzûr, *age*, VI, 4161.

²⁶⁷ İbnu’l-Cevzî, *age*, s. 560.

²⁶⁸ Yazır, *age*, VI, 4017.

²⁶⁹ İbnu’l-Cevzî, *age*, ay; İbn Manzûr, *age*, ay.

tekil,²⁷⁰ üç yerde çoğul²⁷¹ olarak geçmektedir. Karye manasında kullanılan medine kelimesiyle, hangi şehir ya da şehirlerin kastedildiği aşağıda sunulmaya çalışılacaktır.

3. 2. 1. Medine-i Münevvere

Hz. Peygamber'in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu olan Medine, İslâm'da iki Harem bölgesinden biridir. Resûl-i Ekrem ve Hulefâyı Râşidîn döneminin başşehridir. Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz'e yaklaşık 130 km. uzaklıkta ve Mekke'nin 350 km. kadar kuzeyindedir.²⁷²

Medine kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de dört yerde, Hz. Muhammed'in Mekke'den hicret edip gittiği sözü edilen Medîne-i Münevvere şehri anlamında kullanılmıştır.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ...

“Hem etrafınızdaki bedevilerden münafıklar var, hem de Medine halkından münafıklığa alışmış olanlar var...”²⁷³

Yüce Allah, Hz. Peygamber'e, gerek Medine'de yaşayanlarla gerek Medine'nin etrafında yaşayan bedeviler arasında münafıkların olduğunu bildirmiştir. Âyetin bağlamına bakıldığında sözü edilen medine kavramından, Medine-i Münevvere kastedildiği anlaşılmaktadır.²⁷⁴

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يُرِغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ
عَنْ نَفْسِهِ...

“Ne Medine halkının ne de etrafındaki bedevilerin peygamberden geride kalmaları ve onun ne yaptığına bakmayıp kendilerini ona tercih etmeleri yakışmaz.”²⁷⁵

²⁷⁰ el-Ârâf 7/123; et-Tevbe 9/101, 120; Yusuf 12/30; el-Hicr 15/67; el-Kehf 18/19,82; en-Neml 27/48; Yasin 36/20; el-Kasas 28/15, 18, 20; el-Ahzâb 33/60; el-Münafikûn 63/8.

²⁷¹ el-A'râf 7/111; eş-Şu'arâ 26/36, 53.

²⁷² Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Medine”, *DİA*, Ankara: 2003, XXVIII, s. 305-311.

²⁷³ et-Tevbe 9/101.

²⁷⁴ İbn Kesir, *age*, II, 384; el-Mâverdî, *age*, II, 396; es-Sâbûnî, *age*, I, 520.

²⁷⁵ et-Tevbe 9/120.

Hız. Peygamber, Tebük seferine katılma konusunda çağrı yapmış, bazı sahabe sefere katılma konusunda tereddüt etmişti. Yüce Allah, Müslümanların nefislerini düşünüp, cihad çağrısından geri kalmalarının kendilerine yakışmayacağını belirttiği âyet-i kerimede, medine kavramı ile Medine-i Münevvere kastedilmiştir.²⁷⁶

لَئِن لَّمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا .

“Andolsun ki eğer o münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve şehirde yalan haberler yayıp ortalığı karıştıranlar vazgeçmezlerse, muhakkak seni kendilerine musallat kılız, sonra arada çevrene çok az yanaşabilirler.”²⁷⁷

Hız. Peygamber’in etrafında bulunup ona zarar veren münafıklara, bu alışkanlıklarından vazgeçmezlerse kendileri için iyi olmayacağı uyarısı yapılmıştır. Burada da medine kavramıyla Medine-i Münevvere kastedildiği anlaşılmaktadır.²⁷⁸

يَقُولُونَ لَئِن رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ...

“Diyorlar ki, ‘Eğer Medine’ye dönersek kesinlikle en güçlü olan en zayıf olanı oradan çıkaracaktır.’²⁷⁹

Râzî’nin bildirdiğine göre, Benî Mustalik savaşında, Hız. Ömer’in bir askeri, münafıklardan Abdullah b. Übeyy hakkında kötü sözler söyleyince Abdullah b. Übeyy, “Eğer Medine’ye dönersek kesinlikle en güçlü olan, en zayıf olanı oradan çıkaracaktır.” diyerek, güçlü olanın kendisi, zayıf olanın Hız. Muhammed olduğunu ima etmiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, bu iddianın doğru olmadığını belirtmiştir. Âyetin bağlamından da anlaşılacağı üzere buradaki medine, Medine-i Münevvere’dir.²⁸⁰

²⁷⁶ el-Mâverdî, *age*, II, 415; es-Sâbûnî, *age*, I, 567; Karaman vd., *age*, III, 91-93.

²⁷⁷ el-Ahzâb 33/60.

²⁷⁸ er-Râzî, *age*, XXV, 231; es-Sâbûnî, *age*, II, 538.

²⁷⁹ el-Münâfikûn 63/8.

²⁸⁰ er-Râzî, *age*, XXX, 16; es-Sâbûnî, *age*, III, 387.

3. 2. 2. Efes veya Tarsus

Efes (Ayasuluk), İzmir ilinin Selçuk ilçesinde Antik Efes'in bulunduğu yerde kurulmuş olan, ortaçağların önemli din ve kültür merkezidir. Hıristiyanlarca, Pavlus, Yuhanna ve Hz. Meryem'in yaşadıkları ve yedi uyuyanlar kıssasının (Ashab-ı Kehf) gerçekleştiği yer olması yönüyle Hıristiyanlık açısından son derece önemli bir yerdir.²⁸¹

Tarsus ise, Akdeniz bölgesindeki Mersin şehrinin bir ilçesidir. Çukurova'nın güneybatısında Toroslar'ın güneyinde düz bir arazi üzerinde bulunur. Şehrin adı, Arap ve Osmanlı kaynaklarında Tersîs ve Tarsûs şeklinde kaydedilen şehir, Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı şehir olarak da nakledilir. Eski çağlardan Bizans dönemine kadar, bir limana sahip olması ve ana yol üzerinde bulunması sebebiyle ticaret ve kültür merkezi olmuştur.²⁸²

Kur'ân-ı Kerim'de, Ashab-ı Kehf kıssasının gerçekleştiği şehirle ilgili net bir bilgi yer almamış, olayın anlatıldığı aşağıdaki âyette de bu şehir için medine kelimesi kullanılmıştır

... فَأَبْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ...

“...Şimdi siz birinizi şu gümüş paranızla şehre gönderin...”²⁸³

Âyet-i kerimede, kıssasının ilgili kısmı verilen Ashâb-ı Kehf, uzun uykularından uyandıktan sonra aralarından birini şehre gönderip, hem yiyecek almak hem de ne kadar uyduklarını öğrenmek istemişlerdir. Söz konusu olayın geçtiği şehrin neresi olduğu konusunda müfessirlerin ittifak edemedikleri görülmektedir.

Mevdûdî, âyet-i kerimede geçen medine kelimesinin, Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı şehir olan Efes anlamında olduğunu zikretmişken,²⁸⁴ Zemahşerî, bu şehrin Tarsus olduğunu bildirmiştir.²⁸⁵ Kurtubî, bu şehrin Efes ya da Tarsus

²⁸¹ Orhan Seyfi Yüçetürk, “Ayasuluk”, *DİA*, Ankara: 1991, IV, s. 225-227.

²⁸² Ali Sinan Bilgili, “Tarsus”, *DİA*, İstanbul: 2011, XL, s. 111-114.

²⁸³ Kehf 18/19.

²⁸⁴ el-Mevdûdî, *age*, III, 281.

²⁸⁵ ez-Zemahşerî, *age*, III, 573.

olabileceğini belirtmiştir.²⁸⁶ Taberî'nin naklettiğine göre ise bu şehir, İlat şehri, Ninova şehri, Rum diyarında veya Belkâ civarında bir yer olabilir.²⁸⁷ Hatta bu şehrin, sadece Anadolu'da değil, Mısır, Cezayir, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da bile olabileceği ileri sürülmüştür.²⁸⁸

Rivâyetlerde bu şehrin, Efes ya da Tarsus olma ihtimalinin daha ağırlıklı olduğu görüldüğü için, âyette medine ile kastedilen şehrin, bu iki şehirden biri olabileceği kanaati kuvvet kazanmıştır. Efes ya da Tarsus olması muhtemel bu şehirler, karye anlamında kullanılan medine kelimesiyle ifade edilmiştir.

3. 2. 3. Hicr

Hicr, Medine ile Şam arasında Vâdi'l-kurâ'da bulunduğu belirtilen, Arap yarımadasının kuzeybatısında, Medine-Tebük yolu üzerinde, içinden Hicaz demiryolunun geçtiği sarp kayalıklarla çevrili vadinin ve bu vadideki beldenin adıdır. Yukarıda ifade edildiği gibi Hz. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği Semud kavminin yaşadığı şehir olarak bilinir.²⁸⁹

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ ...

“Şehirde ise dokuz çete vardı...”²⁹⁰

Hz. Salih'in gönderildiği Semûd kavmi, Allah'ı inkar etmiş, bozgunculuk çıkarmış ve mucize olarak kendilerine verilen deveyi kesmişlerdir. Bütün bu olayları yapan dokuz kişi ve olayların yaşandığı şehir de Hicr şehridir.²⁹¹

Âyet-i kerimede Hicr şehri, karye kavramı anlamında kullanılan medine kelimesiyle ifade edilmiştir.

3. 2. 4. Sodom

Sodom şehri ile ilgili daha önce bilgi verilmiş ve karye kavramı ile Sodom şehrinin katedildiği âyetler üzerinde durulmuştur. Aşağıdaki âyeti kerimede ise, medine kelimesi ile Sodom şehrinin kastedildiği görülmektedir.

²⁸⁶ el-Kurtubî, *age*, X, 375; Mevdûdî, *age*, ay.

²⁸⁷ es-Suyûtî, *age*, V, 373.

²⁸⁸ İsmet Ersöz, “Ashab-ı Kehf”, *DİA*, İstanbul: 1991, III, s. 465-467.

²⁸⁹ Ömer Faruk Harman, “Hicr”, *DİA*, İstanbul: 1998, XVII, s. 454-455.

²⁹⁰ en-Neml 27/48.

²⁹¹ ez-Zemahşerî, *age*, IV, 460; el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî*, II, 201; Karaman vd., *age*, IV, 196.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ.

“Şehir halkı da (misafirleri)haber alıp sevinçle gelmişlerdi.”²⁹²

Kavminin helak edileceğini Hz. Lut’a haber vermek için gelen güzel yüzlü melekleri gören şehir halkından bahseden âyet-i kerimede medine kelimesi, Zemahşerî’ye göre Hz. Lut’un kavminin yaşadığı Sodom şehri manasında kullanılmıştır.²⁹³ Buradaki medine kelimesinin, karye ile aynı anlamda Sodom şehri için kullanıldığı görülmektedir.

3. 2. 5. Antakya

Kur’ân-ı Kerim’in çeşitli yerlerinde bahsi geçen Antakya şehri hakkında daha önce geniş bilgi verilmiştir. Aşağıdaki âyetlerde söz konusu yerleşim yeri için karye anlamında medine kelimesinin zikredildiği görülmektedir.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ

“Gelelim duvara; şehirdeki iki yetim oğlanın idi...”²⁹⁴

Âyet-i kerimede, Hz. Musa ve beraberindeki kişinin uğradıkları, ahalisinden yiyecek istedikleri halde kendilerine yiyecek vermeyen, buna rağmen oradaki iki yetime ait duvarı düzelttikleri şehrin Antakya olduğu bildirilmektedir.²⁹⁵

Yine, üç peygamberin gönderildiği, fakat halkının hiçbirine inanmayıp bu peygamberler ve bunlara inanan Habib-i Neccâr’ı öldürdükleri bilinen şehir halkının kıssasının yer aldığı Yâsîn sûresinde, bu şehir hakkında şöyle buyrulmaktadır:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى...

“Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.”²⁹⁶

Habib-i Neccar’ın öbür ucundan koşarak geldiği şehrin, Antakya olduğu ifade edilmektedir.²⁹⁷

²⁹² el-Hicr 15/67.

²⁹³ ez-Zemahşerî, *age*, III, 413; İbn Kesir, *age*, II, 555; eş-Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, III, 195.

²⁹⁴ Kehf 18/82.

²⁹⁵ ez-Zemahşerî, *age*, III, 602; Ebu Hayyan, *age*, VI, 153; İbn Kesir, *age*, III, 98.

²⁹⁶ Yâsîn 36/20.

3. 2. 6. Mısır'ın Bir Şehri

İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. Musa, Firavun tarafından Mısır'dan Kızıldeniz'e kadar kovalanarak çıkarılmıştır. Aşağıdaki âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın, halkının bir gaflet anında şehre girdiği, biri kendi taraftarlarından, diğeri düşmanlarından olan iki adamın dövüştüğünü gördüğü, kendi taraftarlarından olan adam, düşmanlarından olan adama karşı, Hz. Musa'dan yardım istediği, bunun üzerine Hz. Musa'nın da adama yumruk vurup adamı öldürdüğü yer almaktadır.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا

“Derken (Hz. Musa), halkının farkında olmadığı bir anda şehre girdi.”²⁹⁸

Âyette ifade edilen Hz. Musa'nın girdiği şehrin, Firavun'un yaşamış olduğu, Kâhire'den iki fersah uzaklıktaki Ayn-ı Şems diye bilinen veya Münuf adında bir şehir olduğu öne sürülmüştür.²⁹⁹

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَةٌ

“Şehirde bir kısım kadınlar da var,dediler.”³⁰⁰

Râzî, âyet-i kerimede yer alan medine kelimesinin, Hz. Yusuf'u köle olarak satın alan Mısır azizinin devrindeki Mısır vilayetlerinden biri manasında olduğunu ifade etmektedir.³⁰¹

قَالُوا أُرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.”³⁰²

قَالُوا أُرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder.”³⁰³

²⁹⁷ ez-Zemahşerî, *age*, V, 171; İbn Kesir, *age*, III, 382; eş-Şevkânî, *age*, III, 430.

²⁹⁸ el-Kasas 28/15.

²⁹⁹ et-Taberî, *age*, XI, 43; eş-Şevkânî, *age*, IV, 230. ez-Zuhaylî, *age*, XX, 72

³⁰⁰ Yûsuf 12/30.

³⁰¹ er-Râzî, *age*, XVIII, 128. Bilgi için bkz. el-Vâhidî, *el-Vecîz*, I, 544; el-Beydâvî, *age*, I, 592.

³⁰² el-A'râf 7/111. bkz. el-Vâhidî, *age*, I, 406; en-Nisâbü'rî, *el-Vasît*, II, 393; ez-Zuhaylî, *age*, IX, 33.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi.”³⁰⁴

Yukarıda zikredilen üç âyette Mısır’ın bazı şehirlerinin kastedildiği görülmektedir. Söz konusu ayetlerde geçen şehirler anlamındaki medâin kelimesi, karye manasında kullanılmıştır.

3. 3. Belde/Beled

Belde *الْبُدَّة* veya beled *الْبُدَّ* kelimelerinin çoğulu, *الْبِلَادِ وَالْبُلْدَانِ* olarak gelir. “İmar edilmiş olsun olmasın, her türlü mevki ve insanların bir arada yerleşik olarak yaşadıkları, sınırları belli mekan, şehir” olarak tarif edilmektedir.³⁰⁵ Belde ile beled kelimelerinin, birbirinden bazı farkları olduğunu bildiren İbn Manzûr, beledin Irak ve Şam gibi “ülke” anlamına geldiğini, beldenin ise Basra ve Dımaşk gibi “sınırları belli şehirleri” ifade ettiğini zikreder.³⁰⁶ Günümüz Türkçesinde ise belde, “ilçeden küçük, belediye ile yönetilen yer” anlamıyla birlikte “mekan, yer, çevre” manaları da vardır.³⁰⁷

Kur’ân-ı Kerim’de belde kelimesi Sebe’ ülkesi,³⁰⁸ Mekke şehri³⁰⁹ ve her hangi bir şehir veya yer manalarında³¹⁰ kullanılmıştır. Aşağıda hangi yerler için karye anlamında belde veya beled kelimelerinin kullanıldığı izah edilecektir.

3. 3. 1. Mekke

Kur’ân’da kendisinden çokça bahsedilen şehirlerden biri olan Mekke hakkında geniş bilgi daha önce verilmiştir. Söz konusu şehirden bahseden bazı âyet-i kerimelerde, şehrin ismi olan Mekke yerine belde kelimesi kullanılmıştır.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ

³⁰³ eş-Şu’arâ 26/36, bkz. el-Âlûsî, *age*, X, 76; ez-Zuhaylî, *age*, XIX, 145.

³⁰⁴ eş-Şu’arâ 26/53, bkz. el-Âlûsî, *age*, X, 81; ez-Zuhaylî, *age*, XIX, 187.

³⁰⁵ İbn Manzûr, *age*, I, 340; Muhammed b. Yâkûb el-Fıyrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, I, 546; Asım Efendi, *age*, I, 73.

³⁰⁶ İbn Manzûr, *age*, I, 340.

³⁰⁷ *Türkçe Sözlük*, “belde”, I, 259.

³⁰⁸ Sebe’ 34/15.

³⁰⁹ el-Bakara 2/126; İbrahim 14/ 35; en-Neml 27/ 91; el-Beled 90/ 1, 2; et-Tîn 95/3.

³¹⁰ Al-i İmran 3/196; el-A’râf 7/57, 58; en-Nahl 16/7; el-Furkân 25/ 49; Fâtır 35/ 9; el-Mü’min (Gâfir) 40/4; ez-Zuhruf 43/11; Kâf 50/ 11, 36; el-Fecr 89/ 8,11.

“Hani İbrâhim, ‘Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir yap. Halkından Allah’a ve ahret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır.’ demişti.”³¹¹

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا ...

“İbrâhim’in şöyle dediği zamanı hatırla: ‘Ey Rabbim! Bu şehri güvenli kıl...’³¹²

İlk ayette geçen هَذَا ismi işaretinin muşarun ileyi olan beled kelimesi hazfedilmiş, bununla Mekke kastedilmiştir. İkinci ayette de beled kelimesinden Mekke kastedilmiştir. İkinci ayet birinci ayetin muşarun ileyhinin hazfedildiğinin delilidir.³¹³

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

“Ben ancak şu şehri mukaddes kılan ve her şeyin sahibi olan Allah’a ibadet etmekle emrolundum.”³¹⁴

Hz. Muhammed’e, Mekke’yi güvenli kılan Rabbine kulluk etmekle emrolunduğunu insanlara söylemesinin istendiği âyet-i kerimede, mukaddes kılınan şehirle kastedilen, Mekke’dir.³¹⁵

وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ.

“Bu güvenli şehre (yemin olsun)”³¹⁶

Alla’ın üzerine yemin ettiği emin beldeden kasıt Mekke’dir. Çünkü Mekke, Allah tarafından Ebrehe’nin fil ordusundan korunmuş ve harem olması sebebiyle kendisine sığınanı muhafaza etmiştir.³¹⁷

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ جَلُّ بِهَذَا الْبَلَدِ

“Yo! Yemin ederim bu şehre! Ki sen bu şehirde oturuyorsun.”³¹⁸

³¹¹ el-Bakara 2/126.

³¹² İbrahim 14/35.

³¹³ et-Taberî, *age*, I, 543; Muhammed el-Huseyin b. Mesûd el-Ferrâ el-Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî (Meâlimu’t-Tenzîl)*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut: 1413/1992, I, 114, ae., III, 36; ez-Zemahşerî, *age*, III, 382.

³¹⁴ en-Neml 27/91.

³¹⁵ Yazır, *age*, V, 3711.

³¹⁶ et-Tîn 95/3.

³¹⁷ el-Beğavî, *age*, IV, 504; es-Suyûtî, *age*, VIII, 554; er-Râzî, *age*, XXXII, 9.

Bu iki âyet-i kerimede, beled kelimesiyle anılan şehrin Mekke olduğu konusunda müfessirler ittifak etmişlerdir.³¹⁹ Fıyrûzâbâdî, Besâir adlı eserinde âyet-i kerimelerde geçen el-beled kelimesi ile Mekke'nin kastedilmesini şöyle açıklamaktadır:

Mekke-i Mükerreme'ye başındaki ahid mânâsı ifade eden “lâm” ile el-Beled denilmesi, doğrusu insanlar için yapılan ilk ev elbette ki Mekke'de bulunan o çok mübarek ve bütün âlemlere hidâyet rehberi olan ev olması sebebiyledir. “Onda apaçık âyetler var.”³²⁰ niteliği gereğince Beyt-i Atik olan mübarek Kâbe-i Muazzama ile bazı apaçık âyetleri içeren bir "Harem-i âmin" olmak itibarıyla âlemin insanı hayretler içinde bırakan bir fazilet sinesi halinde hürmet ve saygıyla tanınması vacip, mübarek, bilinen bir şehir olduğuna işarettir.³²¹

Yukarıda zikredilen âyet-i kerimelerde belde kelimesi Mekke şehri için karye kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır.

3. 3. 2. Sebe' Ülkesi

Hız. Süleyman zamanında Habeşistan veya Yemen topraklarında bulunduğu ve güzelliği ile tanınan Sebe' Krallığı'nın yaşadığı yer hakkında âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur:

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ.

*“Andolsun ki, Sebe' halkının oturdukları yurtlarında gerçekten bir ibret vardı. Sağdan ve soldan iki taraflı bir bahçe... Rabbinizin rızkından yiyin de ona şükredin diye. Ne güzel ne hoş bir belde ve bağışlayan bir Rab!”*³²²

Bu âyetteki طَيِّبَةٌ بَلْدَةٌ ifadesinde hoş bir beldeden kastedilen, Sebe' halkının yurdudur.³²³ Belde ile karye kelimeleri Sebe' ülkesi manasında eş anlamlıdır.

³¹⁸ el-Beled 90/1,2.

³¹⁹ el-Beğavî, age, IV, 488; ez-Zemahşerî, age, VI, 375, 401; Yazır, age, VIII, 5824.

³²⁰ Âl-i İmran 3/96-97.

³²¹ Muhammed b. Yâkûb el-Fıyrûzâbâdî, *Besâiru zevi't-temyîz fî letâifi'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut: [ts], II, 272-273.

³²² Sebe' 34/15.

³²³ et-Taberî, age, XII, 76; el-Beğavî, age, III, 554; el-Beydâvî, age, II, 287; el-Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, III, 266.

3. 3. 3. Helak Edilen Şehirler

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de eski kavimlerin kıssalarından, bunların arasından helak edilmiş olanların niçin helak edildiklerinden, aynı hatalara düşüldüğünde aynı akibetin tekrar olabileceğinden pek çok kez bahsetmiştir. Hatta helak edilen kavimlerin yaşayışlarının gayet refah içinde olduğunu ve yaşadıkları şehirlerin de gayet mamur olduğunu bildirmiş ve buna rağmen inkar ve azgınlıkta ısrarları sebebiyle helak edildiklerini dile getirmiştir.

الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ

“Ki onların hepsi şehirlerinde azgınlık ettiler.”³²⁴

Yüce Allah, el-Fecr suresinin önceki âyetlerinde, Ad kavmi ve İrem şehrini zikrettikten sonra, o şehirlerden daha güzelinin yaratılmadığını ve bu şehirlerin halklarının azgınlıklarına devam ettiklerini bildirilmiştir. Âyette geçen bilâd kelimesinden, surede kıssaları anlatılan Âd, Semud ve Firavun kavimlerinin kastedildiği belirtilmiştir.³²⁵

Söz konusu âyette geçen bilâd kelimesi, helak edilen şehirler anlamında karye kavramıyla eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

3. 3. 4. Belirsiz Ülkeler

Beled kelimesinin “ülke” anlamına geldiği yukarıda belirtilmişti. Aşağıdaki âyet-i kerimelerde hem tekil hem çoğul olarak kullanılan bu kelimedenden, belirsiz bir ülke veya ülkelerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ ...

“Biz, onlardan önce kendilerinden daha güçlü olan, diyar diyar dolaşan nice nesilleri helâk etmişizdir...”³²⁶

لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ

“O Allah'ı tanımayanların, refah içinde diyar diyar dönüp dolaşmaları sakın seni aldatmasın.”³²⁷

³²⁴ el-Fecr 89/11.

³²⁵ el-Beğavî, *age*, IV, 484; er-Râzî, *age*, XXXI, 167; el-Bursevî, *age*, IV, 544.

³²⁶ Kâf 50/36.

Âyeti kerimelerde Yüce Allah, Kureyş kafirlerine, kendilerinden daha güçlü pek çok kavimleri helak ettiğini, bu kavimlerin ölümden ve azaptan kaçmak için diyar diyar dolaştıklarını, buna rağmen helak edilmekten kurtulamadıklarını bildirmiştir. Âyetlerde geçen bilâd kelimesiyle, belirsiz ülkeler murad edilmiştir.³²⁸

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَعْرِزُونَ فِي الْبِلَادِ.

*“İnkâr edenler müstesna, hiç kimse Allah'ın âyetleri hakkında tartışmaz. Onların şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın.”*³²⁹

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ...

*“Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlülere katlanarak varabileceğiniz bir memleketeye taşırlar.”*³³⁰

Zikredilen iki âyet-i kerimede geçen belde ve bilâd kelimelerinden, Kur'an bağlamına bakıldığında belirsiz ülkelerin kastedildiği anlaşılmaktadır.³³¹ Bu manada karye ile belde/bilâd kelimelerinin ortak manalar taşıdığı görülmektedir.

3. 3. 5. Herhangi Bir Şehir

Kur'ân'da akibetlerinden ibret alınması için zikredilen şehirlerden biri olan İrem şehri, güzelliği ve üzüm bağları ile meşhur bir şehir olup bulunduğu yer hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bu şehrin, Ahkâf denilen yerde kurulmuş olduğu belirtilmektedir. Hz. Hud'un peygamber olarak gönderildiği Âd kavminin bu şehirde yaşadığı bilinmektedir.³³² Alla Teâlâ, bu şehirden bahseden âyette şöyle buyurmuştur:

إِرْمَ دَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ

*“Direkleri olan İrem şehrine ki, şehirler içinde onun benzeri yaratılmamıştı.”*³³³

³²⁷ Âl-i İmran 3/196.

³²⁸ es-Suyûtî, *age*, II, 414; er-Râzî, *age*, IX, 157.

³²⁹ el-Mü'min 40/4.

³³⁰ en-Nahl 16/7.

³³¹ ez-Zemahşerî, *age*, II, 281; el-Beğavî, *age*, IV, 91.

³³² Ömer Faruk Harman, “İrem”, *DİA*, Ankara: 2000, XXII, 443.

³³³ el-Fecr 89/8.

Bahsi geçen İrem şehrinin, diğer şehirlerden farklı özelliklerle yaratıldığı bildirilen söz konusu âyette, bilâd kelimesinden kasıt belirsiz şehirlerdir.³³⁴ Karye ile bilâd kelimelerinin belirsiz şehirler için aynı anlamlı olduğu görülmektedir.

3. 4. Dâr

Dâr دَار kelimesi, “etrafında dönülen şey”, “bir şeyin etrafında dolanmak, başlangıçtaki yerine dönmek” anlamlarındadır.³³⁵ “Dönmek”, “dolanmak” manasındaki دَوَّر kökünden gelmekte olan bu kelimenin çoğulu دِيَار kelimesidir. Bu kelime, “ev” ve “bina” anlamlarına geldiği gibi, “geniş arsalı konak” manasına da gelir. Ayrıca “bir kabilenin yaşadığı mahalle” manasına gelmekle birlikte “menzil”, “kible” ve “zaman” gibi anlamları da vardır.³³⁶ Dâr kelimesi, “şehir” ve “belde” manalarına da gelir.³³⁷

Dâr kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de “şehir” ve “kasaba” anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca bu kelime, cennet,³³⁸ cehennem,³³⁹ ahiret³⁴⁰ ve ev³⁴¹ manalarında da kullanılmış ancak konuyla ilgili olmadığı için bu anlamdaki dâr kelimelerine temas edilmeyecektir. Dâr kelimesinin, karye kelimesiyle benzer manaları olan “şehir” ve “kasaba” anlamlarına değinilecektir.

3. 4. 1. Mekke

Mekkeli müşrikler, Mekke’de bir meydanda otururken, Hz. Peygamber yanlarına gelerek İslam’ı onlara tebliğ etmiş, fakat müşrikler müslümanlığı kabul etmemiş, üstelik müşrikler arasından Abdullah İbn Ümeyye, Hz. Peygamber’den, dağları yürütmek, nehirler akıtmak, bazı ölüleri diriltmek ve rüzgara hükmetmek gibi mucizeler göstermesini istemiştir. Bunun üzerine Yüce Allah, aşağıdaki âyet-i kerimeyi inzal etmiştir.³⁴²

³³⁴ el-Beğavî, *age*, IV, 484; es-Suyûtî, *age*, VIII, 506; el-Bursevî, *age*, IV, 544.

³³⁵ İbn Manzûr, *age*, II, 1450-1455.

³³⁶ İbn Manzûr, *age*, ay; el-Fıyrûzâbâdî, *el-Kamûsü'l-muhît*, II, 45; Asım Efendi, *age*, I, 860.

³³⁷ İbn Manzûr, *age*, ay; Asım Efendi, *age*, ay.

³³⁸ Yûnus 10/25; Fâtır 35/35.

³³⁹ er-Ra’d 13/25; Mü’min 40/52; İbrâhîm 14/28; Fussilet 41/28; el-A’râf 7/145.

³⁴⁰ el-Bakara 2/94; el-En’am 6/32, 135; el-A’râf 7/169; Yûsuf 12/109; er-Ra’d 13/ 24, 42; en-Nahl 16/30; el-Kasas 28/37, 77, 83; el-Ankebût 29/64; el-Ahzâb 33/29; Sâd 38/46; Mü’min 40/39.

³⁴¹ el-İsrâ 17/5; el-Kasas 28/81.

³⁴² Celâleddîn es-Suyûtî, *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut: 1410/1990, s. 130.

...وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ...³⁴³

“...Allah'ın vâdi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ yurtlarının yakınına inecek....”³⁴³

Âyet-i kerimede dâr kelimesiyle Mekke-i Mükerrerme'nin kastedildiği belirtilmiştir.³⁴⁴

Allah Teâlâ, Bedir Savaşı'na gitmek için kibirlenerek ve şımarık bir şekilde yola çıkan Kureyş müşriklerinin yaptıklarının yanlış olduğunu bildirerek Müminleri uyarak şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بِطَرَأٍ وَّرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ...

“Sakın yurtlarından çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak çıkıp da Allah'ın yolundan men edenler gibi olmayın!...”³⁴⁵

Allah Teâlâ, Nâdir oğullarından alınan fey ve ganimetlerin, dinlerine olan bağlılıkları ve peygamberlerine olan sevgileri sebebiyle yurtları olan Mekke'yi terk edip Medine'ye göç eden muhacirlere ait olduğunu bildirilmiş ve bu konuda şöyle buyrulmuştur:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا...

“ (İşte bu ganimet malları) Yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen fakir muhacirlerindir.”³⁴⁶

Zikredilen her iki âyet-i kerimede geçen dâr ve diyâr kelimelerinden Mekke şehrinin kastedildiği görülmektedir.³⁴⁷ Mekke manasında kullanılan bu kelimeler, karye ile aynı anlamdadır.

³⁴³ er-Ra'd 13/31.

³⁴⁴ ez-Zemahşerî, *age*, III, 353; er-Râzî, *age*, XIX, 54; Ateş, *age*, IV, 477.

³⁴⁵ el-Enfâl 8/47.

³⁴⁶ el-Haşr 59/8.

³⁴⁷ et-Taberî, *age*, VI, 147; XIV, 40; Kurtubî, *age*, XVIII, 19; VIII, 25; ez-Zuhaylî, *age*, IX-X, 26; XVII-XVII, 77.

3. 4. 2. Medine-i Münevvere

Hz. Peygamber ve Mekke'li Müslümanlar Medine'ye hicret etmeden önce, Medinelilerin çoğu Müslüman olmuştu. Hicretten sonra Ensar ile Muhacirler arasında örnek bir kardeşlik ve yardımlaşma yaşanmış ve bu husus, çeşitli âyetlerde Yüce Allah tarafından pek çok kez dile getirilmiştir. Ensarın övülerek anlatıldığı ve İslam için Medine'yi hazırladıklarından bahsedildiği bir âyette şöyle buyrulmuştur:

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ...

“Onlardan önce yurdu hazırlayıp imana sahip olanlar...”³⁴⁸

Âyet-i kerimenin bağlamından, sözü edilen dâr kelmesinden Medine-i Münevvere'nin kastedildiği anlaşılmaktadır.³⁴⁹ Dâr kelimesinin, karye ile aynı anlamda olduğu açıktır.

3. 4. 3. Hicr

Hz. Salih'in peygamber olarak gönderildiği Semud kavmi,³⁵⁰ Şam ile Hicaz arasında bulunan, daha önce hakkında bilgi verilen Hicr şehrinde yaşamıştır. Semud kavmi, dağların yüksek yerlerindeki kayaları yontarak yaptıkları evlerde yaşadıkları için³⁵¹, Kur'ân-ı Kerim'de Ashâb-ı Hicr olarak da anılır.³⁵² Nitekim âyet-i kerimede Cenâb-ı Allah, Semud kavmine işaretle şöyle buyurmuştur:

فَأَخَذْتَهُمُ الرِّجْفَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayiverdi de yurtlarında çöküp kaldılar.”³⁵³

³⁴⁸ Tüm âyetin meâli şudur: “Onlardan önce yurdu hazırlayıp gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” el-Haşr 59/9.

³⁴⁹ ez-Zemahşerî, age, VI, 80; er-Râzî, age, XXIX, 288; Ateş, age, IX, 370.

³⁵⁰ el-A'râf 7/73.

³⁵¹ el-A'râf 7/74.

³⁵² el-Hicr 15/80.

³⁵³ el-A'râf 7/78.

Yüce Allah, Hz. Salih'in kavmine dişi bir deve göndermiş ve ona zarar vermemelerini emretmiştir. Fakat Semud kavmi, Allah'ın bu emrini çiğneyerek deveyi kesmiş ve Hz. Salih'ten, Allah'ın vadettiği azabı istemişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah, o kavmi helak etmiştir. Yine Semud kavminden bahisle âyeti kerimelerde şöyle buyrulmuştur:

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَنَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

“Derken onu öldürdüler. Bunu üzerine dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın...”³⁵⁴

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“O zalimleri ise bir nara yakalayiverdi de yurtlarında çöküp kaldılar.”³⁵⁵

İlgili âyet-i kerimelerde Hicr şehrinde yaşadığı bilinen Semud kavminden söz edildiği için bu âyetlerdeki dâr kelimesinden Hicr şehrinin kastedildiği anlaşılmaktadır.³⁵⁶

3. 4. 4. Medyen

Medyen, Hz. Şuayb'ın paygamber olarak gönderildiği iki şehirden biridir. Medyen, şiddetli bir gürültü ve zelzele ile azaplandırılmıştır.³⁵⁷ Daha önce hakkında bilgi verilen bu şehirden bahseden aşağıdaki âyette şöyle buyrulmuştur:

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Buna karşı onu yalanladılar. Derken onları o deprem yakalayiverdi de, yurtlarında dizleri üstünde çöküp kaldılar.”³⁵⁸

Âyet-i kerimede, Medyen halkının azaba düçar oldukları andaki durumu anlatılmış ve dâr kelimesi ile Medyen şehrine işaret edilmiştir.³⁵⁹

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَحْنُ شُعْبِيًّا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ.

³⁵⁴ Hûd 11/65.

³⁵⁵ Hûd 11/67.

³⁵⁶ es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, III, 330; el-Beğavî, *age*, II, 391; ez-Zemahşerî, *age*, II, 467.

³⁵⁷ ez-Zuhaylî, *age*, XIX-XX, 237.

³⁵⁸ el-Ankebût 29/37.

³⁵⁹ et-Taberî, *age*, XI, 149; İbn Kesir, *age*, III, 412-413; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, IV, 252.

“Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”³⁶⁰

Âyet-i kerimede, Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği, fakat onun tebliğini dinlemedikleri için, Hz. Şuayb'a iman edenlerin dışında herkesin helak edildiği Medyen şehri kastedilmiştir.³⁶¹

3. 4. 5. Eyke

Hız. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği iki şehirlerden biri olan Eyke, deniz sahiliyle Medyen arasında bol ağaçlı bir yerdir. Daha önceden de bahsi geçen Eykeliler, neseb bakımından Medyenlilerin kardeşleridir.³⁶²

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Derken onları o şiddetli sarsıntı yakalayiverdi, hemen vatanlarında çökekaldılar.”³⁶³

Kendilerine azab edildiği zikredilen âyet-i kerimede ki şehir halkının Eykeliler olduğu ve şehrin de Eyke olduğu bildirilmiştir.³⁶⁴ Ancak Taberî'ye göre bu şehir, tek başına Eyke şehri değil, Hz. Şuayb'ın Peygamber olarak gönderildiği şehirler olan Medyen ve Eyke şehirleridir.³⁶⁵

3. 4. 6. Benî Nâdir Kasabası

Risalet döneminde Medine'de yaşamış olan Benî Nadir yahudileri, Hz. Muhammed'le yaptıkları antlaşmayı bozmaları neticesinde, ikamet ettikleri Medine'nin yakınlarındaki mahallelerinden çıkartılmışlardır. Bu Yahudi kasabasının boşaltılmasının mevzu bahis edildiği âyet-i kerimede;

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ

³⁶⁰ Hûd 11/94.

³⁶¹ el-Mâverdî, *en-Nüketü ve 'l-uyûn*, II, 499; İbn Kesir, *age*, II, 458; Karaman vd., *age*, III, 188.

³⁶² ez-Zuhaylî, *age*, ay.

³⁶³ el-A'râf 7/91.

³⁶⁴ el-Mâverdî, *age*, II, 241; İbn Kesir, *age*, II, 232; el-Kurtubî, *age*, VII, 252; Karaman vd., *age*, II, 438.

³⁶⁵ et-Taberî, *age*, VI, 3.

“*Kitab ehlinden o inkar edenleri, ilk sürgün olarak yurtlarından çıkararak odur...*”³⁶⁶ buyrulmuş ve Medine’den ilk çıkartılanların Benî Nâdir yahudilerinin olduğu ve diyâr kelimesiyle yaşadıkları kasabanın kastedildiği rivâyet edilmiştir.³⁶⁷

³⁶⁶ el-Haşr 59/2.

³⁶⁷ et-Taberî, *age*, XIV, 27; İbn Kesir, *age*, IV, 330; Karaman vd., *age*, V, 216. Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, IX, 343.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen karye kavramını incelemek üzere yapılan bu çalışma, lügavî tefsir yöntemiyle vücûh ve nezâir alanında yapılmış bir çalışmadır. Öncelikle lügavî yönü ve manaları ele alınan kavramın, Kur'ân'da kullanıldığı anlamların araştırılmasının ardından, karye kavramı anlamında kullanılan kelimeler üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın sonucunda karye kavramının قَرًا يَقْرُو قَرْوًا şeklinde, birinci babdan olan bir nesneye yönelmek manasına gelen kökten türemiş olabileceği, büyüklük ya da küçüklüğüne bakılmaksızın her türlü yerleşim yeri için kullanılabileceği, Kur'ân'da köy olarak meşhur mânâsıyla hiç kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Kavramın geçtiği âyetler incelendiğinde, bu kavramın ülke, bölge, şehir, kasaba ve kale manalarına geldiği anlaşılmıştır. Bu manaların hangi yerler için kullanıldığı araştırıldığında ülke manasında Mısır'ın, bölge manasında Şam'ın, şehir manasında Mekke, Kudüs, Antakya, Sodom, Ninova, Aden, Medyen, Eyke, Taif ve eski kavimlere ait şehirlerin, kasaba manasında Benî Nâdir Yurdu'nun kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu manalardan, işaret edilen yerin hangi şehir olduğu belirlenemeyenlerin mevcut olduğu da görülmüştür.

Kur'ân'da yerleşim yeri manasında karyeden başka kullanılan mısır, medine, belde ve dâr kavramlarının da mevcut olduğu, bu kavramların karye ile aynı anlamda oldukları ve bu kelimelerin birçok yerleşim yeri için birbirinin yerine kullanıldıkları görülmüştür. Mısır ülkesi için hem “karye” hem “mısır” kelimesi, Mekke için “karye”, “belde” ve “dâr” kelimeleri, Antakya için “karye” ve “medine” kelimelerinin kullanılması gibi durumlarla karşılaşmıştır. Mamafih söz konusu kelimelerin her birinin yerine karye kavramının kullanılabileceği ve aynı anlamın ortaya çıkacağı, dolayısıyla bu kelimelerin karyenin nezairleri olabileceği anlaşılmıştır.

Bir kavramın manalarının tespitine yönelik yapılmış bu araştırma, Kur'ân'ın îcâz ve i'cazının, vücûh ve nezâir konusunda da çok zengin olduğuna işaret eden önemli bir tespittir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kahire: 1991.
- Akarsu, Bedia, *Wilhelm von Humbold'da Dil-Kültür Bağlantısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1984.
- Akyüz, Vecdi, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 1998.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, DİB y., Ankara: 2013.
- el-Âlûsî, Şehâbeddin Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fi tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1408/1987.
- Asım Efendi, Ebu'l-Kemal Ahmed, *Okyânûsu'l-basît fi tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*, [ys], H. 1272.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, [ys], [ts].
- Baykara, Tuncer, "Kasaba", *DİA*, İstanbul: 2001, XXIV, s. 525-526.
- Bazin, Daniel Balland and Marcel, "Deh", *Encyclopedia Iranica*, Costo Mesa, California: 1996, VII.
- el-Beğavî, Muhammed el-Huseyin b. Mesûd el-Ferrâ, *Tefsîru'l-Beğavî (Meâlimu't-Tenzil)*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut: 1413/1992.
- el-Beydâvî, el-Kâdî, *Tefsîru'l-Kâdî'l-Beydâvî*, Dersaadet, 1303.
- Bilge, Mustafa L., "Aden", *DİA*, İstanbul: 1988, I, s. 367-369.
- Bilgili, Ali Sinan, "Tarsus", *DİA*, İstanbul: 2011, XL, 111-114.
- Bozkurt, Nebi ve Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Medine", *DİA*, Ankara: 2003, XXVIII, s. 305-311.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillah, *Sahihu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul: 1401/1981.
- el-Bukâî, Muhammed Hasan, *Tertîbü kitâbi'l-ayn ve meahû ed-delîlü ile'l-müste'melâti fi'l-lügati'l-Arabiyye*, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmi, Kum: 1994.

- el-Bursevî, İsmâil Hakkı *Tenvîru'l-ezhân min tefsîri rûhi'l-beyân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk: 1408/1988.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara: 2012.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire: 1377.
- Çevik, Mümin, *Tam Metin Seyahatnâme*, Üçdal Neşriyat, İstanbul: 1985.
- Ebu Hayyân, Ali b. Yûsuf el-Endelûsî, *et-Tefsîru'l-kebîr (Bahru'l-muhît)*, Dâru'l-Hayâ et-Türâsü'l-Arabiyye, Beyrut: 1311/1990.
- Eyice, Semavi, "Kale", *DİA*, İstanbul: 2001, XXIV, s. 234-242.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-lüğa*, thk. Abdüsselam [Muhammed] Harun, [ys], [ts].
- el-Fiyruzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *Besâiru zevi't-temyîz fi letâifi'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut: [ts].
- , *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dâru'l-Hayâ et-Türâsü'l-Arabiyye, Beyrut: 1412/1991.
- Güner, Ahmet, "Dümetülcendel", *DİA*, İstanbul: 1994, X, s. 1-2.
- HAIG, T.W., "Karye", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul: 1977.
- el-Hamevî, Şehabeddîn Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Büldân*, tsh. Muhammed Emin Hanci, Matbaatü's-Saade, Kahire: 1324/1906; thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1410/1990.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, tc. Salih Tuğ, İrfan Yayınları, İstanbul: 2003.
- Harman, Ömer Faruk, "Kudüs", *DİA*, Ankara: 2002, XXVI, s. 323-327.
- , "Hicr", *DİA*, İstanbul: 1998, XVII, s. 454-455.
- , "İrem", *DİA*, İstanbul: 2000, XXII, 443.
- , "Medyen", *DİA*, Ankara: 2003, XXVIII, s. 346-348.
- , "Yûnus", *DİA*, İstanbul: 2013, XLIII, s. 597-599.

Hayat, Yusuf ve Nedim Mar'aşlı, *Lisânü'l-Arabi'l-Muhît*, Dâru Lisâni'l-Arab, Beyrut: 1970.

<http://tarihinizinde.com/sodom-gomorra> [09.05.2014]

<http://www.turkcebilgi.com/%C5%9Fam> [07.06.2015]

<http://www.derindusunce.org/2012/06/26/lutfi-bergen-ile-soylesi> [12.05.2014]

<http://www.filozof.net/Turkce/islam-filozoflari/13918-toshihiko-izutsu-kimdir-biyografi-kitaplari-hakkinda-bilgi.html> [09.06.2015]

el-Hâzin, Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl*, Matbaatü'l-Mısıriyye, [ys] : 1304.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Dâru'l-Tûnûsiyye, [ys], [ts].

İbn Eş'as, Ebu Dâvud Süleyman, *Süneni Ebî Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul: 1401/1981.

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, Dâri'l-İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır: [ts].

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: 1417/1997.

İbnu'l-Cevzî, Cemalüddîn Ebu'l-Ferec Abdürrahmân, *Nüzhetü'l-e'yünü'n-nevâzır fi ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*, thk. Muhammed Abdülkerîm Kâzîmi'r-Râzî, Beyrut: 1404/1984.

el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb, *Mu'cemü müfredâti elfâzı'l-Kur'ân*, thk. Nedim Maraşlı, Beyrut: [ts].

el-İsfahânî, Muhammed b. Ebu Bekr b. Ebu İsmâ, *el-Mecmûu'l-muğîs fi ğarîbi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*, thk. Abdülkerim el-Azbâvî, el-Câmiatü Ummu'l-Kurâ: 1408/1988.

İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dînî ve Ahlaki Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul: 1991.

Kal'acî, Muhammed Ravvâs, *el-Mevsûatü'l-Fikhiyyetü'l-Müeyssera*, Beyrut: 2000.

- Karaman, Hayrettin, *vd.*, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara: 2007.
- Karlı, İlyas, *Arapçada Çok Kullanılan Fiiller Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul: 2011.
- , *Türkçe-Arapça Sözlük*, İstanbul: 2010.
- Katip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zünûn an esmâi'l-kütüb ve'l-fünûn*, MEB y., İstanbul: 1971.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahemd, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire: 1372/1952.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Şehir", *DİA*, İstanbul: 2010, XXXVIII, s. 441-446.
- Lichtenstadter, İlse, "Origin and Interpretation of Some Qur'ânic Symbols", *Studi Orientalistici in Onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma: 1956.
- el-Mahallî, Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed - es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân Ebî Bekr, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Mısır: 1306.
- el-Mâverdi, Ali b. Muhammed b. Habîb, *en-Nüketü ve'l-uyûn tefsîri'l-Mâverdi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1412/1992.
- el-Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'an Kur'anın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Heyet, İstanbul: 1987.
- Meydan Larousse*, "Devlet", Meydan Yayınları, İstanbul: 1990, III, 620.
- Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-nezâir*, Haz. Ali Özek, İSAV Yayınları, İstanbul: 1993.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: 1995.
- Mühennâ *vd.*, Abdü'l-Emir Ali, *Lisânü'l-lisân tehzîbü lisâni'l-Arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1993.
- en-Nisâbü'rî, Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Vasît fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ali Ahmed Abdülmecid *vd.*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1415/1994
- Okuyan, Mehmet, *Kur'an'da Vücûh ve Nezâir-Çok anlamlı Kavramlar, Kelimeler ve Edatlar*, Etüt Yayınları, Samsun: 2001.

- Özkuyumcu, Nadir, “Nadir”, *DİA*, İstanbul: 2006, XXXII, s. 275-276.
- er-Râzî, Muhammed Fahreddin b. Ömer, *et-Tefsîru'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut:1401/1981.
- Reşîd Rızâ, Seyyid Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-hakîm (Tefsîru'l-münîr)*, Dâru'l-Menâr, Kahire: 1947.
- Ronart, Stephan and Nandy, “Village”, *Concise Encyclopedia of Arabic Civilization*, Amsterdam: 1959.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsir*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut: 1981.
- Sahillioğlu, Halil, “Antakya”, *DİA*, İstanbul: 1991, III, s. 228-232.
- es-Sakkar, Sâmî, “Musul”, *DİA*, İstanbul: 2006, XXX1, s. 361-363.
- es-Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Hasan Küsravî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1425/2004.
- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman Ebî Bekr, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1987.
- , *el-Müzhir fî ulûmi'l-luğa ve envâihâ*, Menşûrâtü'l-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut: 1987.
- , *ed-Dürrü'l-Mensûr fî t-tefsîri'l-me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1414/1993.
- , *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*, Dâri İhyâi'l-Ulûm, Beyrut: 1410/1990.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Hadîs, Kahire: 1413/1993,
- et-Taberî, Ebî Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru Seveydân, Beyrut: 1967.
- , *Câmiu'l-beyân an te'vili ayi'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut: 1408/1988.

- Tomar, Cengiz, “Şam”, *DİA*, İstanbul: 2010, XXXVIII, 311.
- Turgut, Ali, *Tefsir Usulü Ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul: 1990.
- Türkçe Sözlük*, “Ülke”, Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, Ankara: 1998, I.
- Türkmen, Sabri, “Arapçada Çok Anlamlılık ve Kur’ân-ı Kerim”, *Diyanet İlmî Dergi*, DİB Yayınları, Ankara: 2011.
- el-Vâhidî, Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fî tefsîri ’l-kitâbi ’l-azîz*, thk. Safvân Adnân, Dâru’l-Kalem, Dimeşk: 1415/1995
- aL-Wohaibi, A. N., “Karya”, *The Encyclopedia of İslam*, Leiden: 1978, IV.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, [ys], [ts].
- Yiğit, İsmail, “Sebe”, *DİA*, İstanbul: 2009, XXXVI, s. 241-243.
- Yüçetürk, Orhan Seyfi, “Ayasuluk”, *DİA*, Ankara: 1991, IV, s. 227-228.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseyn, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri ’l-kâmûs*, thk. Abdülalim et-Tahâvî, Dâru’l-Hayâ et-Türâsü’l-Arabiyye, Beyrut: 1394/1973.
- ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Cârullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki ’t-tenzîl ve uyûni ’l-ekâvil fî vücûhi ’t-te ’vîl*, thk. Adil Ahmed el-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvad, Mektebetü’l-Arabiyye, Riyad: 1998.
- ez-Zuhaylî, Vehb, *et-Tefsîrü ’l-münîr fî ’l-akîde ve ’ş-şer’iyye ve ’l-menhec*, Dimeşk, Dâru’l-Fikr: 1411/1991.

ÖZET

Karye kavramı, Kur'ân âyetlerinde yer alan yerleşim yeri manasındaki kavramlardan biridir. Karye kavramının geçtiği âyetlerin daha doğru anlaşılması amacıyla, kavramın vecih ve nezâirleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaca hizmetle yapılan çalışmada, karye kavramının ülke, bölge, şehir, kasaba ve kale gibi çeşitli büyüklük ve nitelikteki yerleşim yerleri manasında kullanıldığı ve mısır, medine, belde ve dâr kavramlarının onunla aynı anlamda olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler; RTEÜ, Kur'ân, karye, yerleşim yeri, ülke, bölge, şehir, kasaba, kale, mısır, medine, belde, dâr.

ABSTRACT

Karye term is one of concepts mentioned in Koranic verses meaning housing location. For verses where Karye term is used to be understood better angles and perspectives of are tried to be disclosed. In the study performed for this purpose it was observed that Karye term is used for housing locations of various size and nature like country, region city, town, castle and mısır, medina, belde and dâr terms have the same meaning.

Keywords; RTEU, Koran, karye, housing location, country, region city, town, castle, mısır, medina, belde, dâr.

ÖZGEÇMİŞ

Necla YILMAZ, 1978 yılında Rize’de doğdu.1996’de Rize İmam Hatip Lisesi’nden mezun oldu. 1999’da Marmara Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksek Okulu’nu bitirdi. 2003’te dikey geçiş sınavı ile İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni kazanarak lisans eğitimini burada tamamladı. 2007’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nda Rize İl Müftülüğü’ne bağlı Kur’ân Kursu Öğreticisi olarak memuriyetine başladı. 2011’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın vaizlik kadrosuna geçti. Halen İstanbul Adalar İlçe vaizi olarak görevine devam etmektedir.